

บทที่ ๕

สยามรัฐพิพิธภัณฑ์: นาเซนแนล เอกซฮิบิเชนครั้งสุดท้ายของสยาม

สยามรัฐพิพิธภัณฑ์เป็นผลรวมของการจัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” ครั้งต่างๆ ในสยาม และแสดงให้เห็นความสามารถของชาวสยามในการเตรียมจัดแสดง “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” นี้ ได้ใกล้เคียงกับการแสดง “เอกซฮิบิเชน” ในต่างประเทศมากที่สุด เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างการจัดงานขนาดใหญ่และการออกแบบก่อสร้างสถานที่จัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” ครั้งยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับต่างประเทศ

โครงสร้างหลักของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” มี ๒ ส่วน คือ การแบ่งงานเตรียมจัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” ของหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน กับ การจัดเตรียมสถานที่จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ณ สวนลุมพินี ทั้งนี้เพราะโครงสร้างการตั้งแสดงอย่างยิ่งใหญ่นี้ทำให้ “สระประทุมวัน” และ “อุทยานสราญรมย์” ที่มีอยู่เดิม นั้น มีขนาดเล็กเกินกว่าจะรองรับโครงการจัดแสดงครั้งยิ่งใหญ่นี้ได้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้แสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” นั้น สยามกำลังประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจด้วยปัจจัยหลายประการ แต่ทุกกระทรวงก็พยายามจัดเตรียมจัดแสดงผลงานและการออกร้านอย่างเต็มที่ เพราะเป็น “เอกซฮิบิเชน” ที่เกี่ยวเนื่องกับพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง จึงพยายามดำเนินงานเพื่อฉลองพระเดชพระคุณอย่างเต็มที่เท่าที่จะทำได้ ดังจะเห็นได้จากการดำเนินการของกระทรวงธรรมการ^๑ และกระทรวงต่างประเทศ^๒ เพราะทุกหน่วยงานต่างเคยจัดแสดงผลงานออกร้านมาก่อนแล้ว ทั้งใน “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” “งานวัดเบญจมบพิตร” และ “งานฤดูหนาว” ดังนั้น แม้จะมีปัญหาเรื่องเงินทุนในการดำเนินงานอยู่บ้าง แต่เมื่อได้รับทราบว่คณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์จะช่วยเหลือในการสร้างอาคารตั้งแสดงของแต่ละหน่วยงาน อันเป็นค่าใช้จ่ายหลักแล้ว ทุกหน่วยงานจึงพยายามทำหน้าที่ของตนต่อไป

หากพิจารณาหนังสือที่ระลึกของการแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” แล้ว จะเห็นความพยายามที่จะอธิบาย “ตัวตน” ของสยามให้ปรากฏทั้งต่อสายตาของชาวสยามและชาวต่างประเทศ ทำให้เห็นว่าหกรรมนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญในการสร้างชาติ เพราะคณะกรรมการจัดแสดงฯ ได้กำหนดให้รวบรวมรายละเอียดของทรัพยากรที่มีอยู่ทั่วทุกมณฑลในราชอาณาจักรมานำเสนอต่อผู้ชมการแสดงนี้ เพื่อชี้ช่องทางในการประกอบอาชีพอันหลากหลาย โดยหวังว่าชาวสยามจะเป็น

^๑ สจข., ศธ. ๑๕/๒ เรื่องการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์.

^๒ สจข., กต. ๕๓/๑๐๔ การแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๖๘.

กำลังสำคัญทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองในวันข้างหน้า เพราะเศรษฐกิจโลกในขณะนั้นได้รับผลกระทบจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ หากชาวสยามสามารถพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจได้ ก็จะช่วยให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้

เหตุที่ชาวสยามจำต้องพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจนั้น เพราะเศรษฐกิจของสยามขึ้นอยู่กับชาวจีนเป็นสำคัญ นับแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งชาวจีนที่เข้ามาค้าขายแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ชาวจีนผู้คุมเรือส่งเครื่องราชบรรณาการและเรือสินค้าของสยามไปยังราชสำนักจีน ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนชาวจีนผู้มีการศึกษาแบบตะวันตกที่เป็นตัวแทนการค้าให้กับบริษัทการค้าของชาติตะวันตก และทำการค้าในสยามในเวลาต่อมาด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น ชาวสยามนิยมใช้สินค้านำเข้าจากต่างประเทศ ดังที่พบว่าบริษัทห้างร้านส่งสินค้ามากมายเข้ามาจำหน่าย ทั้งสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ เครื่องจักรที่ใช้ในโรงสี โรงเลื่อย กิจการสาธารณสุขูปโภคและคมนาคมต่างๆ อุปกรณ์เครื่องเขียน ตลอดจนสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปและของฟุ่มเฟือย เช่น รถจักรยาน รถยนต์ สุรา เครื่องดื่ม อาหาร เครื่องประทีป โคมไฟ และเครื่องแต่งกาย อาวุธและเครื่องกีฬา เป็นต้น อุปสรรคในการเดินเรือและความผันผวนจากการปริวรรตเงินตราต่างประเทศในระหว่างสงครามทำให้สินค้าต่างประเทศมีราคาสูงขึ้น ดังนั้นหากชาวสยามผลิตสินค้าขึ้นใช้เองภายในสยามแทนการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศ เงินตราจะไม่รั่วไหลออกไปนอกราชอาณาจักรมากนัก แต่จะหมุนเวียนทำให้เกิดสภาพคล่องภายในบ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้สยามพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นสภานายกของคณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ดำเนินการให้มี “นาเซนเนล เอกซฮิบิเชน” ณ สวนลุมพินี อันเป็นสถานที่จัดงานแห่งใหม่ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นงานรื่นเริงฤดูหนาว ในวาระสำคัญแห่งการครองราชย์ “เอกซฮิบิเชน” ครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากคนจำนวนมาก^๓ แม้จะมีเสียงคัดค้านมิใช่น้อยเรื่องการปรับปรุงทุ่งศาลาแดง อันเป็นทุ่งนาขนาดใหญ่ให้เป็นสวนลุมพินีที่งดงาม^๔ เพื่อจัดแสดงมหกรรมโดยเฉพาะตามแบบแผนของตะวันตก อันจะทำให้ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็นมหกรรมที่ยิ่งใหญ่สมกับพระเกียรติยศ อย่างไรก็ตาม การสร้างสวนลุมพินีเป็น

^๓ สจข., ร.๗ ม. ๑๖/๑ เจ้าพระยายมราช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

^๔ สจข., กค. ๐๓๐๑.๑.๓๗/๒๕ จดหมายที่ปรึกษากระทรวงการคลัง ทูลเสนาบดี, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗.

ภาระหนักยิ่งกว่าการจัด “เอกซฮิบิเชน” ที่หลายหน่วยงานคุ้นเคย เพราะต้องปรับพื้นที่ทุ่งนาอันกว้างใหญ่ ให้เป็นสวนงดงามตามที่ได้วางแผนเอาไว้ภายในเวลาอันจำกัด^๕

ความพยายามที่จะปรับปรุงทุ่งศาลาแดงให้เป็นสวนลุมพินีที่ออกแบบให้เป็นที่ตั้งแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์นี้ แสดงให้เห็นความสามารถของชาวสยามในการจัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” ในสถานที่ตั้งแสดงโดยเฉพาะเหมือนในต่างประเทศ ดังที่ได้เปรียบเทียบให้เห็นในแผนผังที่ ๖ ว่า แผนผังสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ได้รับการออกแบบตามแบบแผนแนวคิดตะวันตก เช่น มหกรรมจักรวรรดิอังกฤษ (British Empire Exhibition, 1924) ที่จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ (แผนผังที่ ๗) ทั้งนี้เพราะหอจัดแสดงมณฑลในสยามรัฐพิพิธภัณฑ์มีลักษณะคล้ายคลึงกับ Empire Stadium ในมหกรรมจักรวรรดิอังกฤษ แสดงการเปรียบเทียบทรัพยากรและผลผลิตที่มีใน ๑๘ มณฑลอย่างชัดเจนตามมาตรฐานการจัดมหกรรมนานาชาติ ทั้งห้อมณฑลและ Empire Stadium ต่างได้รับอิทธิพลจากการจัดแสดงมหกรรมที่กรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ที่ผู้จัดได้ออกแบบอาคารจัดแสดงที่ผู้ชมสามารถเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของสิ่งของอย่างเดียวกันที่ผลิตจากที่ต่างๆ ทั่วโลกเมื่อเดินเป็นวงรอบอาคารนั้น จึงได้นำภาพวาดของมหกรรมที่กรุงปารีส (ภาพที่ ๑๔) และแผนผังของอาคารจัดแสดงมหกรรมนั้น (แผนผังที่ ๘)^๖ Empire Stadium ในมหกรรมจักรวรรดิอังกฤษ (แผนผังที่ ๙) และหอแสดงมณฑลในสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ (แผนผังที่ ๑๐) มาเปรียบเทียบให้ชัดเจน

การแบ่งพื้นที่จัดแสดงมหกรรมนี้ออกเป็นเขตตั้งแสดงพิพิธภัณฑ์ (ที่นำเสนอเฉพาะเรื่องราวของสยาม) กับเขตสัมปทาน (ที่มีการออกร้านของบริษัทห้างร้านไทยกับต่างประเทศเพื่อจะขายสินค้าและบริการต่างๆ) ทำให้ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็นทั้ง “นาเชนแนล เอกซฮิบิเชน (National Exhibition)” และ “การออกร้านแสดงสินค้านานาชาติ (International Trade Fair)” ในเวลาเดียวกัน

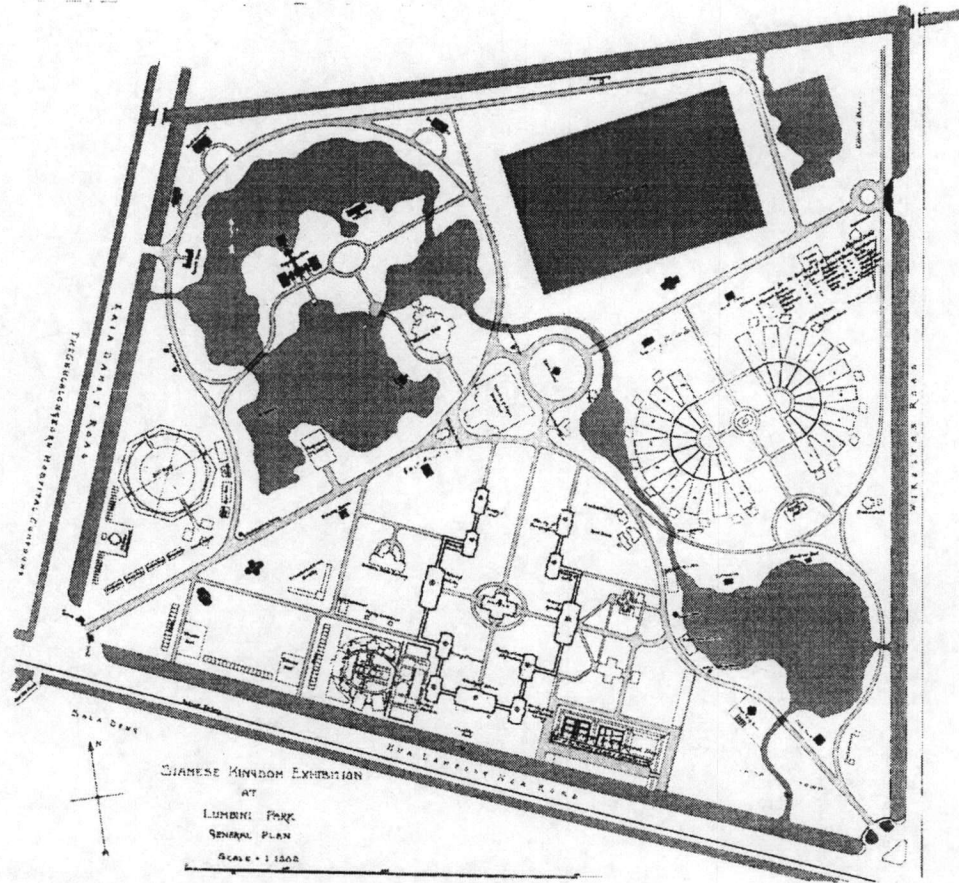
เมื่อวิเคราะห์จากแผนผังของงานนี้ ประกอบกับเอกสารเรื่องการจัดแสดงสินค้าประจำปี อันเป็นที่นิยมจัดภายหลังมหาสงคราม คือ Annual Fair เมืองลียง ประเทศฝรั่งเศส กับ Sample Fair / International Trade Fair เมืองมิลาน ประเทศอิตาลี อันเป็นการออกร้านแสดงสินค้าของประเทศนั้นและนานาชาติ ก็พบได้ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกันใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ด้วย

^๕ สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “Lumbini Park,” *The Bangkok Times* (16 June, 1925).

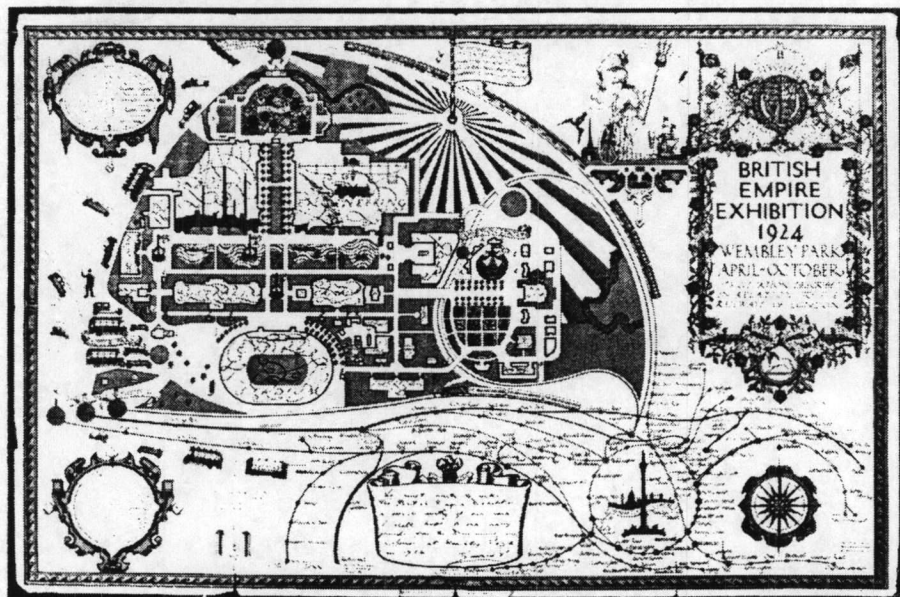
^๖ “Paris Universal Exposition 1867. Plan of the Building and Park” (United States, Commission to the Paris Exposition, 1867, *Reports*, vol. 1, n.p., University of California Library, Berkeley), quoted in Bruno Giberti, *Designing the centennial: A history of the 1876 international exhibition in Philadelphia* (Kentucky: University Press of Kentucky, 2002), p. 12.

จึงกล่าวได้ว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ที่สยามเป็นการดำเนินงานตามกระแสความนิยมของโลกใน
ขณะนั้นด้วย

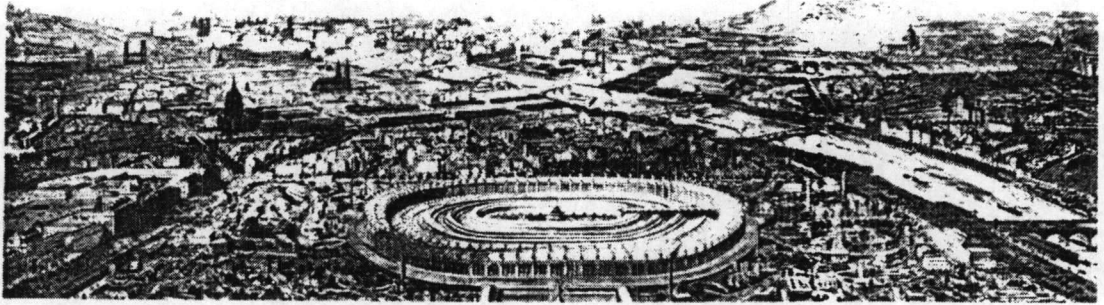
แผนผังที่ ๖ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี พ.ศ. ๒๔๖๘

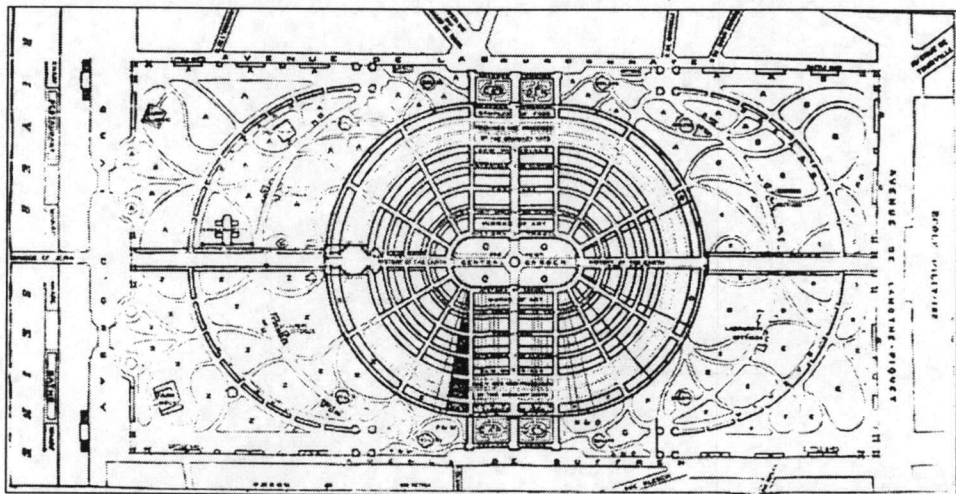
แผนผังที่ ๗ มหกรรมจักรวรรดิอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๗

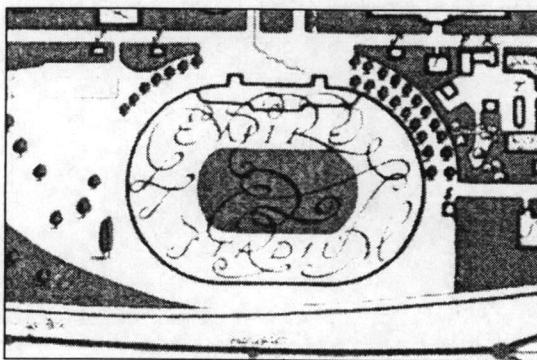
ภาพที่ ๑๔ ภาพวาดอาคารจัดแสดงมหกรรมนานาชาติที่กรุงปารีส พ.ศ. ๒๔๑๐

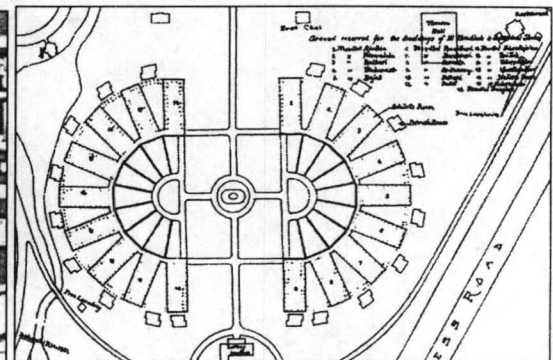
แผนผังที่ ๘ อาคารจัดแสดงในมหกรรมนานาชาติที่กรุงปารีส พ.ศ. ๒๔๑๐

แผนผังของมหกรรมที่กรุงปารีสนี้เป็นแรงบันดาลใจให้อังกฤษนำไปตั้งแสดงสิ่งของจากอาณานิคมในมหกรรมจักรวรรดิอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ (แผนผังที่ ๘) และสันนิษฐานว่าได้ปรับใช้ในหอแสดงมณฑลของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ด้วย (แผนผังที่ ๑๐)

แผนผังที่ ๘ Empire Stadium

แผนผังที่ ๑๐ หอแสดงมณฑล

๕.๑ ผู้รับผิดชอบการจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์”

หลักฐานเกี่ยวกับการเตรียมงานนี้เท่าที่มีอยู่สะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอยู่เบื้องหลังการจัดมหกรรมนี้ โดยสั่งการผ่านเจ้าพระยามรราช กับ เจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมราชวงศ์เพ็ญ พึ่งบุญ) แต่สำหรับผู้ปฏิบัติการในระดับต่างๆ นั้น ดูเหมือนว่าคนจำนวนมากผู้ประกอบอาชีพหลากหลายในระดับชั้นต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดแสดง มหกรรมนี้ โดยดำเนินการไปตามที่ได้รับการร้องขอ

๑) ผู้ริเริ่มจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์

หลักฐานชั้นต้นและเอกสารร่วมสมัย เช่น เอกสารโต้ตอบระหว่างเจ้าพระยามรราชกับ เจ้าพระยารามราฆพ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศเรื่องการเสด็จประพาสสิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ พระราชหัตถเลขาลงวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ที่พระราชทานเป็น “คำนำ” ในหนังสือ ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ตลอดจน “ปฐมการแห่งสยามรัฐพิพิธภัณฑ์” อันเป็นเสมือนคำนำใน หนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ฉบับที่ตีพิมพ์ และข่าวสั้นต่างๆ ในหนังสือพิมพ์บางกอก ไคม์สร์ระบุชัดเจนว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็นพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะให้จัดแสดงสิ่งของที่มีกำเนิดในสยามเพื่อให้ความรู้แก่ราษฎรและผู้ชมทั่วไป อันจะเป็นการบำรุงการค้าขายของบ้านเมือง* ดังนั้น เจ้าพระยามรราช ในฐานะสถานายกคณะกรรมการ จัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์จึงสามารถกล่าวอ้างกับบรรดาชุมชนชาวต่างประเทศในกรุงเทพฯ ได้ อย่างเต็มที่ว่ามหกรรมนี้เป็นพระราชประสงค์ที่จะให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง^๑ และเป็น เหตุผลสำคัญที่จะขอความร่วมมือจากบรรดาชุมชนชาวต่างชาติเหล่านี้ให้ช่วยสนับสนุนสยามรัฐ พิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ ทั้งการสร้างอาคารตั้งแสดงสินค้าของบริษัทห้างร้านนั้น การออกร้านแสดง สินค้าและขายสินค้าในงาน ตลอดจนการสนับสนุนการจัดทำหนังสือที่ระลึกของงานมหกรรมนี้

สันนิษฐานว่าสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของประเทศใน ๒ ระดับ การแก้ไขปัญหาในระยะสั้น คือ การพยายามดึงเงินทั้งจากผู้มีทรัพย์สินในประเทศและ นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศให้เข้ามาร่วมงานแสดง เพื่อให้มีเงินสดหมุนเวียน ส่วนการแก้ไข ปัญหาในระยะยาว คือ การสร้าง “สยามรัฐ” ทางด้านเศรษฐกิจ โดยชี้ให้ราษฎรเห็นทรัพยากรที่ อาจจะสร้างอาชีพ “ค้าขาย” ของคนได้ และชี้ให้นักลงทุนจากต่างประเทศเห็นช่องทางที่จะลงทุน

* ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก ก.

^๑ สจข., กต, ๕๔/๑๐๔ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ ๔/๔๒๔, วันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖.

ผลิตสินค้าในสยาม และการสร้าง “สยามรัฐ” ด้านการเมือง เป็นประเทศสมัยใหม่ที่มี “กษัตริย์” เป็นศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดิน^๔

๒) ผู้รับผิดชอบการจัดแสดง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ โดยมีเจ้าพระยายมราชเป็นประธานยกนั้น ได้มีการตั้งกรรมการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามความเกี่ยวข้องของหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในการแสดงนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (หนึ่งในคณะกรรมการตั้งแสดงพิพิธภัณฑ์สยามในต่างประเทศ) ทรงได้รับมอบหมายให้สรุปรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานจัดแสดงพิพิธภัณฑ์นานาชาติที่ผ่านมา ตลอดจนวิธีการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น^๕ เพื่อตั้ง “ข้อเสนอ” ในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ที่เหมาะสมให้ที่ประชุมฯ ได้พิจารณาลงมติ โดยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสเกี่ยวกับ “ข้อเสนอ” นั้นด้วย และในที่สุด บรรดาคณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ก็ตกลงจัดการแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ตามกระแสพระราชดำริ ในเวลาต่อมา เมื่อมีการแบ่งหน้าที่ต่างๆ ให้จำเพาะลงไปก็พบว่ามีการตั้งคณะกรรมการย่อยๆ อีกกว่า ๖๐ คณะ กระจายความรับผิดชอบไปยังข้าราชการในกระทรวงทบวงกรมต่างๆ^๖

๓) ผู้รับผิดชอบการจัดแสดงสิ่งของ

รายงานการประชุมของคณะกรรมการฯ รวมทั้งหลักฐานการแจกงานในกระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีข้อมูลค่อนข้างมากนั้น พบว่ามีการตั้งคณะกรรมการย่อยอีกมาก^๗ ดูเหมือนว่าคนจำนวนมากในสยามมีส่วนรับผิดชอบในการจัดงานมหกรรมนี้ เพราะเป็นการนำเสนอ “สยามรัฐ” ในทุกด้าน^๘ เริ่มจากเรื่องของพระมหากษัตริย์ ความก้าวหน้าและผลงานของกระทรวงต่างๆ สำหรับทั้งกระทรวงเกษตรราธิการ และกระทรวงศึกษาธิการที่มีโรงเรียนในความรับผิดชอบนั้น นักเรียนทุกระดับในทุกจังหวัดของทุกมณฑลต่างก็มีส่วนร่วมในการจัดหาสิ่งของมาจัดแสดง

^๔ สจข., ร.๗ ม. ๑๖/๑ จดหมายเจ้าพระยารามราฆพ ถึงเจ้าพระยายมราช, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

^๕ สจข., ศธ. ๑๕/๒ Minister of Commerce, Memorandum, 5 February 1925.

^๖ สจข., ศธ. ๑๕/๒ รายงานการประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗.

^๗ สจข., ศธ. ๑๕/๒ รายงานการประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

^๘ สจข., ศธ. ๑๕/๓ ข้อปลุกษา โครงการแห่งสยามรัฐพิพิธภัณฑ์.

พิพิธภัณฑ์ด้วย (ทำนองเดียวกับการแสดงกิจกรรมและพานิชการ และการแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน)^{๑๓} ทุกจังหวัดระดมกันหาข้อมูลทรัพยากรในจังหวัดของตนแล้วนำเสนอต่อเทศบาลมณฑล เพื่อจัดแสดงในหอแสดงมณฑลทั้ง ๑๘ แห่งและจัดทำเป็นคู่มือนำชมมณฑลเหล่านั้น^{๑๔} (เช่นหนังสือ สมุคราชบุรี ของมณฑลราชบุรี) นอกจากนี้ บริษัทห้างร้านทั้งของไทยและต่างประเทศ ต่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ทั้งสิ้น (เอกสารข้อมูลในสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และโฆษณาของห้างร้านต่างๆ ในหนังสือ ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์)

๔) การสร้างสวนลุมพินีเพื่อตั้งแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์

การสร้าง “สวนลุมพินี” เป็นสถานที่จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สรุปว่ามหกรรมครั้งนี้วางแผนการดำเนินงานโดยใกล้เคียงกับการจัดแสดงมหกรรมนานาชาติในต่างประเทศมากที่สุด ทั้งยังสะท้อนให้เห็นการเติบโตของกรุงเทพฯ ที่มีการเชื่อมต่อศูนย์กลางเมืองที่พระบรมมหาราชวัง เข้ากับชานเมืองทั้งด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตกและทิศใต้ได้อย่างสมบูรณ์ในรัชสมัยนั้นด้วย ทั้งนี้เพราะทุ่งศาลาแดงเป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ อันเป็นที่นาให้เช่าแก่ราษฎรที่อยู่ระหว่างถนนราชดำริกับถนนหัวลำโพง

ทุ่งศาลาแดงเป็นสถานที่จัดพระราชพิธีแรกนาขวัญมาก่อน จึงมีฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะแห่งใหม่ที่ชานพระนคร การเลือกพื้นที่นี้มาปรับปรุงเป็นสวนลุมพินีจึงเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ที่ดินผืนนี้ สำหรับการออกแบบสร้างสวนลุมพินีให้เหมาะเป็นสถานที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์นั้นก็คล้ายกับการออกแบบพื้นที่จัดแสดงมหกรรมในต่างประเทศ ที่มีการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมอย่างงดงาม ส่วนถนน สะพานและถาวรวัตถุในสวนลุมพินี ก็เป็นการสร้างที่ “ระดมทุน” โดยได้รับบริจาคจากบรรดาบริษัทห้างร้าน ที่ส่วนใหญ่เป็นคหบดีและสมาคมเงินกลุ่มต่างๆ^{๑๕}

เมื่อพิจารณาจาก “ที่ตั้ง” ของทุ่งศาลาแดง เห็นได้ว่าเป็นพื้นที่อันเหมาะสมสำหรับการจัดงานมหกรรมเช่นนี้อยู่แล้ว เพราะอยู่ในบริเวณที่มีการคมนาคมขนส่งโดยสะดวกทั้งทางบก (อยู่ในเครือข่ายเส้นทางถนน มีรถไฟสายปากน้ำแล่นผ่านระหว่างหัวลำโพงกับปากน้ำ) และทางน้ำ (อยู่ในเครือข่ายเส้นทางน้ำ ที่เชื่อมต่อกับทั้งเส้นทางภายในด้านคลองพระโขนง และท่าเรือกรุงเทพฯ

^{๑๓} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “The Exhibition,” *The Bangkok Times* (2 May 1925).

^{๑๔} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “Siam’s benevolent Monarchy: The coming exhibition,” *The Bangkok Times* (2 May 1925).

^{๑๕} สจข., ศธ, ๑๕/๒ รายงานการประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๔ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา) เมื่อพิจารณาประกอบกับการสร้างบ้านริมถนนราชดำริทางด้านตะวันออกของสวนลุมพินี การให้สัมปทานเดินรถรางจากถนนเจริญกรุงไปถึงประตูน้ำ และการที่เอกชนบางรายลงทุนสร้างตึกริมถนนสีลมเพื่อเป็นโรงแรมที่พักของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามาชมงานแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ทำให้เห็นการสร้างสาธารณูปโภคเพิ่มเติมขึ้น และสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของกรุงเทพฯ ที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าเมื่อครั้งที่มีการจัด “นาเชนแนล เอกซฮิบิเชน”^{๑๖}

ทุ่งศาลาแดงเป็นจุดเชื่อมระหว่างย่านการค้าของต่างประเทศ (คือ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญกรุง) ย่านที่พักอาศัยแห่งใหม่ของขุนนางและพ่อค้าสยาม (คือ ถนนสีลม/สาทร/สุรวงศ์) ทางด้านทิศใต้ของพระนคร กับที่ตั้งหน่วยราชการที่ขยายออกมาจากคลองผดุงกรุงเกษม (สถานีรถไฟหัวลำโพง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถานเสาวภา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์) ตลอดจนเครือข่ายถนนและสะพานที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ถนนทางด้านเหนือของพระนคร ที่เชื่อมต่อกับทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ของพระนคร) คือ ถนนราชวิถี (จากแม่น้ำเจ้าพระยาตัดกับถนนพญาไท-ที่ต่อกับถนนสี่พระยาไปลงแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านทิศใต้ของคลองผดุงกรุงเกษม) มาต่อถนนราชปรารภ (ตัดกับถนนเพชรบุรี ที่สร้างเชื่อมพระราชวังดุสิตกับวังสวนสระประทุม) ข้ามสะพานเฉลิมโลก (คลองแสนแสบ) มายังถนนราชดำริที่อยู่ทางทิศใต้ของถนนหัวลำโพง (ถนนพระรามที่ ๔) ซึ่งตัดผ่านด้านทิศเหนือของสวนลุมพินี ข้ามถนนหัวลำโพง เข้าไปถนนสีลม แล้วบรรจบกับถนนเจริญกรุงและแม่น้ำเจ้าพระยาอีกทีหนึ่ง

ที่น่าสนใจก็คือ ในขณะนั้น บริษัท ไฟฟ้าสยาม ได้ซื้อกิจการรถไฟทุนจำกัด และได้ปรับปรุงเส้นทางเดินรถใหม่ เมื่อจะมีการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ จึงได้วางทางรถรางสายสามเสนที่เคยไปถึงเพียงสถานีรถไฟสายปากน้ำ ให้ยาวออกไปจนถึงแยกถนนหัวลำโพงตัดกับถนนสาทร โดยคาดว่าจะเปิดเดินรถได้ในวันเปิดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ คือ วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ นอกจากนั้น บริษัทรถรางไทย ได้รับสัมปทานเดินรถรางบนถนนสีลม ตั้งแต่แยกถนนเจริญกรุงข้ามถนนหัวลำโพง ไปเดินรถบนถนนราชดำริจนสุดทางที่ประตูน้ำสระประทุมวัน^{๑๗} อีกด้วย รถรางทั้งสองสายนี้จะเส้นทางขนส่งสาธารณะที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้เดินทางไปเที่ยวงานแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ที่สวนลุมพินี

^{๑๖} สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, “สวนลุมพินี”, ใน สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๒, (คณะกรรมการฉลองวันพระราชสมภพ ๘ รอบ และ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๔).

^{๑๗} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๓ -๑๕๒๕, “Electric traction in Bangkok and its environs: The tramway,” *The Bangkok Times* (3 September 1925).

๕) ความสนใจของสื่อมวลชนที่มีต่อ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” และ “สวนลุมพินี”

ข่าวการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑนี้ได้รับความสนใจจากสโมสรบางกอกยูไนเต็ด* เพราะเข้าใจว่าสยามจะจัดแสดงมหรหรมนานาชาติ จึงได้เชิญให้เจ้าพระยาอมราชไปบรรยายเรื่องสวนลุมพินีและสยามรัฐพิพิธภัณฑให้สมาชิกสโมสรฟังในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ จนหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ต้องชี้แจงให้ทราบว่ามหรหรมนี้นี้ไม่ใช่มหรหรมนานาชาติ แต่เป็นมหรหรมนของบ้านเมือง^{๔๔}

ต่อมา เมื่อปลายเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เจ้าพระยาอมราชและคณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑได้เชิญสมาชิกหอการค้าต่างประเทศมาเข้าฟังบรรยายสรุปเกี่ยวกับมหรหรมนี้นี้ ณ ที่ทำการกระทรวงมหาดไทย โดยชี้แจงว่าพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้จัดสยามรัฐพิพิธภัณฑเป็น “นาเชนแนล เอกซฮิบิเชน” เพื่อตั้งแสดงผลผลิตของสยามในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ทั้งนี้หม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณได้ทรงอธิบายแผนผังของงานโดยละเอียดว่า ในเบื้องต้น มหรหรมนี้นี้ตั้งใจจะให้มีการตั้งแสดงสิ่งของต่างๆ ที่สำคัญคือบรรดาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ต่างๆ ผลงานของหน่วยราชการ และหอแสดงทรัพยากรและผลผลิตอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมณฑลต่างๆ ในลำดับต่อมานั้น จะมีการจัดประกวดสิ่งของเพื่อให้ได้รางวัลในหอศิลป์ หอหัตถกรรมและอาจจะรวมทั้งหอเกษตรกรรมด้วย นอกจากนั้น ในส่วนที่ตั้งแสดงพิพิธภัณฑจะมีหอตั้งแสดงชาติพันธุ์ต่างๆ และสนามกีฬา ส่วนเขตด้านนอกที่มีการให้สัมปทานอนุญาตให้ขายสินค้าได้นั้น จะมีการตั้งแสดงสินค้าจากต่างประเทศ ดังนั้น คณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑจึงต้องการสอบถามความเห็นของสมาชิกหอการค้าต่างประเทศว่าพ่อค้าจำเป็นจะต้องการพื้นที่ตั้งแสดงเท่าไร^{๔๕} เห็นได้ว่ารัฐบาลพยายามเชิญชวนให้บรรดาพ่อค้าต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑอย่างเต็มที่

หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ให้ความสนใจเกี่ยวกับการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ สวนลุมพินี โดยลงความเห็นและข่าวที่เกี่ยวข้องกับการแสดงนี้เป็นระยะๆ เช่น ผู้อ่านรายหนึ่งเสนอความเห็นให้ประชาสัมพันธมิตรมหรหรมนี้นี้ตามแบบอย่างต่างประเทศ โดยให้กรมไปรษณีย์ทำตราประทับแสดงสัญลักษณ์ของมหรหรมน พร้อมข้อความสั้นๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยแจ้งว่า

* Bangkok United Club เป็นสโมสรของชาวต่างประเทศในกรุงเทพฯ มีที่ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุงตัดกับถนนสี่พระยา เป็นที่ทำการกรรมการทางสังคมของสมาชิกและครอบครัว ได้แก่ การรับประทานอาหาร การอ่านหนังสือในห้องสมุด การเล่นเกมต่างๆ ทั้งกีฬากลางแจ้ง อย่างเทนนิส และกีฬาในร่ม อย่างไพ่ บิลเลียดและโบว์ลิ่ง

^{๔๔} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “Lumbini Park,” *The Bangkok Times* (20 April 1925).

^{๔๕} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “Lumbini Park,” *The Bangkok Times* (24 April 1925).

จะมีการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ที่สวนลุมพินีในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ แล้วประทับลงบนของจดหมายที่ส่งถึงมหาชนต่างๆ ในเวลานั้น เพราะเป็นการลงทุนแต่น้อย แต่ข่าวสารจะแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง^{๒๐}

นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ได้นำเสนอข่าวสั้นๆ ที่หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยได้ลงข่าวไปก่อนมาแจ้งเป็นระยะๆ เช่น กรมราชทัณฑ์จะจัดแสดงพิพิธภัณฑ์สถานเกี่ยวกับการราชทัณฑ์ในสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์เดินทางเข้ามาในพระนครเพื่อสืบข่าวว่ามณฑลนครสวรรค์จะต้องเตรียมการจัดแสดงอย่างไร หอพระสมุดจะจัดแสดงเกี่ยวกับเรื่องโบราณคดี จะมีการแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนในสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ด้วย และบรรดานักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ คงต้องพยายามส่งผลงานชิ้นเยี่ยมมาตั้งแสดง เพราะมหกรรมนี้ไม่ได้จัดแค่ ๓ วัน ๕ วัน แต่จะจัดนานประมาณ ๑-๓ เดือนทีเดียว นอกจากนั้น หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยยังทราบมาว่าจะมีการสร้างโรงแรมในลักษณะเดียวกับโรงแรมรถไฟที่หัวหิน และเปิดทำการอย่างถาวรในสวนลุมพินีเพื่อจะให้บริการอาหารและเครื่องดื่มกับบรรดาผู้ที่ไปเที่ยวชมงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ทั้งยังจะมีการสร้างสนามโปโลในสวนลุมพินีอีกด้วย^{๒๑}

ต่อมา เมื่อเจ้าพระยายมราชได้ไปแสดงปาฐกถา ณ สโมสรบางกอกยูไนเต็ดในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ นั้น สมาชิกได้ให้ความสนใจอย่างมาก มีผู้เข้าฟังเต็มห้องอาหารจนล้นออกไปถึงห้องข้างๆ หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ได้ถอดคำพูดของเจ้าพระยายมราชลงตีพิมพ์ในวันต่อมา^{๒๒} เจ้าพระยายมราชได้กล่าวถึงมหกรรมในสวนลุมพินี ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้พระราชทานให้เป็นอนุสรณ์สำหรับวาระครบรอบ ๑๕ ปีที่ได้เสด็จอยู่ในราชสมบัติ เพราะมหกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของสยามที่เกิดขึ้นจากการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าแผ่นดิน

เจ้าพระยายมราชอธิบายว่ามหกรรมนี้มีโครงสร้าง ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นผลการดำเนินงานอันก้าวหน้าของหน่วยราชการต่างๆ อีกส่วนหนึ่งเป็นการจัดแสดงผลผลิตของสยามใน “หอ” แสดงมณฑล ซึ่งแต่ละมณฑลจะได้ตั้งแสดงทรัพยากรและผลผลิตของตน ส่วนบรรดาสินค้านำเข้าทั้งหลายจะได้ตั้งแสดงในพื้นที่ไบอนุญาติซึ่งบริษัทนำเข้าสินค้าต่างๆ จะต้อง

^{๒๐} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, Philatelist, “Siam National Exhibition,” **The Bangkok Times** (27 April 1925).

^{๒๑} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “The Exhibition,” **The Bangkok Times** (2 May 1925).

^{๒๒} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๕๒๕, “Siam’s benevolent monarchy,” **The Bangkok Times** (2 May 1925).

สร้างอาคารจัดแสดงของตนเองหรืออาจตั้งแสดงในอาคารที่คณะกรรมการได้จัดเตรียมไว้ให้สำหรับรายการบันเทิงต่างๆ นั้น จะมีการจัดแสดงพิเศษในแต่ละวัน โดยคณะกรรมการกำลังเตรียมการวางแผนรายการเหล่านั้นอยู่เพื่อดึงดูดความสนใจของมหาชน ทั้งเพื่อความรู้และความบันเทิง จะมีการอำนวยความสะดวกในการเดินทางขนส่งด้วย อย่างไรก็ตาม เจ้าพระยาบรมราชแจ้งว่า จะมีการเก็บค่าเข้าชมจากชาวไทยในอัตราที่ถูกกว่าชาวต่างประเทศเล็กน้อย

เจ้าพระยาบรมราชได้กล่าวว่าสยามก็หวังว่าการแสดงนี้จะเป็นการให้โอกาสบรรดาผู้ผลิตในสยามที่จะได้เปรียบเทียบกับให้เห็นความแตกต่างระหว่างสินค้าอย่างเดียวกันที่ทำจากที่อื่นๆ ในบ้านเมืองและในบางกรณีอาจเปรียบเทียบกับสิ่งที่นำเข้ามาจากต่างประเทศด้วย เจ้าพระยาบรมราชหวังว่าการเปรียบเทียบกับนี้จะทำให้ผู้ผลิตในสยามเกิดความรู้สึกลอยอกแข่งขัน จะได้พัฒนาปรับปรุงคุณภาพสินค้าให้ก้าวทันการพัฒนาของโลกต่อไป ต่อจากนั้น เจ้าพระยาบรมราชจบปาฐกถาด้วยการขอบคุณชุมชนชาวต่างประเทศที่ให้ความสนใจชมกรรมนี้และเชื่อว่า จะได้รับความร่วมมือจากบรรดาชาวต่างประเทศในการจัดแสดงมหกรรมนี้

นอกจากแผนการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ที่หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ได้รับจากคณะกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์แล้ว ข่าวสารเกี่ยวกับสวนลุมพินีและสยามรัฐพิพิธภัณฑ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการระดมทุนด้วยการขายล็อตเตอรี่ไปยังมณฑลต่างๆ และการปรับพื้นที่ทุ่งศาลาแดงให้เป็นสวนลุมพินี ข้อเขียนส่วนใหญ่แสดงความห่วงใยเรื่องการจัดงาน ทั้งนี้เพราะแผนการดำเนินงานที่ได้ประชาสัมพันธุ์ให้ทราบทั่วกันทำให้เห็นขอบเขตการจัดมหกรรมนี้ว่าเป็นการแสดง “นาเชนแนล เอกซฮิบิเชน” ที่ต้องใช้ระยะเวลาระดมสมองผู้ที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม เพื่อจัดแสดงมหกรรมนี้ให้เป็นงานฤดูหนาวที่ยิ่งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แต่มีเวลาจัดเตรียมงานสั้นมากจนทุกฝ่ายต้องดำเนินงานอย่างสุดความสามารถ

อุปสรรคสำคัญของสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ คือ การสร้างสวนลุมพินีเป็นสถานที่จัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” เพราะสยามไม่มีสวนสาธารณะขนาดใหญ่เพื่อแสดงมหกรรมโดยเฉพาะเหมือนต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ที่สามารถจัด “เอกซฮิบิเชน” ได้สะดวกเพราะมีสวนสาธารณะเวมบลีย์ และสวนสาธารณะโอลิมเปียในกรุงลอนดอน เป็นที่จัดแสดงได้ แต่ทุ่งศาลาแดงเป็นทุ่งนาที่ใช้ประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญ ที่จะนำมาปรับปรุงให้ทันสมัยเช่นเดียวกับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ อันเป็นอนุสรณ์ถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่สภาพของทุ่งศาลาแดงในขณะนั้น นับเป็นการยากที่จะปรับปรุงให้เป็นสวนสาธารณะอันงดงามตามแผนผัง เพราะนอกจากจะมีเวลาเตรียมการอย่างจำกัดแล้ว ผู้ที่ชนะการประมูลเพื่อปรับพื้นที่ทุ่งศาลาแดงให้เป็น

สวนลุมพินียังขาดแคลนเครื่องมือที่จะใช้ปรับพื้นที่ แต่ต้องอาศัยแรงงานกฤติเป็นสำคัญ^{๒๓} กฤตินับพันที่กำลังปรับพื้นที่สวนลุมพินีอยู่ ก็มีเวลาขุดดินให้เสร็จเรียบร้อยถึงเพียงเดือนกรกฎาคมเท่านั้น^{๒๔} ความกังวลเกี่ยวกับการสร้างสวนลุมพินีให้เสร็จทันกำหนดเวลาเปิดงานนั้นมีอยู่ตลอดเวลา ดังที่หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ได้อ้างถึงข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยว่าคนจำนวนมากกำลังเกรงว่าจะสร้างสวนลุมพินีเสร็จไม่ทันบ้าง เกรงว่าต้นไม้จะโตไม่ทันบ้าง แต่บรรดาผู้รับผิดชอบก็พยายามเร่งมืออย่างเต็มความสามารถ เพราะได้มีประกาศกำหนดการเปิดมหรम्मณนั้นแล้ว^{๒๕}

การเรียกร้องให้คนกลุ่มต่างๆ ในสยามเข้ามามีส่วนร่วมในสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ปรากฏอยู่บ่อยครั้งในหน้าหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ เช่น เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๔ มิถุนายน ได้มีรายงานข่าวว่าบรรดาหัวหน้าและนายห้างต่างๆ ทั้งสยาม จีนและแขก ต่างไปชุมนุมกัน ณ ที่ทำการกระทรวงมหาดไทยเพื่อฟังคำอธิบายจากเจ้าพระยาอมราชว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้จัดสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เพื่อแสดงให้เห็นสินค้าต่างๆ ที่มีกำเนิดในสยามเป็นการบำรุงการค้าขายในสยามให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น ด้วยการให้ความรู้วาทพยากรธรรมชาติของสยามได้จัดทำเป็นสินค้าสิ่งใดขายในต่างประเทศบ้าง เช่น หินชนวนที่พบในสยามและใช้เป็นกระดานชนวนเขียนหนังสือที่ในอังกฤษสามารถใช้มุงหลังคาได้ หรือโต๊ะไม้มะเกลือฝงมุกที่นำเข้ามาจากเชียงใหม่ทำมาจากไม้มะเกลือที่ส่งออกจากสยาม จะเห็นได้ว่าทรัพยากรในสยามที่ส่งออกไปนั้นสามารถนำไปผลิตสินค้าอะไรกลับมาขายในสยามได้อีกบ้าง เป็นต้น

เจ้าพระยาอมราชพยายามโน้มน้าวให้บรรดาพ่อค้าเหล่านั้นเห็นความสำคัญของมหรम्मณดังกล่าว จะได้ร่วมมือช่วยสร้างสวนลุมพินีให้เป็นสวนสาธารณะถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสอันเนื่องกับการครองราชย์ และสวนลุมพินีจะได้กลายเป็นสวนสาธารณะเมื่อมหรम्मณนั้นยุติลง เจ้าพระยาอมราชได้กล่าวว่าชาวจีนที่มีอยู่มากในสยามจะสามารถช่วยสร้างตึกแบบจีน โรงเตี้ยม โรงน้ำชา โรงจิวและอื่นๆ ได้ เช่นเดียวกับที่พ่อค้ามุสลิมควรจะไปจัดการสร้างร้านอาหารสำหรับชาวมุสลิมด้วย ทั้งนี้เจ้าพระยาอมราชได้ยกตัวอย่างความร่วมมือของชุมชนชาวต่างชาติอื่นๆ เช่น หอการค้าและบรรดาห้างร้านที่ได้สร้างอาคารของตน เช่น

^{๒๓} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -ค.ศ. ๑๙๒๕, "Siamese Kingdom Exhibition, Fixing the Foundations: Lumbini Park's Latest Aspect," *The Bangkok Times* (9 May, 1925).

^{๒๔} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๙๒๕, "Lumbini Park," *The Bangkok Times* (16 June, 1925).

^{๒๕} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๒ -๑๙๒๕, "The Exhibition," *The Bangkok Times* (28 May 1925).

โรงไฟฟ้าสามเสน บริษัทสยามซีเมนต์ ได้ออกทุนสร้างตึกของตนเป็นราคา ๘,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท และถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

กำหนดการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์นั้นเปลี่ยนไปเรื่อยๆ หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์เมื่อวันจันทร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ รายงานว่ามหกรรมนี้จะเปิดแสดงในวันที่ ๑ มกราคม เป็นเวลา ๑๐๐ วัน และสยามก็หวังอย่างเต็มที่ว่าชุมชนชาวต่างประเทศจะสนับสนุนมหกรรมนี้อย่างเต็มที่ เพราะบรรดาพ่อค้าต่างประเทศได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ ในสยามมานาน จึงควรต้องสนับสนุนมหกรรมนี้ ต่อมาเมื่อประกาศแจ้งว่าจะเปิดการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ในวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ จนถึงปลายเดือนมีนาคม เป็นเวลาทั้งสิ้น ๖๐ วัน ตั้งแต่ ๑๐.๐๐-๒๔.๐๐ น. โดยเสียค่าผ่านประตูคนละ ๒๕ สตางค์ และมีตั๋วเข้าตลอดระยะเวลาที่แสดง ราคา ๑๐ บาท^{๒๖} สำหรับกิจกรรมนั้น ในตอนบ่ายจะมีการแข่งขันกีฬาโปโล ฟุตบอล มวยไทย มวยสากลและยิวยิตสู โดยจะเชิญทีมแข่งขันฟุตบอลชาวต่างประเทศเข้าร่วมด้วย ส่วนการแสดงในตอนเย็นจะมีโขนละคร ลิเก จั้ว หุ่น การฉายภาพยนตร์แบบฝรั่งและอื่นๆ สำหรับค่าผ่านประตูจะเก็บเท่ากันหมด โดยสามารถเที่ยวชมตามหอ ศาลาและร้านค้าต่างๆ ได้ทั้งหมด ยกเว้นการแข่งขันกีฬาและการแสดงมหรสพ ที่ต้องเสียค่าเข้าชมเพิ่มขึ้นเล็กน้อย^{๒๗}

ในหอหัตถกรรม (Palace of Industry) เป็นหอประกวดสิ่งของภายในพื้นที่แสดงพิพิธภัณฑ์ สิ่งของที่ตั้งแสดงต้องเป็นสิ่งที่มีกำเนิดในสยามเท่านั้น และไม่อนุญาตให้ขายสิ่งของในระหว่างที่ยังเปิดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” อยู่ สิ่งของที่ตั้งแสดงแบ่งเป็น ๑๐ กลุ่ม ได้แก่ การทำกระดาษและทำหนังสือ ภาพถ่าย เครื่องละครคนตรี งานประณีตศิลป์ (เช่น เครื่องเพชรพลอย เครื่องเงิน เครื่องทอง) เครื่องเรือนและงานช่างไม้ เครื่องปั้นดินเผา ผ้าแพรพรรณเครื่องแต่งกาย เครื่องหนัง อาหารเครื่องดื่มและยาสูบ ผลิตภัณฑ์เคมี (เช่น สบู่ น้ำมันวานิช) และแบบจำลองยวดยานต่างๆ (แบบจำลองเรือและพาหนะต่างๆ)^{๒๘} กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงเป็นประธานที่ ได้รับเลือกให้มาจัดการเรื่องหอหัตถกรรม

^{๒๖} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๓ -๑๕๒๕, “The Exhibition,” *The Bangkok Times* (25 August 1925).

^{๒๗} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๓ -๑๕๒๕, “The Exhibition,” *The Bangkok Times* (22 August 1925).

^{๒๘} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๓ -๑๕๒๕, “The Exhibition: Palace of Industry,” *The Bangkok Times* (10 September, 1925).

สำหรับหอกสิกรรมนั้นจะเป็นการจัดแสดงกสิกรรม ผลผลิตเกี่ยวกับป่าไม้ เหมืองแร่ อัน ได้แก่ รัชฎพีช ผักที่เป็นอาหาร น้ำมันพืช น้ำตาล เครื่องเทศ พืชเส้นใย ยาสูบ ยางไม้ สินค้าของป่า ไม้ต่างๆ แร่ต่างๆ และผลไม้ตามฤดูกาล^{๒๕}

ความพยายามของบรรดาชนชั้นนำของสยามในการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เป็นที่ ประจักษ์อย่างแน่ชัด จนมีผู้แสดงความเห็นว่าการที่บุคคลเหล่านั้นได้อุทิศตนอย่างเต็มที่ ทำให้ ราษฎรสามัญมีหน้าที่ช่วยเหลืออย่างที่สุดเพื่อให้มหกรรมนั้นประสบความสำเร็จ ด้วยการช่วยกัน ชื้อล็อตเตอรี่ แต่สลากล็อตเตอรี่ก็ยังไม่หมด ดังนั้น ผู้อ่านหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ที่ ใช้นามแฝงว่า “ฤทธิ” ที่แสดงความเห็นมาถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ จึงเสนอว่า คณะกรรมการควรจะต้องรีบออกกำหนดการ แจกแจงรายละเอียดของการจัดแสดงในหมวดต่างๆ ออกเผยแพร่ให้เร็วที่สุด หากรายการเหล่านั้นดึงดูดความสนใจของผู้ชม ก็จะได้รับ การสนับสนุน จากมหาชนอย่างมากกว่านี้^{๒๖}

๕.๒ การเตรียมจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์”

สยามรัฐพิพิธภัณฑ์เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายทางเศรษฐกิจ แม้ว่าในท้ายที่สุดจะไม่ ปรากฏว่ามีงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย ก็ยังปรากฏร่องรอยพอให้ ศึกษาได้

สิ่งที่ยืนยันเป้าหมายสำคัญในการจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” คือ พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ที่คณะกรรมการ จัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เตรียมจะอัญเชิญไว้ในหนังสือ “ตำนาน” ของงานแสดงนี้^{๒๗} ที่ทรง กล่าวถึงประโยชน์ที่ประเทศจะได้รับในอนาคตจากการจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ว่างานนี้ เกิดขึ้นเพื่อโฆษณาสยามให้เป็นที่รู้จักแก่มหาชนมากขึ้น เพื่อให้ชาวสยามได้รู้จักทรัพยากรที่มีค่าใน ประเทศ อันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ราษฎรในการประกอบอาชีพอิสระ และเพื่อเชิญชวน ให้ชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเยือนสยาม

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน

^{๒๖} สจข., ม-สยามสมาคม, ม้วน ๓ -๑๕๒๕, Hermit, “Various Topics and Comments: National Exhibition,” *The Bangkok Times* (10 September, 1925).

^{๒๗} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ ตำนานพระราชหัตถเลขาหมายอักษร ม.

... แลนำผลประโยชน์มาสู่ได้ทั้งในปรตยบันแลอนาคต ในปรตยบัน คือ ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมเมืองเรา อย่งไรๆ ก็คงจะพาเอาทรัพย์เข้ามาจำหน่าย จ่ายใช้ ... ไซ้แต่เท่านั้น ผู้ที่ได้เคยเข้ามาเที่ยวแล้ว อย่งไรๆ ก็คงต้องไป เล่าให้ญาติมิตรฟัง ซึ่งคงจะต้องทำให้ผู้ฟังนั้นอยากเข้ามาเที่ยวบ้าง ก็คง นำทรัพย์มาเข้าเมืองเราอีก ส่วนผู้ที่เปนพณิช เมื่อได้มารู้เห็นแล้วว่า ในเมืองเรามีอะไรที่พอใช้เปนสินค้าได้ในประเทศอื่นๆ ก็คงจะคิด ทำการค้าขายติดต่อกับชาวเราต่อไป อันจะเปนผลนำทรัพย์เข้ามาสู่ ประเทศของเราได้ยั้งขึ้นในอนาคต

เจ้าพระยายมราช ผู้เปนสภานายกของคณะกรรมการจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ได้มีจดหมายกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึงพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับงานแสดงสยามรัฐ พิพิธภัณฑ์ว่าเป็นพระราชประสงค์จะให้เปนประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างน้อย ๒ ประการ คือ เพื่อจะเผยแผ่ช่องทาง ชักนำประชาชนพลเมืองให้เฟื่องถึงต่อการอาชีพยั้งขึ้นและเพื่อเปนทางเผยแผ่ ฐานะของประเทศสยามตามโอกาสที่ควร^{๓๒}

เจ้าพระยายมราชได้ยืนยันเจตนารมณ์อันแน่วแน่ของการจัดงานแสดงสยามรัฐ พิพิธภัณฑ์ใน “คำนำ” ของสมุดคำนำนของสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ที่ไม่ได้รับการตีพิมพ์ ว่ามกรรมนี้ เกิดขึ้น “... ด้วยมีพระราชประสงค์ทรงพระอนุสรถึงการสัมมาอาชีพของประชาชนพลเมืองเปน หลักสำคัญ เพราะการอาชีพสิ่งเดียวเท่านั้น ที่อาจจะนำมาซึ่งความสมบูรณ์ในภายน่า...”^{๓๓} และ อาชีพในที่นี้มีใช้การรับราชการ แต่ ว่า “...ควรจะหันหน้าเข้าหาการค้าขาย หรือการกสิกรรม หัตถกรรม นั้นเปนหลัก เพราะประเทศบ้านเมืองเรายังเปิดช่องโอกาสให้กระทำได้...”^{๓๔}

คำยืนยันของเจ้าพระยายมราชมาจากการปรึกษากับเจ้าพระยารามราฆพ สมุหราช องครักษ์ ผู้รับพระราชกระแสรับว่า “...การแสดงพิพิธภัณฑ์ครั้งนี้ หวังสำคัญก็คือจะทรงบำรุง การค้าขายแลการเพาะปลูก ...”^{๓๕} และตรงกับประกาศแจ้งความในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมต์

^{๓๒} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ จดหมายลงวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เจ้าพระยายมราชกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

^{๓๓} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ สำเนาหมายอักษร ร.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๕} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ จดหมายเจ้าพระยารามราฆพ ถึงเจ้าพระยายมราช, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ.

เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ เรื่องจัดการฉลากสองล้านฉบับที่ว่า “...จะมีการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นพระราชประสงค์เพื่อเพิ่มพูนบำรุงการค้าขายหาเลี้ยงชีพของชนทั้งหลาย...”^{๑๖}

กล่าวได้ว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” มีขึ้นตามกระแสพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในสภาวะที่ประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจขาดแคลนเงินงบประมาณที่จะใช้จ่ายในประเทศ รัฐต้องพยายามแสวงหารายได้จากต่างประเทศ แต่เนื่องจากสยามมีสินค้าสำคัญเพียงไม่กี่อย่าง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพยายามหาสินค้าเพื่อการส่งออกชนิดใหม่ เพื่อให้ได้เงินตราต่างประเทศมาใช้จ่าย

ประโยชน์ของการจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏในลายพระราชหัตถเลขาสะท้อนให้เห็นวิธหาเงินรายได้ อย่างน้อย ๒ วิธี วิธีแรก คือ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรภายในประเทศให้ได้มากที่สุด เพื่อหาสินค้าใหม่ส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ส่วนวิธีที่ ๒ คือ การแสวงหารายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศจากธุรกิจท่องเที่ยวและเงินลงทุนของต่างประเทศ

สำหรับการรวบรวมความรู้เรื่องทรัพยากรภายในบ้านเมืองเพื่อจัดหาสินค้าใหม่ที่มีศักยภาพเหมาะสมจะพัฒนาเป็นสินค้าส่งออกนั้น เมื่อพิจารณาอย่างจริงจังแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อราษฎรในสยามมากกว่าธุรกิจส่งออก เพราะทรัพยากรที่มีอยู่ส่วนใหญ่เหมาะสมกับการบริโภคภายในมากกว่าการส่งออก ขณะเดียวกันการรวบรวมทรัพยากรน่าจะทำให้ราษฎรเห็นช่องทางที่จะประกอบอาชีพอิสระมากกว่าที่จะรอรับราชการ เช่น การค้าขาย การผลิตสินค้าหัตถกรรมเพื่อบริโภคภายในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการพึ่งพาสินค้าภายในท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจภายในพร้อมกันกับลดการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากต่างประเทศ เป็นการประหยัดเงินตราต่างประเทศทางหนึ่ง นอกจากนี้ โอกาสที่จะค้นหาสินค้าส่งออกชนิดใหม่จากผลิตภัณฑ์ภายในสยามอาจจะมีไม่มากนัก เพราะตลาดโลกต้องการสินค้าที่ผลิตได้ในปริมาณมากตามคุณภาพที่กำหนด มิใช่สินค้าหลากหลายชนิด แต่มีปริมาณเพียงเล็กน้อย ดังนั้น วิธีที่ ๑ จึงน่าจะเป็นหนทางในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจเพื่อประหยัดเงินตราต่างประเทศ มากกว่าการแสวงหารายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ

ส่วนวิธีที่ ๒ คือ การเชิญชวนให้ชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเยือนและพักผ่อนในสยามนั้น เป็นวิธีที่ทำให้ได้รับเงินตราต่างประเทศโดยทันทีและรวดเร็วกว่าการส่งสินค้าไปขายยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อบริการต่างๆ เช่น ที่พัก อาหาร การขนส่ง สินค้าที่ระลึก เป็นต้น เงินบาทที่ชาวต่างประเทศใช้จ่าย คือ เงินตราต่างประเทศที่พวกเขาพาเข้ามาแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาทเพื่อใช้จ่ายในสยาม ถือว่าเป็นรายได้เงินตรา

^{๑๖} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ แจ้งความ จัดการฉลากสองล้านฉบับ คัดจากหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗.

ต่างประเทศที่ได้รับในทันที เพราะเมื่อชาวต่างประเทศใช้จ่ายเงินก็เท่ากับว่าประเทศมีรายรับจากการส่งสินค้าออกที่ทำให้ได้รับรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ ในขณะที่ประเทศขาดแคลนเงินตรานั้น รายได้จากการท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศน่าจะเป็นประโยชน์ต่อสยามมากกว่าการขายสินค้าส่งออกประเภทอื่น ยิ่งไปกว่านั้น หากชาวต่างประเทศเหล่านั้นเป็นนักธุรกิจที่ต้องการลงทุนทำธุรกิจในสยาม เมื่อได้เห็นทรัพยากรอันหลากหลายของสยามและเห็นลู่ทางการผลิตสินค้าที่ตนสนใจแล้ว อาจนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาลงทุนประกอบธุรกิจในสยาม อันจะนำไปสู่การจ้างงานและการใช้ทรัพยากรของสยามให้มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอีกด้วย

หากพิจารณาประโยชน์ของสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เปรียบเทียบกับ “คำนำ” ของเจ้าพระยาযায়มราช พบว่าให้ความสำคัญกับการแสวงหาทรัพย์ทั้งสองวิธีการนี้เหมือนกัน ความแตกต่างที่สำคัญ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องเงินได้จากชาวต่างประเทศ ขณะที่เจ้าพระยาযায়มราชเน้นเรื่องช่องทางในการประกอบอาชีพอื่นๆ ที่มีใช้การรับราชการ

ความจำเป็นในการแสวงหาเงินตราต่างประเทศเข้ามาเป็นรายได้ในขณะนั้น ทำให้สันนิษฐานว่าเป้าหมายสำคัญของงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ คือ ชาวต่างประเทศที่พำนักอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สหพันธรัฐมลายูของอังกฤษ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฮองกง เพราะสามารถเดินทางเข้ามาเยือนประเทศสยามได้โดยสะดวก โดยใช้บริการรถไฟสายใต้ของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามที่มีบริการเดินรถระหว่างประเทศเชื่อมต่อกับกิจการรถไฟของสหพันธรัฐมลายูของอังกฤษที่เมืองไปร นอกจากนี้ ผู้จัดได้จัดให้มีการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและโปโล อันเป็นที่นิยมเล่นกันในเวลานั้นด้วย โดยเชิญทีมจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันด้วย^{๓๓}

เจ้าพระยารามราฆพได้ย้ำข้อสันนิษฐานนี้ในจดหมายที่มีไปถึงเจ้าพระยาযায়มราชว่า^{๓๔}

...งานนี้มีกิตติศัพท์ว่ามีชาวต่างประเทศเตรียมตัวจะเข้ามาดูกันมาก ผู้ที่จะเข้ามาดูก็หวังจะได้เห็นของจริงหรือสิ่งที่ใกล้จริงที่สุด ... ถ้าหากเขาทราบว่าจะมีโดยมากแต่รูปถ่ายเสียก่อนเขาเข้ามา ความคิดเดิมของเขาก็คงจะเปลี่ยนเป็นไม่มา งานนี้ก็ย่อกลงไปมาก รถไฟก็จะขาดประโยชน์

^{๓๓} สจข., กค ๕๔/๑๐๔ จดหมาย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ถึง พระยาประคิพัทธ์ภูบาล กงสุลยเนรลสยามสิงคโปร์, วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

^{๓๔} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ จดหมายเจ้าพระยารามราฆพ ถึงเจ้าพระยาযায়มราช, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

เมื่อจำเป็นต้องจัดงานแสดงให้เหมือนจริงได้มากที่สุดเพื่อดึงดูดความสนใจของกลุ่มเป้าหมายที่น่าจะให้ประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตมากกว่าเงินลงทุน คณะกรรมการจัดงานจึงต้องพยายามดำเนินการอย่างเต็มความสามารถ แม้จะมีงบประมาณที่จำกัดมากก็ตาม

เมื่อชาวต่างประเทศเป็นเป้าหมายสำคัญของงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ก็ต้องใช้วิธีการที่ชาวต่างประเทศรู้จักเข้ามาดึงดูดความสนใจของพวกเขา นั่นคือ การจัดงานมหกรรมในวโรกาสพิเศษของสยาม เพื่อให้ผู้มาเยือนรู้สึกว่าคุณค่าที่ได้เข้ามาเยือนบ้านเมืองนี้ในวโรกาสดังกล่าว และจัดเตรียมการต้อนรับชาวต่างประเทศเหล่านี้ตามมาตรฐานสากลเท่าที่จะสามารถดำเนินการได้

การเตรียมจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ตามมาตรฐานสากลนี้ทำให้เห็นการใช้อำนาจรัฐในการเรียกเกณฑ์ทรัพยากรจากหน่วยราชการ พ่อค้าและประชาชนในหลายรูปแบบ เพราะการกำหนดให้งานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เป็นงานใหญ่ระดับชาติ ในขณะที่รัฐบาลแทบจะไม่มีงบประมาณในการใช้จ่ายเนื่องจากประสบปัญหาขาดดุลเงินงบประมาณมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕^{๑๕} ประกอบกับการมีเวลาทำงานที่จำกัดอย่างมาก คือ เพียง ๑๐ เดือนเศษ เพราะได้มีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือเรื่องการดำเนินงานครั้งแรกเมื่อปลายเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แต่จะต้องเปิดงานในวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เพื่อให้สอดคล้องกับวโรกาสสำคัญที่ได้โฆษณาไปว่าเป็นเหตุผลของการจัดงาน คือ การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จอยู่ในราชสมบัติเป็นระยะเวลาเสมอกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทำให้ต้องใช้อำนาจรัฐอย่างเต็มที่เพื่อให้บรรลุผลตามที่ได้ตั้งไว้ในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) การเตรียมพื้นที่เพื่อใช้จัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์

กลุ่มเป้าหมายของการจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ คือ ชาวต่างประเทศและชาวสยามทั่วราชอาณาจักร การเตรียมพื้นที่จัดงานแสดงจึงมีความสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายนี้ นับตั้งแต่การเลือกพื้นที่จัดงาน

ทุ่งศาลาแดงซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาพื้นที่สร้างเป็นสวนลุมพินีนั้น เป็นที่นาแปลงใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระนคร ใกล้กับพื้นที่พักอาศัยซึ่งเอกชนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ลงทุนพัฒนาขึ้นด้วยการขุดคลองสาทร ทำถนนสาทร ตัดถนนสุรวงศ์ ถนนเคโห แล้วตัดพื้นที่แบ่งขายเป็นแปลงๆ จึงมีแนวโน้มว่าทุ่งศาลาแดงจะทวีความสำคัญเพราะอยู่ในเขตธุรกิจและที่พักอาศัยของชาวยุโรปบริเวณถนนเจริญกรุง อยู่ห่างไกลจากย่านธุรกิจของชาวจีนที่

^{๑๕} อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม, “ปัญหาการคลังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” วิชาการฐานุสรณ์สาร ๗, ๒ (๖ เมษายน ๒๕๓๐): ๒๔-๓๐.

ลำเพ็ญ อยู่ใกล้กับระบบขนส่งสาธารณะที่สำคัญในขณะนั้น คือ ทางรถไฟสายปากน้ำกับถนนหัวลำโพง และอยู่ไม่ไกลจากเส้นทางการค้าภายในด้านตะวันออกของประเทศ คือ คลองแสนแสบกับประตูน้ำที่คลองแสนแสบ เชื่อมต่อกับแม่น้ำบางปะกง คลองมหานาค คลองผดุงกรุงเกษมและคลองรอบกรุงได้ ดังนั้น การลงทุนสร้างสวนลุมพินีที่ทุ่งศาลาแดงจึงเป็นการพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

พื้นที่ทุ่งศาลาแดงอยู่ในเขตชานพระนครด้านทิศใต้ ใกล้กับสถานกงสุลต่างประเทศและย่านธุรกิจ นับว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการดำเนินงานและนับเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับพื้นที่นาซึ่งอยู่ใกล้เขตที่พักอาศัยและย่านธุรกิจ จึงให้สัมปทานรกรางสายสีลมเพื่อประโยชน์ในการเดินทางมาเยือนสวนลุมพินีเพื่อเที่ยวงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ รกรางสายสีลมเป็นรกรางสายสั้นๆ ที่บริการเดินรกรางระหว่างบางรักกับประตูน้ำ เล่นมาตามถนนสีลมและถนนราชดำริ ด้านทิศตะวันตกของสวนลุมพินี

สวนลุมพินีได้รับการออกแบบอย่างงดงามตามแบบอย่างสวนสาธารณะในต่างประเทศ และเมื่อพิจารณาแผนผังงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ก็พบว่ามีการแบ่งพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกันกับในต่างประเทศและมีออกแบบกลุ่มอาคารตามโครงสร้างของอาคารตะวันตก

การเตรียมพื้นที่ในลักษณะนี้ต้องใช้อำนาจรัฐจัดการหลายเรื่อง เริ่มจากกรรมสิทธิ์ในที่ดินอันเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงมอบให้เป็นที่สาธารณะเพื่อใช้จัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ จึงได้ยกเลิกการให้เช่าที่นาในทุ่งศาลาแดงรวม ๕ แปลง เพื่อรวมโฉนดเป็นของสวนลุมพินี^{๔๐}

การทำให้พื้นที่นาแปรสภาพเป็นสถานที่จัดแสดงงานมหกรรม จำเป็นต้องออกแบบพื้นที่นั้นให้งดงามเหมาะสมและรวดเร็วทันกาล จึงต้องมอบหมายให้ช่างเขียนในกรมสุขาภิบาลเร่งเขียนแบบเพื่อให้พิจารณาโดยเร็วที่สุด

การปรับสภาพพื้นที่ให้งดงามตามแบบที่ได้วาดไว้ มีรายละเอียดที่ต้องดำเนินการหลายอย่าง เช่น การขุดสระ ขุดคลอง ถมที่ ทำถนน สะพาน ท่อน้ำ ประตู รั้ว การปลูกต้นไม้ ทำสนาม ทำน้ำพุ และต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมาก เจ้าพระยาอมรรชาได้สรุปค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ว่าเป็นเงินประมาณ ๔๑๓,๐๐๐ บาท โดยไม่รวมการก่อสร้าง ๒๖ รายการ มูลค่าประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ บาท ที่บรรดาบริษัทและบุคคลซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนบริจาคเงินช่วยสร้างเป็นสิ่งถาวรให้สวนลุมพินี เช่น บริษัทไฟฟ้าสยาม ทำถนนใหญ่สายต่างๆ กับท่อระบายน้ำและเสาโคมไฟฟ้า คณะพ่อค้าโรงจำนำ

^{๔๐} สจข., ร.๗ ม. ๑๖/๑ ร่างประกาศพระราชทานที่ดินพระคลังข้างที่รวม ๕ โฉนด ให้เป็นวนะสาธารณะ.

ทำประตูใหญ่ด้านศาลาแดง พร้อมทั้งกำแพงและห้องพักยาม คณะพ่อค้าสุกรทำประตูใหญ่ด้านถนนสาทรพร้อมกำแพง บริษัททองแหง ทำประตูใหญ่ด้านถนนวิฑูรย์พร้อมกำแพง พระสวามีภักดีทำเรือนชั้นเดียว เสาก่ออิฐสระใหญ่ด้านตะวันออก สโมสรจินนางกูร ทำสระน้ำพุหล่อด้วยคอนกรีต หลวงจิตรจางง ยี่หื้อคุณแสง ทำสะพานไม้หมายเลข ๑ ข้ามคลองด้านถนนราชดำริ กับสะพานไม้หมายเลข ๒ คณะพ่อค้าจีนสร้างหอนาฬิกาแบบจีนกับถนนสายเล็ก เป็นต้น^{๑๑}

การสร้างอาคารต่างๆ ภายในสวนลุมพินี ทั้งที่เป็นอาคารถาวรและอาคารชั่วคราว ต้องใช้เงินกว่าแสนบาท รวมทั้งการบริจาคเงินของคหบดีและพ่อค้าจำนวน ๑๐ รายเพื่อสร้างอาคารถาวร^{๑๒} เช่น บริษัทบอมเบย์เบอร์มา สร้างศาลาไม้สักสี่เหลี่ยม บริษัทยาสูบนานายงสร้างศาลาไม้สักแปดเหลี่ยม บริษัทปูนซิเมนต์ไทยสร้างศาลาไทยทำด้วยคอนกรีต สโมสรสมาคมศิษย์จีนสร้างศาลาแบบจีน ทำด้วยคอนกรีต พระยาภิรมย์ภักดีสร้างกระโจมแตรแปดเหลี่ยม เป็นต้น

เห็นได้ว่าแม้ในส่วนการจัดเตรียมพื้นที่อันเป็นงานเริ่มต้นก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคนจำนวนมาก ทั้งกษัตริย์ ข้าราชการ พ่อค้าและราษฎร ที่ต้องเสียสละกำลังกายและกำลังทรัพย์ในการดำเนินงาน และเท่าที่สามารถผลักดันให้การดำเนินการดังกล่าวเกิดขึ้น ได้ก็ด้วยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๒) การจัดแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงาน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้จัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์นั้น ในเบื้องต้นทรงมอบหมายให้เจ้าพระยาบรมราชทำหน้าที่สถานายกในการดำเนินงาน มีเจ้าพระยารามราชนพเป็นอุปนายกและมีกรรมการจากกระทรวงต่างๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องอีก ๑๒ คน เป็นคณะทำงานที่แบ่งหน้าที่กันทำงาน เช่น กระทรวงมหาดไทยทำหน้าที่เรื่องการปลูกสร้าง ตัวแทนของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้ประสานงานขอยืมเงินทรองจากเสนาบดีว่าการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพื่อใช้ในการเบื้องต้น กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงวางโครงการแสดงพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น^{๑๓} อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาได้มีผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานมากขึ้นและได้มีการสรุบบ่งหน้าที่ทำงานในที่ประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ รวมทั้งสิ้น ๕๔ กอง เช่น กองสมุหบาณูชิ การทำค่านาน กองบอกแลป่า กองจัดการออกผลาก กองก่อสร้าง กองไฟฟ้า กองระวางเหตุการณ์ กองรักษาความ

^{๑๑} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ รายงานบริษัทแลบุคคออกเงินช่วยสร้างสิ่งถาวรให้แก่สวนลุมพินี.

^{๑๒} สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ รายงานผู้ที่ปลูกสร้างสิ่งถาวรให้สวนลุมพินี.

^{๑๓} สจข. ศธ. ๑๕/๒ รายงานการประชุมการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๗ มกราคม

สะอาด กองเขตร์อนุญาต กองเก็บค่าผ่านประตู กองรับแขก กองพระราชภาระกระทรวงต่างๆ รวม ๑๒ กระทรวง ๑ กรม หอพระสมุดและสภาภาษา กองเทศาภิบาลมณฑลต่างๆ รวม ๑๘ มณฑล กองประวัติและกำเนิดสิ่งของ เป็นต้น^{๔๔}

การจัดแบ่งหน้าที่ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะคณะกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เท่านั้น เพราะจำเป็นจะต้องมีการแจกงานไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ทำให้เกิดการใช้อำนาจรัฐเรียกเกณฑ์แรงงานในลำดับต่างๆ ต่อไป เช่น ผู้แทนจากกระทรวงได้รับมอบหมายให้จัดแสดงผลงานตามที่ได้มีการกำหนดและต้องกลับไปแจกแจงรายละเอียดในการปฏิบัติหน้าที่และกำหนดตัวผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานแต่ละส่วน ทำให้มีการกระจายภาระและความรับผิดชอบลงไปถึงผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์แต่ละเรื่องอย่างแท้จริง

๓) การหาเงินทุนในการจัดงาน

เนื่องจากสยามกำลังประสบปัญหาวิกฤตด้านการเงิน จำเป็นจะต้องหาวิธีระดมทุนที่ใช้จ่ายเงินรัฐบาลน้อยที่สุด

ในเบื้องต้น ที่ประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์มอบหมายให้กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงทำบันทึกความเห็นเรื่องการจัดหาเงินทุน^{๔๕} เพื่อจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศ ตลอดจนผลการดำเนินงานแต่ละครั้ง สรุปได้ว่ารัฐบาลของประเทศที่จัดงานแสดงและนคราภิบาลของเมืองที่ใช้เป็นสถานที่จัดแสดง ต่างร่วมกันระดมเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงานฝากธนาคารไว้เป็นการทรองจ่าย สำหรับรายได้ของการจัดงานมาจากค่าบัตรผ่านประตู ค่าเช่าพื้นที่ของบรรดาร้านค้า ภัตตาคารและมหรสพต่างๆ ตลอดจนการออกวางวัลล็อตเตอรี่

สำหรับการจัดหาทุนในการดำเนินงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์นี้ ส่วนหนึ่งได้จากการจัดสรรเงินงบประมาณของแต่ละกระทรวงเพื่อใช้จ่ายในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งแต่ละกระทรวงต้องพยายามจัดการเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดงานแสดงตามงบประมาณของตน

ทุนส่วนที่ ๒ มาจากการออกสลาก (ล็อตเตอรี่) จำนวนสองล้านฉบับๆ ละ ๑ บาท จำหน่ายในทุกมณฑลทั่วราชอาณาจักรเพื่อเป็นการบำรุงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์และสวนลุมพินี ตลอดจนบำรุงท้องที่ในมณฑลต่างๆ ที่ได้จำหน่ายสลากดังกล่าว โดยจะมีการออกวางวัลมูลค่าต่างๆ เป็นรางวัลแก่ผู้ซื้อสลาก

^{๔๔} สจข. ศธ. ๑๕/๒ รายงานการประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๔ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

^{๔๕} สจข. ศธ. ๑๕/๒ คำแปล บรรทัดความเห็น เรื่องวิธีจัดหาเงินใช้จ่าย ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ แปลโดย พระยาประดิษฐวรศาสตร์.

ทูลส่วนที่ ๓ มาจากรายได้ในการดำเนินงาน คาดว่าจะมาจากค่าบัตรผ่านประตู ค่าเช่าพื้นที่จัดแสดง ค่าเข้าชมมหรสพต่างๆ เช่นเดียวกับการจัดมหรสพนานาชาติในต่างประเทศ

ทูลส่วนที่ ๔ มาจากการบริจาคของบริษัทและบุคคลเพื่อร่วมสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในสวนลุมพินี

๔) การจัดเตรียมข้อมูลและสิ่งของในการจัดแสดง

การจัดเตรียมข้อมูลและสิ่งของในการจัดแสดงเป็นหัวใจสำคัญของงานมหรสพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนมาก จำเป็นต้องปรึกษากันโดยละเอียด อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะยกตัวอย่างแต่เพียงสังเขปเท่านั้น

การจัดเตรียมข้อมูลและสิ่งของในการจัดแสดงแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ คือ การจัดงานแสดงของหน่วยราชการ การจัดแสดงผลงานของทุกมณฑลในสยาม การจัดทำเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อใช้ประกอบการเข้าชมมหรสพ และการจัดแสดงผลงานของบริษัทห้างร้านต่างๆ

คณะกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ได้แจกแจงรายละเอียดในการจัดแสดงเรื่องราวของสยามรัฐไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของหน่วยราชการต่างๆ และมณฑล

หน่วยราชการจะเน้นเรื่องพระมหากษัตริย์และพระราชภาระในการปกครองประเทศด้านต่างๆ โดยให้กระทรวงวังจัดแสดงเรื่องเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภคและอื่นๆ รวมทั้งเครื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการศาสนา กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดแสดงเกี่ยวกับฝิ่น สุรา ศาลาการ (สินค้าเข้าและสินค้าออก โดยให้แยกประเภทสินค้าเข้าจากประเทศต่างๆ) กรมสรรพากร (จัดแสดงเครื่องมือประกอบการเลี้ยงชีพทั้งทางบกและทางน้ำ) ธนบัตรและเงินตรา กระทรวงศึกษาธิการ จัดแสดงเรื่องเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมของนักเรียนและการช่าง กระทรวงคมนาคมจัดแสดงเรื่องกรมไปรษณีย์โทรเลข (โทรเลข โทรศัพท์ ตำนานการเกิดแสตมป์) และกรมรถไฟหลวง หอพระสมุดสำหรับพระนครจัดแสดงโบราณวัตถุต่างๆ กรมมหาดเล็กจัดแสดงเรื่องมหรสพต่างๆ กระทรวงยุติธรรมจัดแสดงสินค้านำเข้าที่งานฝีมือของนักโทษ กระทรวงพาณิชย์แสดงเรื่องการชั่ง ตวง วัดและการแยกธาตุ กระทรวงกลาโหมจัดแสดงเรื่องการทำกระดาศ การถ่ายรูปและการทำแผนที่ อากาศยาน เครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ และการเปลี่ยนแปลงเครื่องแบบต่างๆ เป็นต้น

มณฑลต่างๆ ได้รับมอบหมายให้จัดแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับกำเนิดสิ่งของที่มีอยู่ในสยามและการผลิตสิ่งของอันเนื่องมาจากทรัพยากรนั้น โดยจะจำลองสถานที่ให้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เช่น การจำลองป่าไม้ การใช้ช่าง การล่องซุงและตัวอย่างไม้ที่เป็นสินค้าออกสำคัญทางภาคเหนือ เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีการจัดแสดงบางอย่างที่แยกออกมาเป็นหมวดหมู่ต่างหาก เช่น เรื่องของมานุษยชาติ (Ethnology) หอศิลป์ หอหัตถกรรม การทำสวน (Horticulture and Arboriculture) วิชาสัตว (Zoology) การรื่นเริงต่างๆ

เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ประกอบการชมพิพิธภัณฑที่มีอยู่ไม่มากนัก โดยทั่วไปแล้วเอกสารเหล่านี้จะออกสู่สายตาของสาธารณชนได้เมื่อเตรียมการจัดงานแสดงได้อย่างสมบูรณ์แล้ว แต่เมื่อมีการยกเลิกการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑก่อนกำหนดการเปิดงาน ทำให้มีสิ่งพิมพ์เพียงเล็กน้อย ที่สำคัญคือ **Siam: National Exhibition, 1926** เป็นหนังสือภาษาอังกฤษที่ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสยามและเชิญชวนให้ชาวต่างประเทศมาร่วมออกเริ่ในงานมหกรรมนี้ หนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑฯ อันเป็นสมุดค่านานองงานแสดงดังกล่าวที่อยู่ในความรับผิดชอบของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ดังจะได้กล่าวต่อไป หนังสืออีกเล่มหนึ่ง คือ **สมุดราชบุรี** ที่มีแบบแผนการให้รายละเอียดของมณฑลราชบุรีอย่างครบถ้วน ที่สำคัญคือในส่วนของ ประชากรและอาชีพ เพราะให้รายละเอียดเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านที่สำคัญ ข้อมูลเกี่ยวกับคนกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในมณฑลราชบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่อยู่ในฐานะชนกลุ่มน้อย คือ ชาวกะเหรี่ยงที่มีอยู่จำนวนมากและอาศัยอยู่ในเขตชายแดน จังหวัดกาญจนบุรี รายละเอียดของทรัพยากรในพื้นที่และรายละเอียดของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น การทำน้ำตาล ที่อธิบายรายละเอียดตั้งแต่ขั้นตอนการนวดจั่น การปาดตาล การเก็บน้ำตาลสด การเคี่ยวตาล การบรรจุน้ำตาลในหม้อตาลเพื่อการจำหน่าย เป็นต้น นับเป็นการให้ความรู้ที่ชี้ชวนให้เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพอิสระ แต่การอธิบายเรื่องราวของผู้คนและการประกอบอาชีพ จำเป็นจะต้องมีการเก็บข้อมูลโดยละเอียด ทั้งที่เป็นเอกสารราชการและข้อมูลภาคสนาม

ในส่วนของบริษัทห้างร้านต่างๆ นั้น^๖ การจัดเตรียมข้อมูลและสิ่งของในการแสดงมีอยู่ ๒ ส่วน คือ สินค้าของบริษัทห้างร้านที่เตรียมมาขายให้แก่ผู้เข้าร่วมงาน (มีทั้งสินค้าทั่วไปและสินค้าที่สั่งมาจำหน่ายเป็นพิเศษ) กับตัวอย่างสินค้าที่นำมาจัดแสดงให้ชมเท่านั้น เช่น แบบตัวอย่างเรือ รถ เครื่องจักรต่างๆ ของคณะอนุกรรมการต่างประเทศเพื่อจัดการพิพิธภัณฑ อันเป็นสินค้าที่ส่งมาจากบริษัทในต่างประเทศเป็นตัวอย่างให้เห็นความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในขณะนั้น

การจัดหมวดหมู่ในจัดแสดงนี้ ได้แบบอย่างมาจากการมหกรรมนานาชาติในต่างประเทศ และมีการใช้อำนาจรัฐเพื่อรวบรวมความรู้และทรัพยากรต่างๆ จากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งใน ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นจำนวนมาก

^๖ สจข. ร.๗ ม.๑๖/๑ เอกสารหมายเลข ๖ “บันทึกความเห็นพ่อค้าต่างประเทศ ในปัญหาว่าจะเลิกหรือเลื่อนสยามรัฐพิพิธภัณฑ”, เอกสารประกอบจดหมายกราบบังคมทูลฯ ของเจ้าพระยาอมราช ลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

๕) การอำนวยความสะดวกด้านที่พักให้แก่ชาวต่างประเทศ

นอกจากการจัดเตรียมสถานที่จัดงานแสดงให้เหมาะสม การขยายเส้นทางเดินรถราง และให้สัมปทานเดินรถรางสายใหม่เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางแล้ว ทั้งรัฐและเอกชน ต่างก็เตรียมจัดหาที่พักรับรองผู้เดินทางมาเที่ยวงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์อีกด้วย

พระโสภณอัครกิจ (เล็ก สมิตะสิริ) ได้จัดสร้างโรงแรมที่ทันสมัยเป็นตึก ๓ ชั้นที่มุมถนนสีลมตัดกับถนนหัวลำโพง เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ^{๔๓} นับเป็นทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมสำหรับผู้ที่เดินทางเข้ามาเยือนงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ทั้งในฐานะผู้จัด ผู้ตั้งแสดง และผู้เข้าชมงาน เพราะโรงแรมนี้อยู่ใกล้สวนลุมพินีมาก เพียงข้ามถนนหัวลำโพง ทางรถไฟสายปากน้ำและคลองหัวลำโพง เท่านั้น

โรงแรมของรัฐบาลที่สันนิษฐานว่าจัดเตรียมไว้รับรองชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาชมงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ คือ โฮเต็ลวังพญาไท ของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ที่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ปรับปรุงพระราชวังพญาไท อันเคยเป็นสถานที่ประทับของทั้งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นโรงแรมชั้น ๑ ที่หรูหราและสง่าโอโถงที่สุดในกรุงเทพฯ ขณะนั้นโรงแรมนี้มีจุดขายสำคัญว่าเป็นโรงแรมเพียงแห่งเดียวในตะวันออกไกล ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์^{๔๔} แต่กรมรถไฟหลวงฯ ก็ไม่สามารถปรับปรุงซ่อมแซมอาคารให้ทันได้ใช้งานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชวังพญาไทเป็นพระราชฐานที่มีค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชานุญาตให้ปรับปรุงเป็นโฮเต็ลวังพญาไทจึงแสดงให้เห็นวิสัยทัศน์ของพระเจ้าแผ่นดินผู้เสด็จไปทรงศึกษาวิทยาการในทวีปยุโรป จนเข้าพระทัยวิถีชีวิตของชาวยุโรป จึงทรงตระหนักว่าชาวต่างประเทศมักยินดีจะชำระเงินจำนวนมากเพื่อจะได้เข้าพักในอาคารที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ ดังนั้น การปรับปรุงพระราชฐานที่ไม่ได้เสด็จไปประทับบ่อยครั้งแล้วเช่นนี้ จึงน่าจะเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าสำหรับอนาคต และช่วยลดค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่ด้วยในเวลาเดียวกัน ดังนั้น การอำนวยความสะดวกให้กับชาวต่างประเทศเช่นนี้จึงเป็นหารายได้เข้าแผ่นดินด้วย

^{๔๓} สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, “สวนลุมพินี”, ใน สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๒, หน้า ๕๘๑ (อาคารนี้ได้ใช้ประโยชน์เป็นสถานศึกษา ก่อนที่จะถูกรื้อออกเพื่อสร้างห้างสรรพสินค้าโรบินสันสีลม).

^{๔๔} สจข., รฟท. ๑/๑๐ Guide to Bangkok by Major Erik Seidenfaden.

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการเตรียมจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ทำให้เห็นการพยายามใช้อำนาจของรัฐเพื่อให้บรรลุผลตามที่ได้ตั้งไว้ ดังนี้

๑. กระทรวงทบวงกรม ใช้เงินงบประมาณประจำปี (ซึ่งมีอยู่จำกัดมาก) เพื่อจัดอาคารของตน หากใช้งบประมาณทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดมาใช้ในการจัดงาน ก็อาจประสบปัญหาในการดำเนินงานอื่นๆ ในปีงบประมาณดังกล่าวนี้ได้ แต่หน่วยราชการส่วนใหญ่ได้พยายามดำเนินการตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยใช้จ่ายจากเงินงบประมาณประจำปีนั้น

๒. บริษัท ห้างร้าน คฤหาสน์ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวจีนและธุรกิจขนาดใหญ่ของตะวันตกได้บริจาคเงินสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ไว้ในสวนลุมพินี เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มพ่อค้าและสมาคมจีนได้ร่วมสร้างถาวรวัตถุไว้ในสวนลุมพินีมากกว่าราษฎรกลุ่มอื่นๆ ในประเทศ สะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของกลุ่มบุคคลเหล่านี้

การบริจาคเงินของนักธุรกิจต่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าจีนสะท้อนให้เห็นความภักดีของพวกเขามีต่อ “สยามรัฐ” แม้จะมีพระราชนิพนธ์ “ยิวแห่งบูรพทิศ” ดิเคียนชาวจีนผู้เป็นกำลังสำคัญในเศรษฐกิจของสยาม เช่นเดียวกับที่ชาวยิวเป็นกำลังสำคัญทางเศรษฐกิจในโลกตะวันตก อันเป็นการกล่าวโทษชาวจีนผู้ไม่แสดงความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองที่มาอาศัยทำการค้าโดยไม่ตัดสินใจยอมรับว่าตนเป็นคน “ชาติ” สยาม มากกว่าการดิเคียนอย่างลอยๆ เพราะมีชาวจีนซึ่งเป็นคนในบังคับ ผู้ที่เลือกจะบอกว่าตนเป็นคนชาติใดก็เมื่อได้รับประโยชน์จากการกล่าวอ้างนั้น อย่างไรก็ตาม ชาวจีนเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ทำให้ “สวนลุมพินี” สร้างได้จนสำเร็จ โดยเป็นทั้งผู้บริจาคเงินสร้างสาธารณูปโภคสำคัญต่างๆ และ “แรงงาน” สำคัญในการสร้างสวนสาธารณะแห่งนี้ด้วย ชาวจีนส่วนหนึ่งอาจเลือกที่จะประกาศตนว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “สยามรัฐ” โดยสนับสนุนการแสดงมหรหรรณครั้งนี้ นอกจากนั้น สยามรัฐพิพิธภัณฑ์ได้เตรียมการจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนไว้ให้เห็นอย่างชัดเจนอีกด้วย

๓. หน่วยราชการสำคัญ ทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนท้องถิ่น ได้ช่วยกันระดมความรู้เพื่ออธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับตนเอง สะท้อนให้เห็นการเรียกเกณฑ์แรงงานจากส่วนกลางเพื่อจัดเก็บข้อมูลของหน่วยงานอย่างครบถ้วน ข้าราชการและราษฎรในมณฑลต่างๆ มีหน้าที่จัดเก็บข้อมูลและให้ข้อมูล เพื่อเตรียมจัดแสดงเรื่องราวในพื้นที่รับผิดชอบรวมทั้งข้อมูลของชาวเขาเผ่าต่างๆ อันเป็นข้อมูลในเชิงมานุษยวิทยาที่อยู่ในความสนใจของชาวต่างประเทศ ก็เป็นการจัดแสดงให้เห็นความแตกต่างและหลากหลายของพลเมืองที่อยู่ในเขตแดนของราชอาณาจักรสยามด้วย

๔. กระทรวงศึกษาธิการสั่งให้โรงเรียนในแต่ละมณฑลได้ส่งรายชื่อคัดเลือกผลงานของนักเรียน เพื่อนำมาจัดแสดงในงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ดังนั้น การจัดงานแสดงดังกล่าวจึงเป็นการระดมทรัพยากรลงไปถึงเด็กนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ที่อยู่ในทุกมณฑลของประเทศ

๕. คณะกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ใช้วิธีการออกสื่อเตอร์เป็นการระดมทุนเพื่อสร้างสวนลุมพินีและจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ การขายสื่อเตอร์ได้นี้กระจายไปยังท้องถิ่นต่างๆ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ทำให้คนส่วนมากมีโอกาสจะมีส่วนร่วมในการสร้างสวนลุมพินีและจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ทำนองเดียวกับวัดเบญจมบพิตร แต่เป็นการระดมทุนที่อาจได้รับเงินรางวัลตอบแทนมากกว่าเงินที่สละไปเพื่อซื้อสลากก็ได้

๕.๓ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” แสดงให้เห็นอิทธิพลของมหรหรมนานาชาติในต่างประเทศที่มีต่อ “เอกซฮิบิเชน” ของสยาม ว่าการตั้งแสดงสิ่งของที่มีกำเนิดในสยามที่ต่างประเทศและชาวสารที่รัฐบาลสยามได้รับจากต่างประเทศ มีผลต่อการวางแผนออกแบบ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ดังที่เห็นจากแผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี

๑) แผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี

แผนผังที่ ๖ ในหน้า ๒๕๒ นี้เป็นแบบพิมพ์เขียวที่ไม่ระบุชื่อผู้เขียน สันนิษฐานว่าเป็นผลงานของเจ้าพนักงานในกรมสุขาภิบาล^{๔๕} แสดงให้เห็นการออกแบบพื้นที่ในสวนลุมพินีที่คล้ายคลึงกับแผนผังของมหรหรมนานาชาติที่ต่างประเทศในสมัยนั้น โดยออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมงดงาม มีสระน้ำ เกาะ สะพาน ถนน ตลอดจนการแบ่งเขตพื้นที่อย่างชัดเจน ว่าเป็นเขตแสดงพิพิธภัณฑ์ (คือ อาคารตั้งแสดงสิ่งของเพื่อการประกวดแข่งขัน) กับเขตไบอนุญาติ (คือ เขตที่ให้สัมปทานเพื่อจัดเก็บรายได้ โดยอนุญาติให้ออกร้านขายสินค้าและแสดงการละเล่นต่างๆ)

สวนลุมพินีเป็นพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า ที่มีคลองล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ทิศเหนือจดถนนซอย (ซอยสารสิน) ทิศใต้จดถนนหัวลำโพง (ถนนพระราม ๔) ทิศตะวันออกจดถนนวิฑู และทิศตะวันตกจดถนนราชดำริ มีถนน สะพาน สระน้ำ คลองภายในที่เชื่อมกับคลองโดยรอบพื้นที่สวนลุมพินี และประตูทางเข้า ๓ ทางด้านถนนหัวลำโพงและถนนวิฑู

มุมสวนลุมพินีด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ด้านบ้านศาลาแดง บริเวณที่ถนนราชดำริเชื่อมต่อกับถนนสีลม มีถนนภายในสวนลุมพินีที่ดูราวกับเป็นส่วนที่สร้างต่อจากถนนสีลม ดัดเฉียงผ่านมาเข้าประตูใหญ่ (ต่อมาได้มีการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

^{๔๕} สจข. ศธ.๑๕/๒ รายงานการประชุมการแสดงผลงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ ๑.

เจ้าอยู่หัว) พุ่งตรงสู่น้ำพุ อาคารแสดงผลงานของกระทรวงวังและกระโจมเตาที่ตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางสวนลุมพินี ไปออกประตูใหญ่ที่อยู่ใกล้กับมุมสวนทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณด้านเหนือของถนนวิฑู

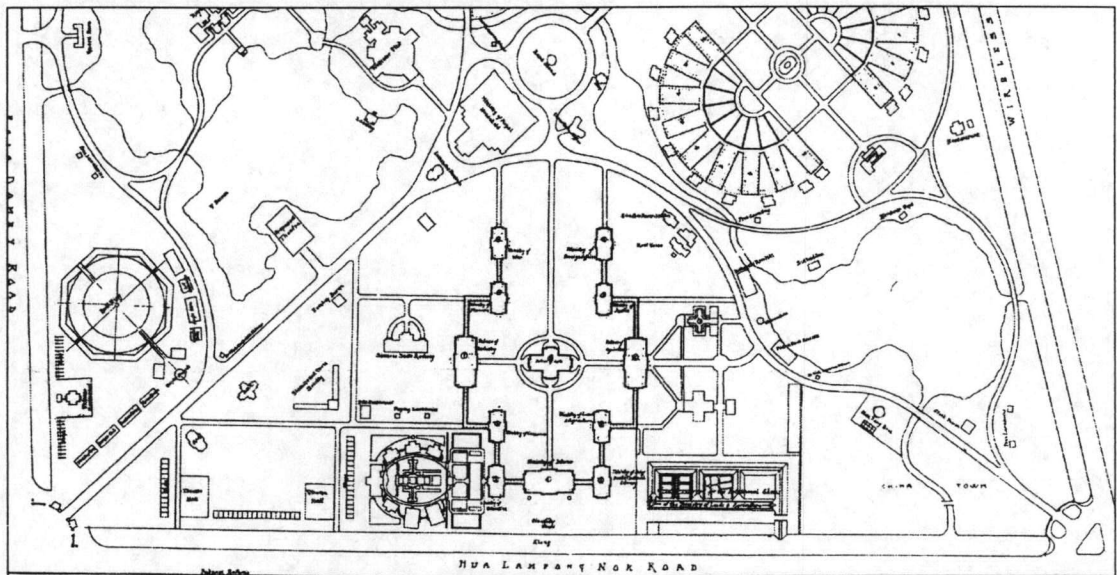
ด้านซ้ายของถนนสายใหญ่นี้หรือทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสวนลุมพินีเป็นสระน้ำรูปกลมขนาดใหญ่ที่มีเกาะอยู่ตรงกลาง ส่วนด้านขวาของถนนสายนี้หรือทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสวนลุมพินีเป็นสระน้ำขนาดเล็ก ถนนเล็กที่ตัดเลียบใกล้สระน้ำทั้งสองทำให้มองเห็นเป็นรูปคล้ายกับหัวลูกศรและรูปหัวใจ ที่ปลายศรนั้นคือ กระทรวงวังและน้ำพุ ส่วนรูปหัวใจซีกซ้ายเป็นสระรูปกลมขนาดใหญ่ที่จัดเป็นพื้นที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ โรงละครหลวง เรือนพัก เรือนข้าหลวง เรือนมหาดเล็ก เรือนทหารรักษาวัง ท่าเทียบเรือและราชประจุมสโมสร พื้นที่ด้านมนของหัวใจซีกซ้ายหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสวนลุมพินีเป็นสนามหญ้ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ระบุว่า "Sport Ground" เป็นสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ให้เป็นที่พักผ่อนกีฬา เหมือนกับมหกรรมนานาชาติในต่างประเทศ เท่าที่ปรากฏหลักฐาน คือ การแข่งขันโปโลในระดับนานาชาติ^{๕๐} ต่อจากนั้นเป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ระบุว่าเป็นที่จัดแสดงคาร์นิวัล (Carnival Show) ส่วนด้านปลายแหลมของหัวใจซีกซ้ายหรือทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสวนลุมพินีนั้น เป็นสนามกีฬาชนวัวรูปแปดเหลี่ยมและกลุ่มร้านค้าต่างๆ อาคารด้านริมถนนราชดำริเป็นภัตตาคารอาหารจีน ส่วนริมถนนภายในสวนลุมพินีเป็นอาคารหลังเล็กๆ ของธุรกิจหลากหลายประเภท เช่น โรงสีข้าวกิมเซ่งหลีของพระโสภณอักษรกิจ บริษัทบอร์เนียว บริษัทบาร์โรว์ บราวน์ บริษัท บางกอกค็อก บริษัทแอ่งโกล-สยาม เป็นต้น เจ้าพระยาบรมราชได้ขอความอนุเคราะห์ให้บริษัทห้างร้านต่างๆ ร่วมตั้งแสดงสิ่งของโดยออกเงินสร้างอาคารตั้งแสดงเหล่านั้นให้เป็นถาวรวัตถุภายในสวนลุมพินีถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถนนสายเล็กที่ทำให้เห็นเป็นรูปหัวใจซีกขวา คือ พื้นที่สวนลุมพินีด้านทิศใต้ซึ่งอยู่ใกล้กับถนนหัวลำโพง การตัดถนนภายในทำให้พื้นที่นี้คล้ายกับรูปกรวยทรงระฆังคว่ำ (แผนผังที่ ๑๑)

ด้านซ้ายมือสุดของกราฟใกล้กับประตูใหญ่ทางเข้าทางด้านถนนราชดำริเป็นแถวร้านค้าที่เรียงติดกันเป็นแถวยาว ๓ ด้าน คูคล้ายรูปตัวยู (U) ที่ไม่ต่อกัน ฐานของตัวยู คือ ถนนหัวลำโพงซึ่งมีอาคาร โรงละครและโรงภาพยนตร์อยู่ระหว่างแถวร้านค้าแต่ละด้าน ด้านบนของโซนร้านค้าเป็นอาคารรูปตัวแอล (L) กลับข้างเป็นอาคารจัดแสดงผลงานของสภาอากาศสยาม

^{๕๐} สจข., กต. ๕๔/๑๐๔ Letter from Phya Prijanusasana, Honorary Secretary of the Sports Committee, Siamese Kingdom Exhibition to the Honorary Secretary of the Iskandar Polo Club, Singapore, Penang, Kuala Lumpur, Johore & Taiping, 13 October 1925.

แผนผังที่ ๑๑ ส่วนขยายแผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ด้านถนนหัวลำโพงนอก

ถัดเข้ามาตอนกลางเป็นกลุ่มอาคารที่จัดแสดงสิ่งของ ที่เรียกว่า “หอ (Palace)” โดยจัดแสดงสิ่งของที่มีการประกวดและให้รางวัล รวมทั้งอาคารจัดแสดงผลงานของกระทรวงทบวงกรมต่างๆ รวม ๑๒ อาคาร อาคารทรงกลมที่อยู่ตรงกลางกลุ่มเป็นหอศิลป์ (Palace of Arts) อาคารด้านซ้ายมือ คือ หอหัตถกรรม (Palace of Industry) กับพื้นที่จัดแสดงผลงานของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ส่วนอาคารด้านขวามือ คือ หอกสิกรรม (Palace of Agriculture) ที่เชื่อมต่อกับอาคารของกระทรวงเกษตรราชการอีก ๒ หลัง

กลุ่มอาคาร ๔ หลังทางด้านบนของ “หอ” ทั้งสามนี้ ฝั่งขวามือเป็นหอแสดงผลงานกระทรวงยุติธรรมกับกระทรวงต่างประเทศ ถัดไปทางด้านขวาเป็นโรงไฟฟ้าสามเสนกับเรือนพัก ส่วนฝั่งซ้ายมือเป็นหอจัดแสดงผลงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับกระทรวงกลาโหม ถัดไปทางด้านซ้ายเป็นพื้นที่ของบริษัท อีสเอเชียติก

กลุ่มอาคาร ๕ หลัง ที่อยู่ด้านถนนหัวลำโพงเป็นหอจัดแสดงผลงานของกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรราชการ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงมุรธาธร กับหอพระสมุคสำหรับพระนคร ส่วนพื้นที่สี่เหลี่ยม ผืนผ้าขนาดใหญ่ด้านถนนหัวลำโพงถัดจากหอจัดแสดงของกระทรวงมุรธาธรกับหอพระสมุคฯ เป็นพื้นที่สำรองไว้สำหรับการแสดงต่างๆ ของกระทรวงเกษตรราชการ

พื้นที่ด้านที่อยู่ต่อจากพื้นที่สำรองของกระทรวงเกษตรราชการ คือ “ตำเพ็ญ (China Town)” อย่างที่เคยจัดในงานวัดเบญจมบพิตร คือ บริเวณร้านค้าภัตตาคารที่เต็มไปด้วยความสนุกสนานและอาจเตรียมจัดแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในพระนครด้วย ถนนสายเล็กนี้แล่นออกไปยังประตูทางออกด้านบ้านศาลาแดงของเจ้าพระยาบรมราช ตรงที่ถนนราชดำริเชื่อมต่อกับถนนหัวลำโพงนอก

พื้นที่โดยรอบสระน้ำขนาดเล็กด้านทิศใต้เมื่อมองจากหอนาฬิกาขึ้นมา คือ อาคารของบริษัทยาสูบนานาชาติ บริษัทยาสูบบริติชอเมริกัน ห้างปีกเคนปีก ศาลาจีน โรงสีข้าวโบเฮนสกี ห้างสุธาติลล และกรมเจ้าท่า

ส่วนพื้นที่ขนาดใหญ่ทางด้านตะวันออกของสวนลุมพินี ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างสระน้ำด้านทิศใต้กับสนามกีฬานั้น เป็นอัมจันทร์ ๒ ด้านที่มีน้ำพวยอยู่ตรงกลาง แต่ละด้านประกอบด้วยพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า ๕ ผืนเรียงรายติดต่อกันเหมือนพัดญี่ปุ่นที่คลี่แผ่ออกเป็นครึ่งวงกลม ทำให้มีพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า ๑๘ ผืน ที่ใช้เป็นหอจัดแสดงกำเนิดสิ่งของในมณฑลต่างๆ ทั้ง ๑๘ มณฑล มีพื้นที่ด้านในรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่าเป็นที่เตรียมการจัดแสดง และมีห้องพัก (private room) แยกไปเป็นอาคารด้านนอก สำหรับอาคารที่อยู่รอบนอกทางด้านทิศใต้ของหอแสดงมณฑลนั้นเป็นสำนักงานออกสลาก (ล็อตเตอรี่) ที่จำหน่ายเพื่อระดมทุนสร้างสวนลุมพินีและจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ส่วนอาคารโดยรอบอื่นๆ ได้แก่ ภัตตาคาร และห้องสุขาสาธารณะ

แผนผังนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐนี้มีประชากรที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติ ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องราวของกะเหรี่ยงในหอจัดแสดงมณฑลราชบุรี ชาวเขาเผ่าต่างๆ ในมณฑลพายัพ ชาวจีนในลำเพ็ง และชาวมุสลิมผู้นิยมกีฬาชนวัว ราษฎรเหล่านี้อยู่ร่วมกันได้เพราะเป็นคน “ชาติไทย” คือ เกิดเป็นไทย และเกิดในหมู่นชนที่เรียกนามตนว่า “ไทย”^{๕๐} มีความภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เห็นได้จากการบริจาคทรัพย์สร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ในสวนลุมพินีและช่วยเหลือกันสร้างอาคารตั้งแสดงสินค้าต่างๆ อันแสดงให้เห็นความสามัคคีเพื่อประโยชน์ของชาติด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้น รัฐนี้เปิดรับการค้ากับต่างประเทศ จึงมีร้านค้าต่างประเทศบริจาคเงินสร้างอาคารภายในสวนลุมพินี อาทิ โรงสีข้าวปีกเคนปีก บริษัทบอร์เนียว บริษัทบาร์โรว์ บราวน์ อยู่ต่อเรือบางกอกคือก บริษัทเองไกล-สยาม บริษัทอีสเอเชียติก บริษัทยาสูบนานาชาติ บริษัทยาสูบ บริติชอเมริกัน ห้างสุธาติลล ตลอดจนการสนับสนุนของบริษัทห้างร้านต่างๆ ในการจัดทำหนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑฯ^{*}

เมื่อพิจารณาความหมายของ “สยามรัฐ” ประกอบกับชื่อสถานที่ “สวนลุมพินี” ก็เห็นมิติทางการเมืองที่ปรากฏซ่อนอยู่ในกิจกรรมเศรษฐกิจและสังคมครั้งนี้ด้วย เพราะ “ลุมพินี” เป็นชื่อสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ศาสดาของพุทธศาสนาที่ราษฎรส่วนใหญ่นับถือ และเป็นศาสนาของพระเจ้าแผ่นดินสยาม จึงสันนิษฐานว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ในสวนลุมพินีนี้ น่าจะแสดงให้เห็น

^{๕๐} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ปลุกใจเสือป่า, หน้า ๕๑.

* บริษัทห้างร้านทั้งของไทยและต่างประเทศ ตลอดจนบุคคลที่มีชื่อเสียงจำนวนกว่า ๑๓๐ ราย ได้ลงโฆษณาธุรกิจของตนในหนังสือฉบับนี้ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง.

เห็นจุดกำเนิดการพัฒนา “สยามรัฐ” ที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ให้เป็นรัฐสมัยใหม่ที่ทันสมัยด้วย เพราะมีกษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองโดยถือหลักทศพิธราชธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากร ที่มีหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรมให้เจริญก้าวหน้าจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังจะเห็นได้จากการแสดงพิพิธภัณฑ์ของกระทรวงทบวงกรมต่างๆ

๒) ผลรวมของ “เอกซฮิบิเซน” ในสยาม ที่ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์”

รายละเอียดของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี ที่ปรากฏในแผนผังนี้ สะท้อนให้เห็นการนำประสบการณ์จากการจัด “เอกซฮิบิเซน” ครั้งต่างๆ ในสยามมาหลอมรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจัดมหกรรมครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ของสยาม นับตั้งแต่ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” เพื่อสมโภชพระนครครบรอบร้อยปีเป็นต้นมาจนถึงงานรื่นเริงฤดูหนาว ดังจะยกตัวอย่างของการจัด “เอกซฮิบิเซน” ต่างๆ เหล่านั้น สรุปเปรียบเทียบกับแผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” โดยสังเขปดังนี้

๑.๑ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน”

ลักษณะสำคัญของ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” คือ การตั้งแสดงสิ่งของที่มีกำเนิดในสยาม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการค้าขายของราษฎร ในวาระครบรอบสำคัญของบ้านเมือง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ก็เป็นการตั้งแสดงสิ่งของที่มีกำเนิดในสยามเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในวาระครบรอบที่สำคัญของบ้านเมืองเช่นกัน โดยมีฐานะเป็นมหรสพเพื่อสมโภชพระราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสมอกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นบันไดขั้นแรกของการครองราชสมบัติยืนนานเสมอกับพระเจ้าแผ่นดินในอดีต อันเป็นการแสดงให้เห็นความสำคัญของกษัตริย์ราชวงศ์จักรีที่มีต่อการสร้างบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทันสมัยเช่นที่เคย

บริเวณที่มีลักษณะคล้ายกับการแสดง “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” มีหลายส่วน เช่น การตั้งแสดงของกระทรวงวังอันเป็นการตั้งแสดงเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภคต่างๆ ที่พลับพลากลางสระน้ำใหญ่ ที่จัดแสดงเรื่องราวของพระเจ้าแผ่นดินทำนองเดียวกับห้องแสดงหมายเลข ๘ และ ๕ ใน “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน”

ส่วนสิ่งของอันมีกำเนิดในสยามที่เคยจัดแสดงในห้องต่างๆ แยกตามประเภทสิ่งของ ซึ่งบางห้องเคยตั้งแสดงทั้งวัตถุศิลป กรรมวิธีการผลิตและตัวอย่างสิ่งของนั้น ก็เป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น นอกจากนี้ ผู้จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ได้เพิ่มเติมวิธีจัดแสดงสิ่งของอันมีกำเนิดในสยาม โดยเปลี่ยนวิธีนำเสนอจาก “ชนิด” สิ่งของ เป็น “ถิ่นที่มา” ของสิ่งของ โดยตั้งแสดงทรัพยากรของแต่ละมณฑลในหอแสดงมณฑลทั้ง ๑๘ แห่ง ดังนั้น หอแสดงมณฑลจึงเป็นที่รวมข้อมูลเรื่องทรัพยากร สินค้า และประชากรกลุ่มต่างๆ ในทุกมณฑล

ของสยาม เพื่อให้ชาวสยามรู้จักบ้านเมืองของตนดีขึ้น และนำทรัพยากรเหล่านั้นมาหาเลี้ยงชีพ อันเป็นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน บรรดาชาวต่างประเทศที่เข้ามาขงงานแสดงนี้ก็ อาจจะเห็นช่องทางการลงทุนเพื่อผลิตและทำการค้าในสยาม อันจะช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจของ สยามมั่นคงขึ้นเพราะมีผู้เข้ามาลงทุนทำธุรกิจเพิ่มมากขึ้น

สำหรับการจัดแสดงวิทยาการอันทันสมัยของตะวันตกอันเป็นหน้าที่ทางราชการ โดยตรงในคราวที่สมโภชพระนครร้อยปีนั้นมีแต่กิจการไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ แต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีกิจการใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ที่สำคัญ คือ กรมรถไฟหลวง

โรงละครอันเป็นศูนย์รวมความสนใจของผู้ชมที่ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” นั้นมี เพียงแห่งเดียว ณ ใจกลางโรงเอกซฮิบิเชน แต่ที่สวนลุมพินีอันมีขนาดกว้างขวางกว่านั้น มีทั้งศาลา ดนตรีที่อยู่ระหว่างอาคารจัดแสดงของกระทรวงวังกับหอแสดงมณฑล ตลอดจนโรงละครที่อยู่ บริเวณสระน้ำใหญ่ ส่วนห้องรับรองของบรรดาผู้ถือตั๋วระดูนั้นน่าจะใกล้เคียงกับราชประจุม สโมสร (ที่ในแผนที่เขียนว่า Wellcome Club) เพราะผู้จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในอาคารนั้นต้องเสีย เงินค่าสมาชิก นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่ว่างจัดเตรียมไว้สำหรับการแสดงคาร์นิวัลด้วย

ส่วนซุ้มขายอาหารที่ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ได้กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยรอบ และห้องสุขาที่เตรียมไว้บริการ ก็มีทั้งห้องสุขาที่เสียเงินและไม่เสียเงิน

สำหรับห้างต่างประเทศใน “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” ที่เคยมีแต่บริษัท อยู่ต่อเรือ บางกอกคืออกกับห้างแรมซันนั้น “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” มีการตั้งแสดงของห้างร้านที่นำทรัพยากรใน สยามมาทำเป็นสินค้าเพื่อบริโภคภายในและส่งออกมาขายขึ้น และหลายบริษัทได้ร่วมสร้าง ถาวรวัตถุไว้ในสวนลุมพินีด้วย เช่น ห้างโบเฮนสกี ห้างปิกเคนปิก บริษัทบอมเบย์เบอร์มา เป็นต้น

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ” จึงยังคงความเป็น “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” ตามแบบแผน เดิมไว้ และแสดงให้เห็นความเจริญก้าวหน้าในทางค้าขายที่มีมากกว่าเมื่อ ๔๑ ปีก่อน ดังจะเห็นได้ จากอาคารตั้งแสดงสิ่งของของบรรดาห้างร้านต่างๆ ทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้ กล่าวถึงแล้ว

๑.๒ งานนักขัตฤกษ์นมัสการพระพุทธชินราช วัดเบญจมบพิตร

ลักษณะสำคัญของงานนักขัตฤกษ์นี้ คือ “งานวัดของหลวง” ที่มีการออกร้านขาย สินค้าอย่างหรรหกว่างานวัดอื่นๆ เปิดโอกาสให้คนทุกชั้นได้เข้าร่วมในงานรื่นเริงครั้งนี้โดยไม่มี การแบ่งแยกชนชั้น เพื่อระดมทุนจากพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง พ่อค้าและราษฎร มาสร้างวัด เบญจมบพิตรให้คงามบริบูรณ์ โดยจัดเตรียมสถานที่ออกร้านให้เช่าแก่ผู้ต้องการขายสินค้าต่างๆ และเรียกเก็บเงินค่าผ่านประตูสำหรับผู้เข้ามาเที่ยวชมในงานด้วย นอกจากนี้ ยังมีการจัดประกวด สิ่งของต่างๆ อันตรงกับความหมายของ “เอกซฮิบิเชน” ในต่างประเทศ

ในแผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ขยายเฉพาะเขต “พื้นที่ตั้งแสดงพิพิธภัณฑ์” นี้มี หอศิลป์ (Palace of Arts) อยู่ตรงกลาง และมีหอหัตถกรรม (Palace of Industry) กับหอเกษตรกรรม (Palace of Agriculture) ขนาบข้าง แวดล้อมด้วยอาคารแสดงของหน่วยราชการต่างๆ และ “การแสดง” ของกระทรวงศึกษาธิการกับกระทรวงเกษตรราธิการที่ริมคลองใกล้กับถนนหัวลำโพงนอก พื้นที่นี้เป็นการตั้งแสดงผลงานของกระทรวงต่างๆ และการตั้งประกวดสิ่งของในหอ (Palace) ทั้งสามแห่ง ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับการแสดงพระพุทธรูปและการประกวดเครื่องโต๊ะบูชาแบบจีน ในบริเวณโรงอุโบสถวัดเบญจมบพิตร

นอกจากนั้น งานวัดเบญจมบพิตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการแข่งขันกีฬาสมัครเล่น คือ การแข่งขันบิลเลียดชิงถ้วยรางวัล อันเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งในมหกรรมนานาชาติ ดังที่ปรากฏในแผนผังของมหกรรมที่เมืองเซนต์หลุยส์ (บทที่ ๒) ดังนั้น สนามกีฬาขนาดใหญ่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของสวนลุมพินีจึงเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของงานวัดเบญจมบพิตรที่ปรากฏอยู่ใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ด้วย

๑.๓ การประกวดพันธุ์ข้าว และการแสดงกสิกรรมและพานิชการ

ความสำเร็จของงานวัดเบญจมบพิตรได้กลายเป็นแบบแผนให้ข้าราชการในกระทรวงต่างๆ ใช้เป็นตัวอย่างจัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” และกระทรวงเกษตรราธิการเป็นกระทรวงแรกที่ได้จัดประกวดผลผลิตทางการเกษตร พร้อมกับตั้งแสดงเครื่องจักรและอุปกรณ์สมัยใหม่อันจะเป็นประโยชน์ในการบำรุงกสิกรรมของบ้านเมืองให้ราษฎรชม รวมทั้งสนับสนุนให้ข้าราชการในต่างจังหวัดนำความรู้ไปเผยแพร่ให้ราษฎรตามหัวเมืองได้รับทราบ ทั้งโดยการจัด “เอกซฮิบิเชน” ในท้องถิ่น เหมือนที่มณฑลพิษณุโลกจัดให้มีการแสดงกสิกรรม หัตถกรรมและพานิชการ ถึง ๓ ครั้งระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๖-๒๔๕๘ ในช่วงตรุษไทย ณ วัดพระศรีมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก อันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราช และโดยการจัดอบรมความรู้ให้แก่ราษฎร เช่น ที่เมืองเพชรบุรี

กระทรวงเกษตรราธิการจึงมีบทบาทไม่น้อยใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ทั้งเรื่องการแสดงผลงานและการประกวดสิ่งของ เพราะแผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ปรากฏพื้นที่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรราธิการ ๓ แห่ง คือ หอกสิกรรม อันเป็นการประกวดสิ่งของ อาคารแสดงผลงานของกระทรวงเกษตรราธิการและพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสวนลุมพินี (หรือ ทิศตะวันตกของ “ลำเพ็ญ”) ซึ่งระบุว่าเป็นพื้นที่จัดเตรียมไว้แสดงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกักระทรวงเกษตรราธิการ

คณะกรรมการจัดแสดงฯ ได้สรุปว่ากระทรวงเกษตรธิการจะจัดแสดงผลงาน ๖ เรื่อง คือ กรมป่าไม้ (ประเภทไม้) กรมแร่โลหกิจ (ประเภทแร่) กรมเพาะปลูก (พืชผลและวิธีการ) การท่อน้ำ พรรณปลา สัตว์พาหนะและปศุสัตว์^{๕๒} และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแผนผังนี้แล้ว จึงสันนิษฐานว่าพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าที่แบ่งเป็น ๓ ส่วนนี้ น่าจะเป็นที่ตั้งตู้ปลาขนาดใหญ่ที่แสดงพรรณปลา^{๕๓} แปลงทดลองการเพาะปลูกและพื้นที่แสดงสัตว์พาหนะและปศุสัตว์

นอกจากการแสดงของทางราชการแล้ว บริษัทห้างร้านที่เคยร่วมตั้งแสดงสินค้าที่บำรุงการเกษตรก็ได้นำสิ่งของมาตั้งแสดงด้วยเช่นเคย คือ ห้างโบเฮนสกีและห้างปีกเคนปิก ที่ได้ร่วมสร้างสวนลุมพินีโดยการบริจาคเงินสร้างถาวรวัตถุเพื่อสาธารณประโยชน์ในสวนลุมพินี โดยจะขออนุญาตใช้เป็นที่แสดงสินค้าของตนทุกคราวที่รัฐบาลสยามจัดให้มี “เอกซฮิบิเชน” ในสวนลุมพินี^{๕๔}

๑.๔ การแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน

การแสดงผลงานประดิษฐ์ของนักเรียนกลายเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในงานวัดเบญจมบพิตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้จัดแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน ณ สวนมิสกวันพร้อมกับการจัดงานวัดนั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นต้นมา เพราะเป็นกิจกรรมหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรของบ้านเมือง อันจะเป็นสร้างชาติในทางเศรษฐกิจ

การจัดการศึกษาของไทยเป็นผลงานสำคัญของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้รับพื้นที่ขนาดใหญ่ด้านถนนหัวลำโพงนอกเพื่อตั้งแสดงเรื่องแผนการศึกษาของชาติ นอกจากการจัดงานออกร้านที่เรียงเป็นแถวยาวนานไปกับแนวถนนราชดำริที่อาจจะเป็นการออกร้านแสดงศิลปหัตถกรรมแล้ว อาคาร ๖ หลังจัดแสดงที่เรียงกันเป็นรูปเกือกม้าทางด้านทิศตะวันตกของศาลากระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอาคารจัดแสดงการมัธยมศึกษาและวิสามัญศึกษา และกลุ่มอาคารใกล้เคียงก็อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงนี้ด้วย^{๕๕}

^{๕๒} สจข., ศธ. ๑๕/๒ รายงานการประชุมกรรมการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘.

^{๕๓} สจข., ม-สยามสมาคม ม้วน ๑-๑๕๒๘, “Wat Phra Keo Fair: Opens to-night,” *The Bangkok Times* (14 February 1928).

^{๕๔} สจข., ศธ. ๑๕/๒ สถานที่ๆ บริษัทและบุคคลสร้างขึ้นเป็นการถาวร ยกให้เป็นสมบัติของสวนลุมพินีเมื่อได้แสดงกิจการของเขาแล้ว.

^{๕๕} สจข., ศธ. ๑๕/๖ เงินค่าสร้างสถานที่และจ่ายรายย่อย สำหรับงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ สวนลุมพินี.

เหตุที่กระทรวงศึกษาธิการได้รับจัดสรรพื้นที่ขนาดใหญ่ขึ้นเนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการต้องแสดงงานในหน้าที่กระทรวง อันได้แก่หลักสูตรและแบบเรียน ตัวอย่าง โรงเรียนครูภัณฑ์ทางการศึกษา แบบจำลองห้องเรียน การสอนทุกระดับตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา วิสามัญศึกษาและอุดมศึกษาทุกหลักสูตร เช่น โรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรม โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนพาณิชยการ กิจการต่างๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งคณะแพทยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์^{๕๖}

จะเห็นได้ว่า นอกจากการจัดประกวดผลงานศิลปหัตถกรรมของนักเรียนอันเป็นความคิดริเริ่มของกระทรวงธรรมการแล้ว กระทรวงศึกษาธิการต้องปฏิบัติหน้าที่เพิ่มขึ้นในการแสดงผลงานที่ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” อีกด้วย

๑.๕ งานอุทยาน

ลักษณะเด่นของงานอุทยานที่พัฒนามาจากงานวัดเบญจมบพิตรก็คือ ความหรูหรายิ่งใหญ่และความสนุกสนาน อันเนื่องมาจากการออกร้าน มหรสพและการละเล่นต่างๆ เช่น การเล่นละคร โขนหลวง การออกหนังสือที่ระลึก เป็นต้น

แผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินีแสดงให้เห็นลักษณะเด่นประการสำคัญของงานอุทยาน คือ การขยายพื้นที่ที่ตั้งแสดงของหน่วยราชการและร้านค้าให้ยิ่งใหญ่ขึ้น ทั้งบริเวณเขตแสดงพิพิธภัณฑ์ของราชการ พลับพลากลางสระน้ำ หอแสดงมณฑล และร้านค้าต่างๆ ทั้งนี้เพราะ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” มีฐานะเป็นงานอุทยานที่ยิ่งใหญ่ประจำปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม้จะยังไม่ทราบรายละเอียดของมหรสพและการละเล่นใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” แต่ก็พบว่า มีพื้นที่ทำกิจกรรมที่นิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายแห่ง ได้แก่ โรงละครของหลวง ราชประจุมาศม โรงละคร โรงภาพยนตร์ เวทีดนตรี น้ำพุ สำนักงานออกสลาก สนามกีฬา พื้นที่จัดแสดงคาร์นิวัล เป็นต้น

หนังสือที่ระลึกเล่มสำคัญ คือ ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ในสวนลุมพินี (The Souvenir of the Siamese Kingdom Exhibition at Lumbini Park, B.E. 2468) ที่ปรากฏชื่อในปกครองว่า สยามตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ถึงสมัยปัจจุบัน (Siam From Ancient to Present Times)^{๕๗} เป็นหนังสือ ๒ ภาษา ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” โดยตรงเพียงหน้าเดียว คือ “ปฐมการแห่งสยามรัฐพิพิธภัณฑ์”^{๕๘} ซึ่งอธิบายเหตุผลในการจัดแสดงมหกรรมครั้งนี้ว่า “เปนาการแสดงหรือเผยแผ่กิจการที่ได้เป็นไปแล้ว และกำลังเป็นไปอยู่ในราชอาณาจักรยุครัชกาลแห่ง

^{๕๖} สจข., ศธ ๑๕/๒ การแสดงการศึกษา ณ สยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ในหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการ.

^{๕๗} The Souvenir of the Siamese Kingdom Exhibition at Lumbini Park, B.E. 2468. [s.i.:s.n.]

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, ก่อนหน้า ๑.

พระองค์ เปนงานมหกรรมที่ระคนปนด้วยความร่าเริงบันเทิงใจของประชาชน” ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎร
 ได้เห็นความเจริญของบ้านเมืองอันจะเป็นประโยชน์แก่ราษฎร เพราะ “เปนการเปิดโอกาสให้ได้
 เห็นกิจการที่ตนเองสามารถกระทำได้อย่างเดียว ยังเปนเครื่องเปิดหูเปิดตาให้ได้บังเกิดความคิดใหม่
 ในการประดิษฐ์สรรพหัตถกรรมขึ้น โดยน่านับการ”

เนื้อหาออกจากรูปนั้นเป็นการอธิบายความหมายของ “ลุมพินี” ในพุทธศาสนา กับ
 “ตำนานสังเขปของประเทศสยาม” คือ ความเป็นมาตลอดจนความเจริญก้าวหน้าของสยาม
 โดยสังเขปตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นให้เห็น
 พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรง
 ศึกษาในประเทศอังกฤษเป็นต้นมา อันเป็นความพยายามที่จะอธิบายความเป็นมาของ “สยามรัฐ”
 อย่างเป็นสากลเช่นเดียวกับการจัดทำหนังสือแนะนำประเทศต่างๆ ในเวลานั้น* ส่วนสำคัญที่
 ชี้ให้เห็นระยะเวลา ๑๕ ปี แห่งการครองราชย์อันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญที่ประกาศว่าเป็นเหตุผลใน
 การจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์นั้น ผู้เรียบเรียงได้เรียงร้อยให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของสยามโดย
 ใช้คำกล่าวของบุคคลต่างๆ เนื่องในโอกาสต่างๆ มาดำเนินเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชดำรัส
 ที่ทรงมีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่มาเข้าเฝ้าเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
 ๑ มกราคม อันเป็นการสรุปการดำเนินงานในรอบปีที่ผ่านมารวมทั้งพระราชดำรัสในโอกาสสำคัญ
 ต่างๆ เช่น การเสด็จเปิดการแสดงกสิกรรมและพานิชการ ร.ศ. ๑๓๐ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นว่า
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองในเรื่องใดบ้าง และในตอนท้ายได้ให้
 ตัวเลขสถิติอันแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในช่วงเวลา ๑๐ ปีแห่งรัชสมัย คือ ตั้งแต่
 พ.ศ. ๒๔๕๗ ที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ กับ พ.ศ. ๒๔๖๖ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นปีที่ได้จัดการสรุป
 ข้อมูลแล้ว ขณะที่บรรณาธิการหนังสือ **ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ฯ** กำลังรวบรวมต้นฉบับจัดทำ
 หนังสือเล่มนี้ประมาณกลางปี พ.ศ. ๒๔๖๘

นอกจากความยิ่งใหญ่และซับซ้อนยิ่งขึ้นของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ที่เห็นจาก
 แผนผังและแผนการเตรียมงานของบางหน่วยราชการแล้ว แผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวน
 ลุมพินี ทำให้เห็นชัดเจนว่าการแสดงนี้เป็นผลรวมของ “เอกซิบิเซน” ครั้งต่างๆ ที่เคยจัดในสยาม
 ตั้งแต่ “นาเซนแนล เอกซิบิเซน” ที่ท้องสนามหลวงเป็นต้นมา ยิ่งไปกว่านั้น การจัดสร้างสวน
 ลุมพินีเป็นสถานที่จัดแสดงโดยเฉพาะคล้ายกับการแสดงมหกรรมนานาชาติในต่างประเทศ ทั้งการ
 ออกแบบภูมิทัศน์และการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาเที่ยวชมการแสดงก็สะท้อนให้
 เห็นความสามารถของชาวสยามในการจัดให้มี “นาเซนแนล เอกซิบิเซน” ขนาดใหญ่ตาม

* เช่น Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth century impressions of Siam*, 1903

มาตรฐานสากลได้ เมื่อชาวสยามนำประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการตั้งแสดงสิ่งของในต่างประเทศ และการชม “เอกซฮิบิเชน” ในต่างประเทศ มาใช้จัดการแสดง “เอกซฮิบิเชน” ขนาดใหญ่ในบ้านเมือง จึงแสดงให้เห็นความสามารถของชาวสยามในการใช้ประโยชน์จาก “เอกซฮิบิเชน” ต่างๆ ตามความต้องการและความเหมาะสมของยุคสมัย

๕.๔ ความหมายและความสำคัญของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ในสวนลุมพินี

สวนลุมพินีเป็นมงคลนามสำหรับชาวพุทธ เพราะเป็นชื่อสถานที่ประสูติของพระศาสดาแห่งพุทธศาสนา มีความหมายสอดคล้องกับนามพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ที่ประทับชายทะเลอันชวนให้นึกถึงสถานที่แสดงปฐมเทศนา การพระราชทานนามแก่สถานที่จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ว่า “สวนลุมพินี” จึงนับเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เข้าไปในอุทยานแห่งนี้เพราะมงคลนามดังกล่าว^{๔๕} และแสดงให้เห็นความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีต่อ “สยามรัฐ” เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความเห็นว่าความเป็นชาติไทยและพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกัน เพราะหากชาติพินาศไป ศาสนาก็ตั้งอยู่ไม่ได้และหากศาสนาเสื่อมทราม ราษฎรมีคุณธรรมย่อหย่อนลง ชาตินั้นย่อมพินาศ^{๔๖} จึงสันนิษฐานต่อไปว่า “สวนลุมพินี” น่าจะมีความหมายมากกว่าเครื่องระลึกถึงสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่มีความเกี่ยวเนื่องกับบ้านเมืองด้วย เพราะสิ่งที่เตรียมจัดแสดงใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” คือ ความเจริญก้าวหน้า ทรัพยากรและสินค้าของสยาม รวมทั้งวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันใน “สยามรัฐ” ภายใต้พระบรมโพธิสมภารแห่งพระเจ้าแผ่นดินสยาม ดังนั้น การตั้งแสดงสิ่งต่างๆ ให้ราษฎรได้เที่ยวดูในระยะเวลาที่กำหนด จึงเป็นการให้ความรู้เชิงประจักษ์ ที่น่าจะได้บ่มเพาะให้ราษฎรที่มาชม “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความอุดมสมบูรณ์ของสยาม ได้ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่างๆ อย่างหลากหลาย และทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นชาวไทย ภายใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงเป็นพุทธมามกะ กล่าวได้ว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ในสวนลุมพินีเป็นความพยายามของพระเจ้าแผ่นดินที่จะแสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์และความเจริญก้าวหน้าของสยามในทุกด้าน เพื่อให้ราษฎรมีความรู้เกี่ยวกับ “สยามรัฐ” ตามที่ต้องการอันจะทำให้ราษฎรมีความภาคภูมิใจในบ้านเมืองของตนและร่วมกันเป็นกำลังสำคัญในการสร้าง “สยามรัฐ” ให้เจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน

^{๔๕} จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), “กำเนิดสวนลุมพินี,” พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เล่ม ๖, (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๕๕-๑๕๗.

^{๔๖} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “รักษาชาติศาสนา,” ใน ปลูกใจเสือป่า, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๕.

การสันนิษฐานดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปลูกฝังอุดมการณ์ “ชาตินิยม” ในการอบรมเสือป่าและลูกเสือ อันเป็นการฝึกฝนให้พลเรือนมีความรู้ยุทธวิธีในการป้องกันตนเองได้ในยามที่ไม่มีทหาร เพราะตามจังหวัดที่อยู่ชายพระราชอาณาเขต เช่น จังหวัดต่างๆ ในมณฑลภูเก็ตนั้น ไม่มีกองทหารประจำ ดังนั้น เสือป่าและลูกเสือจึงเป็นกำลังสำคัญในการระงับเหตุการณ์ระส่ำระสายต่างๆ ได้เป็นอย่างดี^{๖๐} พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อบรรดา เสือป่าทั้งชายและหญิงนั้น คือ การปลูกใจให้รู้จักหน้าที่ของคนในฐานะที่เป็นคนไทย ว่าต้องเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้กับศัตรูที่จะมารุกราน ต้องสามารถป้องกันบ้านเมืองได้ มีใจซื่อตรง มีความภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน รักษาชาติบ้านเกิดเมืองนอน เคารพนับถือเลื่อมใสในศาสนา มีความสามัคคี นึกถึงประโยชน์ของส่วนรวม ก่อนประโยชน์ส่วนตัว^{๖๑} พระราชดำรัสที่ทรงมีต่อบุคคลต่างๆ ในที่อื่นๆ ก็ทรงเน้นย้ำความสำคัญของการรู้จักหน้าที่ ความซื่อสัตย์และความสามัคคีต่อหมู่คณะ ความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ความรักชาติบ้านเมืองและการปกป้องพระศาสนาด้วยเช่นกัน^{๖๒} ดังนั้น พระราชกรณียกิจที่สำคัญ คือ การสร้างราษฎรที่มีคุณภาพและจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเจริญให้กับสยามรัฐ

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ” สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะอธิบายประวัติศาสตร์และความเจริญรุ่งเรืองของสยาม ที่เริ่มต้นจากกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ต่อเนื่องมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ปรากฏใน **ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ สนวนลุมพินี พุทธศักราช ๒๔๖๘** ซึ่งจัดเตรียมโดยคณะกรรมการจัดงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ ขณะเดียวกัน โฆษณาของบริษัทห้างร้านต่างๆ ทั้งไทย จีน แจก ฝรั่งเศสและญี่ปุ่นในหนังสือเล่มนี้ประมาณ ๑๓๐ รายการ* ก็สะท้อนให้เห็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ที่มีมากกว่า “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ เพราะมีทั้งธุรกิจเพื่อการส่งออก เช่น โรงสี โรงเลื่อย ธุรกิจประกันภัย ธนาคาร ธุรกิจนำเข้าและบริการต่างๆ ได้แก่ เครื่องจักร ผู้รับเหมาก่อสร้าง แพรรพธณ ห้างขายสรรพสินค้าที่นำเข้าสินค้านานาชนิด อาทิ เครื่องแต่งกาย เครื่องหนัง น้ำหอม เครื่องกระป๋อง ยาสูบ สุรา เครื่องกีฬา โต๊ะบิลเลียด อารูบีนเครื่องแบบและ

^{๖๐} พระยาสุรินทรราชา, “ความเจริญของเสือป่าตามจังหวัด,” ดุสิตสมิต เล่ม ๖ (มกราคม-มีนาคม ๒๔๖๒): ๕๖ (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศล เนื่องในวันคล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครบ ๖๕ ปี วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๓).

^{๖๑} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ปลูกใจเสือป่า**, คำนำ, หน้า ๔๑-๔๒, ๗๐-๗๔.

^{๖๒} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชดำรัสรวบร้อยครั้ง**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบาทสมเด็จพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕)

* ดูรายละเอียดโดยสังเขปในภาคผนวก ง.

เครื่องประดับต่างๆ ห้างทอง ช่างเพชรพลอย ภัตตาคารและเบเกอรี่ โรงน้ำแข็ง ไบซั โรงแรม
ห้างขายยา แพทย์และทันตแพทย์ โรงพิมพ์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

การอธิบายเรื่องราวของมณฑลราชบุรีโดยเรียงตามจังหวัด ดังที่ปรากฏในสมุทธราชบุรี
ที่จัดทำโดยมณฑลราชบุรี เพื่อเป็นคู่มือประกอบการชมหอกำเนิดสิ่งของในมณฑลราชบุรี ก็ทำให้
ตระหนักว่า “สวนลุมพินี” อันเป็นสถานที่จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” น่าจะมีความหมายถึง
สถานที่เกิดของ “รัฐ” สยามด้วยเช่นกัน เพราะการแสดงนี้หวังจะให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
ทั้งในขณะนั้นและในวันข้างหน้า เพื่อสร้างให้เกิด “ทรัพย์” ใช้จ่ายหมุนเวียนภายในประเทศ หาก
ราษฎรที่ได้รับความรู้เรื่องวิทยาการอันอุดมสมบูรณ์ในมณฑลต่างๆ มีความตระหนักในหน้าที่ที่มี
ความพากเพียรในการประกอบอาชีพต่างๆ เพื่อแสวงหาทรัพย์สิน โดยไม่รอที่จะเป็นข้าราชการ
เพียงอย่างเดียว พวกเขาถือกำลังสำคัญที่จะสร้างสยามรัฐให้มีความเจริญรุ่งเรือง หาก “สยามรัฐ
พิพิธภัณฑ์” ใน “สวนลุมพินี” สามารถกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจได้ ก็อาจทำให้
เห็นว่า “สวนลุมพินี” แห่งนี้เป็นที่เกิดของสยามรัฐด้วย

๑) “นาเซนเนล เอกซฮิบิเชน” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รายละเอียดที่ปรากฏในแผนผังของสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ในสวนลุมพินี ประกอบกับ
เอกสารการจัดเตรียม “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ทำให้เห็นภาพว่าเป็นการแสดงพิพิธภัณฑ์ของบ้านเมือง
ในทุกด้าน ทั้งการเมืองการปกครองและทรัพยากรของประเทศนี้ ตลอดจนแร่ธาตุและผู้คน ดังนี้

๑.๑ เรื่องของพระมหากษัตริย์

คณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ต้องการจะแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะ
ของสถาบันพระมหากษัตริย์ของสยาม ที่ต่างจากสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศอื่น เพราะทรง
ทำนุบำรุงบ้านเมืองและยังความสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ จึงจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับกษัตริย์
เรื่องราวชูปโภค พระราชกรณียกิจต่างๆ^{๖๔}

เรื่องของพระมหากษัตริย์เป็นประเด็นสำคัญที่ผู้จัดใช้เป็นเหตุผลในการจัดงาน
มหกรรมครั้งนี้ เนื่องจากเป็นวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จอยู่ในราชสมบัติเสมอกับ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้เสด็จอยู่ในราชสมบัติเป็นระยะเวลาสั้นที่สุดในราชวงศ์
จักรี การจัดงานฉลองเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ เพราะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวได้มีการสมโภชเนื่องในวาระที่เสด็จอยู่ในราชสมบัตินานเท่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
ก่อนๆ หรือในวาระที่มีพระชนมายุเสมอกับบูรพมหากษัตริย์พระองค์ต่างๆ รวมทั้งครบรอบวาระที่
เสด็จอยู่ในราชสมบัติครบรอบจำนวนปีที่นิยมฉลองในตะวันตก เช่น การจัดงานรัชดาภิเษกสมโภช

^{๖๔} สจข., ศธ. ๑๕/๒ บรรทัดความเห็น.

(Silver Jubilee) เป็นต้น การจัด “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” โดยอ้างวาระที่ครบรอบการเสด็จอยู่ในราชสมบัติ จึงเป็นการดำเนินงานตามแบบแผนที่สมเด็จพระบรมชนกนาถได้เคยปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม เหตุผลนี้เป็นเพียงข้ออ้างให้จัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ตั้งแสดงพิพิธภัณฑ์ และผู้ชมงานมหกรรมเป็นสำคัญ

การอ้างเอาความสำคัญของ “สถาบันพระมหากษัตริย์” เป็นสาเหตุเพื่อจัดมหกรรมนี้ นับว่าเหมาะสมในวาระที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ ด้วยการสร้างอุดมการณ์ที่ต่อมาเรียกกันว่า “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ที่กล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยตามแบบแผนของตะวันตก ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มไว้และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการต่อ ด้วยการปฏิรูปโครงสร้างการปกครองบ้านเมืองในทุกด้าน รัฐชาติสมัยใหม่แห่งนี้มีกษัตริย์เป็นประมุขและทรงเป็นหลักสำคัญในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองตามภาระหน้าที่ของกษัตริย์แบบจารีตคือ ทรงเป็นผู้มีบุญมากกว่าคนทั้งหลาย ทรงมีความรู้ในศาสตร์ที่จำเพาะ และทรงเป็นผู้หนึ่งที่น่าพาบ้านเมืองมาสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างที่ให้เห็นในเวลานั้น

การเน้นความสำคัญของ “สถาบันพระมหากษัตริย์” ของสยามผู้เป็นหลักสำคัญของบ้านเมือง ในขณะที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทั่วโลกส่วนใหญ่กำลังถูกสั่นคลอน ประชาชนพากันเรียกร้องการปกครองตนเอง แต่กษัตริย์สยามอย่างน้อย ๓ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พยายามสร้าง “สยาม” ให้เป็นรัฐสมัยใหม่ตามแบบแผนของตะวันตก

การสร้างรัฐสมัยใหม่ของสยามต่างจากประเทศในยุโรป ที่เกิดจากการรวมคนที่มิใช่ชาติ (Nationality) ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน ทั้งนี้เพราะผู้คนที่อาศัยอยู่ใน “ดินแดน” ที่มีการสำรวจจริงวัดจัดทำแผนที่แบบตะวันตก ว่า “สยาม” นั้น เป็นประชากรที่เกิดจากการอพยพผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม มาสร้างบ้านเมืองใหม่หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงประกอบด้วยผู้คนหลายหลากเชื้อชาติ ทั้งไทย ลาว มอญ เขมร พม่า มลายู เวียดนาม และจีน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อันเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การตั้งแสดงสิ่งของที่มีกำเนิดในสยาม ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ของบ้านเมืองนั้น เห็นได้จากหลายส่วน ได้แก่ หอแสดงมณฑลทั้ง ๑๘ แห่ง ที่ได้จัดแสดงทรัพยากร ประชากรและสินค้าที่เกิดขึ้นในทุกมณฑลของพระนคร เพื่อให้ชาวสยามได้รู้จักประเทศของตนให้ดียิ่งขึ้นจะได้หาหนทางนำทรัพยากรต่างๆ เหล่านั้นมาหาเลี้ยงชีพ เป็นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน

บรรดาชาวต่างประเทศที่เข้ามาชมงานแสดงนี้ก็อาจจะเห็นช่องทางการลงทุนเพื่อผลิตและทำการค้าในสยาม อันจะช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจของสยามมั่นคงขึ้นเพราะมีผู้เข้ามาลงทุนทำธุรกิจเพิ่มขึ้น

ส่วนบริษัทห้างร้านต่างประเทศที่เข้ามาตั้งแสดงสินค้าใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ได้แก่ บริษัทที่นำเอาทรัพยากรในสยามมาทำเป็นสินค้าเพื่อบริโภคภายในและส่งออก เช่น โรงสีข้าว บริษัทยาสูบ บ้างก็เป็นบริษัทที่นำเข้าสินค้าจากต่างประเทศเพื่อช่วยพัฒนาการทำกิจกรรมของชาวสยาม เช่น เครื่องจักรที่ใช้ในการเพาะปลูกและสีข้าว บางแห่งก็นำเข้าสินค้าต่างประเทศที่ผลิตจากวัตถุดิบที่สั่งซื้อจากสยาม เพื่อให้ชาวสยามได้รู้ว่าทรัพยากรของตนจะนำไปผลิตเป็นสินค้าอะไร เช่น ดิบูก นำไปใช้ผลิตเป็นเครื่องกระป๋องนำเข้ามายาในสยาม เป็นต้น

ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองที่เกิดจากการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เห็นได้จากผลงานของกระทรวงทบวงกรมต่างๆ เช่น กรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม โรงไฟฟ้าสามเสน รวมทั้งมหรสพอย่างใหม่ที่แพร่หลายมากยิ่งขึ้นในรัชสมัยนี้ คือ โรงภาพยนตร์ต่างๆ

คณะกรรมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์มีความเห็นว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็นเครื่องแสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ทรงมีแก่ราษฎรและบ้านเมือง^{๖๔} ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นความร่วมมือของข้าราชการ พ่อค้าชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตลอดจนราษฎรกลุ่มต่างๆ ที่ช่วยกันจัดเตรียมการเพื่อให้มีการแสดง “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” ร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวาระที่เสด็จอยู่ในราชสมบัติยี่สิบสามปีครบรอบ ๑๕ ปีด้วย

การจัดงานเพื่อถวายพระเกียรติยศแก่พระเจ้าแผ่นดินอาจดูไม่เหมาะสมนักเมื่อพิจารณาจากบริบทโลกที่มีการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์อันเก่าแก่ในหลายประเทศ เช่น ซาร์นิโคลัสแห่งรัสเซีย ที่เคยเสด็จพระราชดำเนินมาเยือนสยามตั้งแต่ครั้งที่ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมาร แต่คณะกรรมการมีความเห็นว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงมีลักษณะพิเศษยิ่งกว่ากษัตริย์ในบ้านเมืองอื่น เนื่องจากทรงมีพระมหากรุณาธิคุณยิ่งแก่บรรดาอาณาประชาราษฎร ดังนั้น การจัดแสดงมหกรรมเพื่อเฉลิมพระเกียรติในครั้งนี้ โดยเน้นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ “สยามรัฐ” จึงเป็นข้อพิสูจน์ความสำคัญของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยามที่ต่างจากประเทศอื่น เพราะ “ประเทศสยามซึ่งเป็นประเทศสำคัญประเทศเดียวที่ยังคงมีวิธีการปกครอง โดยมีพระราชารุ่นของเรานี้” ในเวลาปัจจุบันนี้เป็นประเทศที่มีความสันติภาพสงบเรียบร้อยที่สุดประเทศหนึ่ง ทั้งเป็นประเทศที่ได้รับผลน้อยที่สุดด้วยความวุ่นวายทั่วไป เนื่องจากมหาสงครามทั่วโลก^{๖๖}

^{๖๔} สจข., ศธ. ๑๕/๒ บันทึกความเห็น.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน.

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” สะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นของความเป็นชาตินิยมในสยาม ที่ต่างจากดินแดนอื่น ทั้งนี้เพราะความรู้สึกชาตินิยมเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยในกระแสโลก ขณะนั้น ที่เกิดจากความรู้สึกของผู้คนที่มีความเชื่อชาติ ภาษาและศาสนาเดียวกัน แต่อยู่ภายใต้การปกครองของชาติอื่น จึงพยายามรวมตัวกันต่อสู้เพื่อจะได้ทำตามวัฒนธรรมของตนด้วยการใช้ภาษาของตนเองและการปกครองตนเอง ราชอาณาจักรสยามประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติต่างศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม โดยมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร ดังนั้น ความเป็นชาตินิยมของสยามจึงยอมรับความแตกต่างของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่ยอมอยู่ใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินสยาม รัฐบาลสยามได้พยายามหล่อหลอมให้เกิดความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ราชวงศ์จักรี ผู้ทรงมีพระมหากษัตริย์คุณแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่าอย่างเสมอหน้า^{๖๓} โดยเสนอข้อดีของการมีสัญชาติสยามเพื่อจูงใจให้ราษฎรเลือกที่จะเป็นชาวสยามและถือสัญชาติสยาม แม้ว่าจะมีกำเนิดเป็นคนต่างวัฒนธรรมกันก็ตาม^{๖๔} เพื่อจูงใจให้ผู้ที่มิศกยภาพจะสร้างประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ตัดสินใจแปลงชาติ

กระทรวงวังเตรียมจะตั้งแสดงเรื่องราวของพระเจ้าแผ่นดินที่อาคารบริเวณสระน้ำ ใกล้ถนนราชดำริ

๑.๒ พระราชภาระในการปกครองบ้านเมือง

สยามรัฐพิพิธภัณฑ์เน้นความสำคัญของพระเจ้าแผ่นดินสยามผู้ทรงสร้างความเจริญให้แก่บ้านเมืองในด้านต่างๆ โดยทรงแบ่งพระราชภาระในการปกครองบ้านเมืองให้ข้าราชการในกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ช่วยปฏิบัติหน้าที่ รวม ๓ ส่วน คือ พระราชภาระแผนกปกครอง พระราชภาระแผนกคุ้มภัยและพระราชภาระแผนกบำรุง มีหน้าที่และความรับผิดชอบต่างๆ ดังนี้

พระราชภาระแผนกปกครอง ได้แก่ การพระราชไมตรีกับนานาประเทศ (กระทรวงการต่างประเทศ) การปกครองภายใน (กระทรวงมหาดไทย) ราชการคลัง กับ เงินตราและการทำเงินตรา (กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ)

พระราชภาระแผนกคุ้มภัย ได้แก่ ทหารบก (กระทรวงกระลาโหม) ทหารเรือ (กระทรวงทหารเรือ) การยุติธรรม และ ราชทัณฑ์ (กระทรวงมหาดไทย) กับ ตำรวจภูธรและตำรวจพระนครบาล (กระทรวงมหาดไทย)

^{๖๓} พระราชดำรัสตอบพระยาเมืองและดาโต๊ะยุติธรรม ในการทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงดาบฝักทองคำ วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ใน พระราชดำรัสร้อยครั้ง, หน้า ๑๔๕. และ สมุดคู่มือ สำหรับข้าราชการ กระทรวงมหาดไทยที่รับราชการในมณฑลซึ่งมีพลเมืองนับถือศาสนาอิสลาม, พิมพ์ซ้ำตามต้นฉบับเดิม ในวารสารสมาคมประวัติศาสตร์ฯ, ๒๗ (๒๕๔๘), หน้า ๒๒๒-๒๔๖.

^{๖๔} “พระราชบัญญัติแปลงชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา ๒๘, ๐ก (๑๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐): ๕๖-๑๐๐.

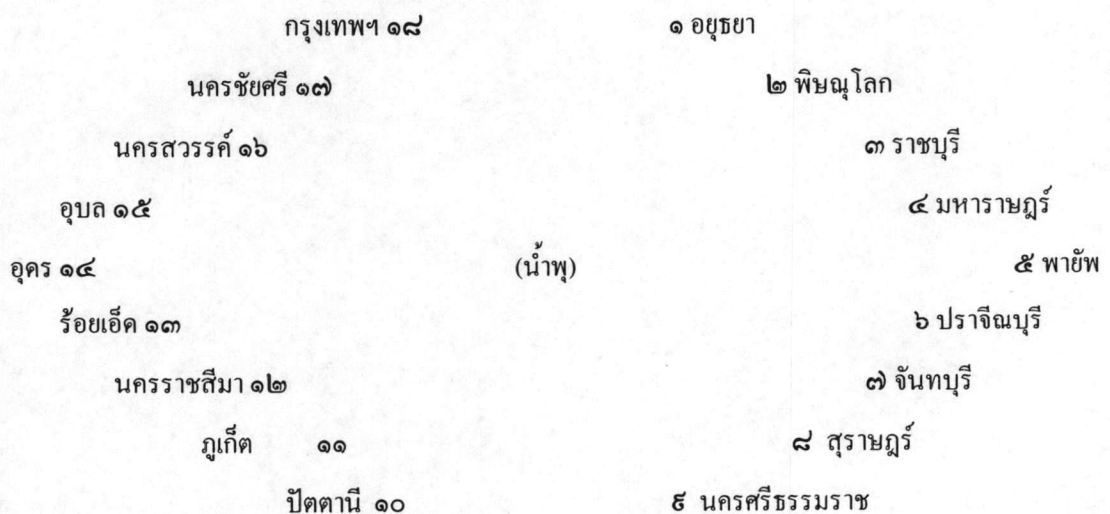
พระราชภาระแผนกบำรุง ได้แก่ การศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ) หอสมุดและการรักษาของโบราณ (หอพระสมุดวชิรญาณ) ของมิวเซียม (กระทรวงวัง) สาธารณสุข (กระทรวงมหาดไทยและสภากาชาด) คลังออมสิน วิธีจัดการฝิ่นและวิธีจัดการสุรา (กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ) วิธีจัดการยาเสพติดให้โทษอื่นๆ นอกเหนือจากฝิ่นและการสุขาภิบาล (กระทรวงมหาดไทย) สหกรณ์ (กระทรวงพาณิชย์) คมนาคมและการบรรทุกรถไฟ ทางบก ไปรษณีย์โทรเลข (กระทรวงคมนาคม)

คณะกรรมการฯ ได้มอบหมายให้ตัวแทนกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ที่เข้าร่วมประชุมและรับนโยบายในการจัด “เอกซฮิบิเชน” ในครั้งนี้ได้จัดตั้งคณะอนุกรรมการต่างๆ เพื่อดำเนินการต่อไป โดยจะได้ตั้งแสดงพระราชภาระในการปกครองบ้านเมืองไว้ในกลุ่มอาคารต่างๆ ทางด้านถนนหัวลำโพง

๑.๓ ทรัพยากรของสยาม

ข้าราชการในมณฑลต่างๆ เป็นผู้แนะนำให้ผู้ชมทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้รับทราบข้อมูลเรื่องทรัพยากรและอาชีพของราษฎรในทุกจังหวัดและทุกมณฑลของ “สยามรัฐ” ภายในหอแสดงมณฑลที่อยู่ใกล้ถนนวิทญู ซึ่งมีพื้นที่ที่ตั้งแสดงสิ่งของของแต่ละมณฑลโดยเฉพาะเป็นกลุ่มอาคารเล็กๆ รวม ๑๘ อาคารเท่ากับจำนวนมณฑลที่มีในขณะนั้น ตั้งอยู่ภายในพื้นที่รูปวงรีขนาดใหญ่ ซึ่งมีน้ำพุและสนามอยู่ตรงกลาง หากผู้เข้าชมหอแสดงทั้งหมด ก็จะได้รับทราบและเรียนรู้เรื่องราวของ “สยามรัฐ” ทุกจังหวัดอย่างครบถ้วน โดยเรียงลำดับตามแผนผังด้านล่างนี้

แผนผังที่ ๑๓ การเรียงลำดับของหอแสดงมณฑลทั้ง ๑๘ แห่ง

การเรียงลำดับของหอแสดงมณฑลเช่นนี้จะเป็นเพราะเหตุผลใดไม่ทราบแน่ชัด แต่สังเกตได้ว่ามีการจัดเรียงหอแสดงเป็นกลุ่มๆ เมื่อมองตามเข็มนาฬิกา จากที่ราบภาคกลางอันเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญ คือ มณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครชัยศรี มณฑลกรุงเทพฯ มณฑลอยุธยาและมณฑลพิษณุโลก ไปยังมณฑลราชบุรี คือ หัวเมืองชายทะเลทิศตะวันตกบริเวณปากอ่าว ต่อมาเป็นมณฑลพายัพเดิม ซึ่งได้แยกออกเป็นมณฑลมหาสารภูริกับมณฑลพายัพ ถัดไปเป็นหัวเมืองตะวันออก คือ มณฑลปราจีนบุรี ที่อยู่ต่อกับหัวเมืองชายทะเลทิศตะวันออก คือ มณฑลจันทบุรี หัวเมืองปักษ์ใต้ด้านอ่าวไทย คือ มณฑลสุราษฎร์กับมณฑลปัตตานี และด้านมหาสมุทรอินเดีย คือ มณฑลภูเก็ต แล้วจึงเป็นเขตที่ราบสูงทางภาคอีสาน คือ มณฑลนครราชสีมา มณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุดรและมณฑลอุบล

หากเรียงลำดับหอมณฑลนี้ไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ จากบริเวณที่ราบภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ชายทะเลอ่าวไทย (ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศใต้) ชายทะเลด้านมหาสมุทรอินเดียและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เห็นได้ว่ามีลำดับมณฑลสลัที่กันอยู่บ้าง คือ ลำดับที่ ๓ มณฑลราชบุรี น่าจะเป็นลำดับที่ ๘ แทนมณฑลจันทบุรี โดยเลื่อนลำดับอื่นๆ ขึ้นไป อันที่จริงหากจะเรียงลำดับหอแสดงมณฑลตามสภาพทางภูมิศาสตร์แล้ว น่าจะเรียงลำดับจากมณฑลในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชายทะเลด้านทิศตะวันออกและตะวันตกของอ่าวไทย และมณฑลทางภาคใต้ด้านอ่าวไทยและมหาสมุทรอินเดีย หรือเรียงย้อนกลับมากกว่า

ไม่ว่าว่าการเรียงลำดับของหอแสดงมณฑลจะมีความหมายใดๆ แฝงอยู่ ความหมายอย่างหนึ่งของ “สยามรัฐ” ในแผนผังนี้ คือ “สยาม” อันเป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างตะวันตก ดังที่เห็นจากการออกแบบแผนผังและการแสดงมหรหรมนี่ รัฐนี้มีเขตแดนแน่นอน เห็นจากการนำเสนอรายละเอียดของพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติและประกอบอาชีพของราษฎรใน ๑๘ มณฑลของ “สยามรัฐ” ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและปกครองบ้านเมืองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยกระจายอำนาจการบริหารไปยังกระทรวงทบวงกรมต่างๆ

นอกจากการตั้งเตรียมการตั้งแสดงสิ่งของและจัดทำหนังสือคู่มือนำชมการแสดงในหอมณฑลนั้นแล้ว มณฑลจันทบุรีได้ลงโฆษณาผลงานของมณฑลลงในหนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑฯ เพื่อให้เผยแพร่ผลงานของตนอย่างแพร่หลาย เป็นการเชิญชวนให้ผู้ที่ได้เห็นภาพในหนังสือนั้นได้เดินทางมาเที่ยวชมผลงานของมณฑลจันทบุรีในหอแสดงมณฑลด้วย^{๖๕}

^{๖๕} “เสื้อกชนิคยคดอกเป็นภาพต่างๆ,” ใน ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑฯ, หน้า LXXV.

ภาพที่ ๑๕ ภาพโฆษณาสินค้าของมณฑลจันทบุรีในสยามรัฐพิพิธภัณฑสถาน

๑.๔ ประชากรของสยาม

ประชากรของสยามในที่นี้มีขอบเขตค่อนข้างกว้าง เนื่องจากหมายถึงประชากรซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสยาม ซึ่งมีถิ่นที่อยู่หลายพื้นที่ และดั้งเดิมกระจายไปในบริเวณต่างๆ เนื่องจากมีโครงการว่าจะมีหอแสดงมานุษยวิทยา (Ethnology) ด้วย ดังนั้น จึงน่าจะมีเรื่องเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยต่างๆ ทั้งในหอแสดงนั้นและหอแสดงของมณฑลที่ตั้งแสดงทรัพยากรและวิถีชีวิตของราษฎรในมณฑลต่างๆ ด้วย

ประชากรของสยามไม่ได้หมายถึงเฉพาะชาวสยามและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เท่านั้น แต่ยังมีราษฎรผู้มีธรรมเนียมและนับถือศาสนาต่างจากชาวสยามอยู่ใน “สยามรัฐ” ด้วย ได้แก่ แขกและจีน ที่เคยติดต่อกับหน่วยราชการกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวาในสมัยจารีต หากพิจารณาแผนผังของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑสถาน” จะพบได้ว่ามีพื้นที่จัดแสดงที่สอดคล้องกับ “แขก” อยู่ที่ด้านตะวันตกของแผนผัง คือ สนามกีฬาชนวัว อันเป็นที่พำนักของชาวมุสลิม ส่วนด้านตะวันออกนั้นมี “สำเพ็ง” อันเป็นที่แห่งความบันเทิงและย่านธุรกิจของชาวจีนในกรุงเทพฯ

๒) ภาพจำลองของ “สยามรัฐ” ที่เจริญก้าวหน้า

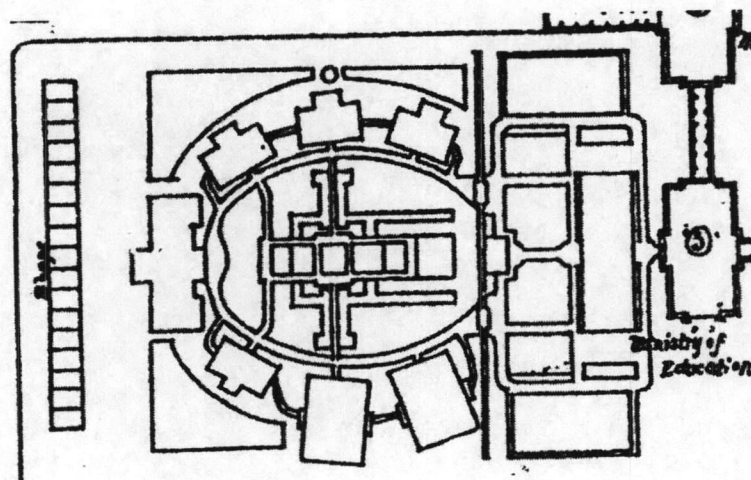
“สยามรัฐ” ที่มี “ความก้าวหน้า” และ “ความทันสมัย” นี้ สังเกตเห็นได้จากแผนผังของ “สยามรัฐพิพิธภัณฑน์” ในสวนลุมพินีและและหนังสือที่ระลึกของการแสดงนั้น ดังต่อไปนี้

๒.๑ การศึกษา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรที่เห็นอย่างโดดเด่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การปรับปรุงการแพทย์และการสาธารณสุขให้เจริญก้าวหน้าขึ้น กับการวางแผนการศึกษาของชาติ เนื่องจากในรัชสมัยนี้ได้ประกาศใช้นโยบายการประถมศึกษา ทั้งยังมีการเปิดการศึกษาระดับใหม่ ที่สำคัญคือ โรงเรียนเพาะช่างและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันเป็นงานในหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อพิจารณาสัดส่วนพื้นที่ที่ตั้งแสดงผลงานของกระทรวงต่างๆ เห็นได้ว่ากระทรวงที่ได้รับจัดสรรพื้นที่ขนาดใหญ่ ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ ผู้รับผิดชอบเรื่องแผนการศึกษาของชาติ กับกระทรวงเกษตรราชการอันเป็นอาชีพสำคัญของราษฎรในบ้านเมือง เพื่อแสดงให้เห็นความก้าวหน้าทางการศึกษาของสยาม ตั้งแต่การศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษา ทั้งสายสามัญและวิสามัญ ตลอดจนการศึกษาขั้นสูงตามแผนการศึกษาของชาติ

ความก้าวหน้าทางการศึกษาเป็นการแสดงในศาลาของกระทรวง และโรงการแสดงต่างๆ คือ ะรำแสดงของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๑ หลัง) ะรำแสดงการศึกษาสามัญชั้นมัธยมและวิสามัญศึกษา (๖ หลัง) โรงแสดงการฝีมือประถมศึกษา (๒ หลัง) โรงแสดงการพลศึกษา (๑ หลัง) ดังที่ปรากฏในแผนผังที่ ๑๕

แผนผังที่ ๑๕ ภาพขยายการแสดงในหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการที่ “สยามรัฐพิพิธภัณฑน์”

สิ่งที่ต้องตั้งแสดง^{๑๐} คือ โครงการศึกษาและสถิติการศึกษา ที่แสดงด้วยภาพ แผนที่ รูปถ่ายและการปาฐกถา แสดงตำนานแบบเรียน พร้อมด้วยเครื่องเรียนกับการจัดการแบบเรียน ทั้ง ด้วยภาพ รูปถ่าย ของจริงและรูปหุ่น แสดงหลักสูตรและผลการเรียน พร้อมด้วยประกาศนียบัตร และใบสำคัญต่างๆ แสดงแบบตัวอย่าง โรงเรียนชนิดต่างๆ และแบบตัวอย่างครุภัณฑ์สำหรับ โรงเรียน แสดงการจัดการอนามัยภายใน โรงเรียน

ส่วนเรื่องการผลิตศึกษานั้น แสดงด้วยสถิติและการฝึกปฏิบัติจริง แสดงการดนตรี การขับร้องและการละคร แสดงการสอนชั้นประถมศึกษา อันเป็นสามัญศึกษาพร้อมด้วยวิชาชีพ ต่างๆ ด้วยของที่นักเรียนทำและการทำจริงๆ บางประเภท แสดงการสอนชั้นมัธยม ตอนต้น ตอนกลาง ตอนปลาย ด้วยสิ่งที่นักเรียนทำและการทำจริงๆ ตามประเภทวิชา ทั้งชายและหญิง

สำหรับการสอนแผนกวิสามัญศึกษา อันเป็นการศึกษาวิชาชีพด้วยสิ่งที่นักเรียนทำ และการทำจริงๆ ได้แก่ การศึกษาทางกสิกรรม (เช่น โรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรม ด้วยการแสดงวิธี ทำและผลงานที่ทำเสร็จแล้ว ดังต่อไปนี้ วิธีปลูกพืชล้มลุกอย่างประณีต วิชาต่อ ตอน เพาะและบำรุง พืช วิชาปลูกต้นไม้ดอกต่างๆ ตัวอย่างสวน โรงเรียนและสวนบ้าน วิธีเลี้ยงและบำรุงไก่ ทั้งไก่ไข่และ ไก่เนื้อ วิธีเลี้ยงสุกร วิธีตอนสัตว์ต่างๆ โดยจะได้ให้โรงเรียนสตรีแสดงการเตรียมอาหารด้วยของที่ได้ทำขึ้น) การศึกษาทางหัตถกรรม (เช่น กิจการของ โรงเรียนเพาะช่าง คือ กำเนิดของโรงเรียน ความเป็นไปของโรงเรียน ตัวอย่างสิ่งของที่ได้ทำสำเร็จแล้วและการสาธิตวิธีทำ เรื่องการวาดเขียน การทำเครื่องเงินเครื่องทอง ที่สำคัญ คือ การช่างถม นอกจากนั้นได้แก่ การช่างปั้น การช่างจักสาน การช่างกลึง การช่างทำพิมพ์ การช่างแกะ ฯลฯ) การศึกษาทางพาณิชยกรรม แสดงกิจการของ โรงเรียนพาณิชยการ วิชาครูสามัญชาย แสดงวิชาสอนต่างๆ สำหรับชาย วิชาครูสามัญหญิง แสดง วิธีสอนวิชาต่างๆ เฉพาะหญิง วิชาพยาบาลและการอนุบาลทารก

การแสดงกิจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ คณะแพทยศาสตร์ (ศิริราช พยาบาลและ โรงพยาบาลสมเด็จ ญ ศิริราช) แสดงส่วนของโครงการด้วยภาพ รูปหุ่น เครื่อง ประกอบการสอน การปาฐกถา การสาธิตวิธีทำตามกองต่างๆ เช่น ศัลยกรรม สูติกรรม พยาธิวิทยา กายวิภาควิทยา สรีรวิทยาและเภสัชวิทยา คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แสดงด้วยเครื่อง ประกอบการสอนและการสาธิตในส่วนวิชาเคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ รวมทั้งกิจการของโรงเรียนปทุมมา คณะรัฐประศาสนศาสตร์แสดงด้วยสถิติต่างๆ คณะวิศวกรรมศาสตร์แสดงวิชาช่างกล ช่างไฟฟ้า และช่างเขียน ด้วยเครื่องประกอบต่างๆ

^{๑๐} สจข., ศธ. ๑๕/๒ การแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ในหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการ.

ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการจะได้ออกแบบแผนผังการตั้งแสดงให้สอดคล้องกับโครงการศึกษา คือมีที่กลาง อันเป็นที่รวบรวมโครงการ สถิติและแบบอย่างต่างๆ เป็นการอธิบายทางดำเนินการศึกษาของชาติ กับชี้ทางให้ผู้ที่ต้องการศึกษาเลือกทางที่เหมาะสมกับอัตรา และมีสถานที่ต่างๆ สำหรับการศึกษาระดับต่างๆ และประเภทต่างๆ ประกอบกันเป็นรูปมีบริเวณภายในเป็นที่แสดงการศึกษาทางสถิติ

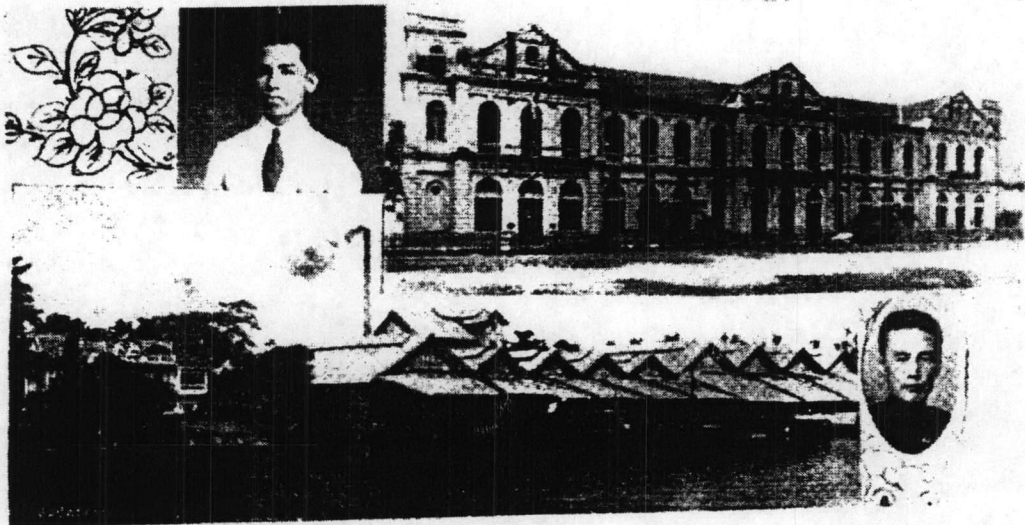
๒.๒ การพาณิชย์

การตั้งร้านค้าของบริษัทต่างประเทศที่ขายสินค้าสมัยใหม่และหลากหลาย รวมทั้งพื้นที่ที่จัดไว้เพื่อออกร้านขายสินค้าและบริการต่างๆ เหล่านี้ นอกจากจะทำให้เห็นความก้าวหน้าในการพาณิชย์ของสยามแล้ว สินค้าในร้านค้าของต่างประเทศยังช่วยทำให้ชาวสยามตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ในบ้านเมือง ได้ดีขึ้น เช่น เครื่องจักรเพื่อการเกษตรอย่างเครื่องสีข้าว ทำให้เกษตรกรทราบว่าควรใช้เครื่องมือใดไปพัฒนาการคุณภาพการผลิตของตนได้บ้าง หรือสินค้าเครื่องกระป๋อง ทำให้ชาวสยามได้ทราบว่าผักที่ผลิตได้เป็นจำนวนมากในภาคใต้นั้น ใช้ทำเป็นสินค้าอะไรขายในตลาดโลกได้บ้าง และสินค้านั้นมีมูลค่ามากกว่าเมื่อครั้งที่เป็นวัตถุดิบอย่างไร เป็นต้น

ภาพโฆษณากิจการค้าต่างๆ ที่สนับสนุนการแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ โดยจัดสร้างอาคารและเตรียมการตั้งแสดงสินค้า มีตัวอย่างให้เห็นในหน้าต่อๆ ไป^{๓๐} ธุรกิจเหล่านี้แสดงให้เห็นการขยายตัวของ “สังคมผู้บริโภค” มากขึ้นกว่าเมื่อครั้งที่มีการแสดง “นาเซนแนล เอกซิบิเชน” อย่างชัดเจน

^{๓๐} ได้แก่ ภาพที่ ๑๖ โรงสีจันทุมพูน หน้า LVII, ภาพที่ ๑๗ ห้างโบเฮนสกี หน้า XXXIII, ภาพที่ ๑๘ ห้างไวท้อแวงและแบงก์สยามกัมมาจล หน้า XXV, ภาพที่ ๑๙ ห้างประดิษฐ์สุคนธา หน้า XLIII, ภาพที่ ๒๐ ห้างบำรุงศิริพันธ์ หน้า XXXV, ภาพที่ ๒๑ ห้างโอเรียนเต็ลเบเกอรี่ หน้า LI, ภาพที่ ๒๒ ห้างสรรพานิชสโตร์ หน้า CV-CVI, ภาพที่ ๒๓ ห้างสุธาติลท หน้า LXXVI และภาพที่ ๒๔ หลวงประกาศเกศขำเจ้าของห้างจัดตะมะ โล หน้า CVII-CVIII.

ภาพที่ ๑๖ ภาพโฆษณาโรงสียี่ห้อจันกิมกี

CHAN KIM KEE.

PROPRIETORS OF
KIM THYE SENG RICE-MILL

AGENTS OF
Messrs TIO ANN & Co., Bangkok.
Rice-millers; Buyers of Paddy; Exporters of
the First Grade of Rice; dealers in Foreign and
Local Merchandise: wholesale and retail
merchants.

Insurance: Fire and Marine.

For further information please apply
to the office at

No. 115, Pad Sai Road, Bangkok.

Telephone, No. 399.

Telegraphic address Chan Kim Kee, Bangkok

HEAD OFFICE AT SWATOW.

CHAN KIM LONG.

Manager.

ยี่ห้อจันกิมกี

เจ้าของ โรงสีไฟกิมกีไต้สง. ห้างสิงโกลก้า และ
เป็นผู้แทนอำนวยการ บริษัท เตียนอันอินชวรันช ใน
พระนคร.

กิจการ

พแนกโรงสี รับซื้อข้าวเปลือก และทำโรงสี
ข้าว นาสวนอย่างดีที่ ๑ ส่งต่างประเทศ ไทศัณฑ์
๑๑๕๐ ได้ตั้งทำการมา ๒๐ ปีเศษ.

พแนกค้าขาย กิจการจำหน่ายสินค้า ต่างประ
เทศแลในประเทศสยาม และมีใบขายอู่เหล็ก
ปลักและขยส่ง. ได้ทำการมา ๑๐ ปีเศษ เลขที่
๑๒๕๖ ถนนสำเพ็งพระนคร ไทศัณฑ์ ๑๑๕๐

พแนกอินชวรันช กิจการรับประกันไฟและ
ทะเล ซึ่งไม่มีมีการบิดง้อในเมื่อมีภัยคือถล่มถล่ม
เกิดขึ้น ออฟฟิศใหญ่ที่หัวตะกั่ว กั้นตึกแถวเลขที่
ติดต่อยังสำนักงานเลขที่ ๑๑๕ ถนนมหาเสนาพระนคร
ไทศัณฑ์ ๑๑๕๐

นายจันกิมถ้ง เจ้าของ ผู้จัดการ

บรรดาโรงสีข้าวที่ลงโฆษณาในหนังสือที่ระลึกฯ อยู่มากนี้ มีที่ทำการอยู่ทั้งสองฝั่ง
แม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่บางคอแหลมไปจนถึงสามเสน มักมีสำนักงานติดต่อยู่ที่สำเพ็งและคลอง
ผดุงกรุงเกษม บางแห่งทำกิจการ โรงสีและค้าข้าว บางแห่งทำกิจการ โรงสี ธุรกิจนำเข้า-ส่งออก และ
ธุรกิจประกันภัย ดังเช่น ยี่ห้อจันกิมกี

ภาพที่ ๑๗ โฆษณาของห้างแอล. โบเฮนสกี

XXXIII

ห้าง แอล. โบเฮนสกี

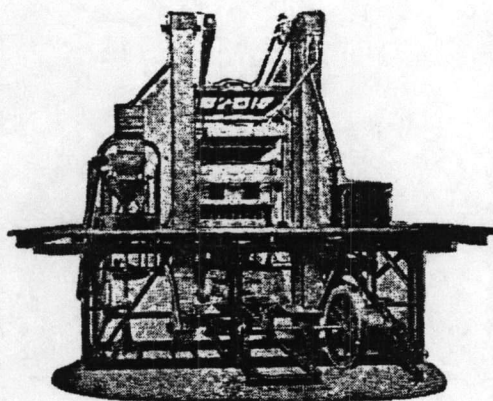
ส่ง
สิน
ค้า
เข้า

ส่ง
สิน
ค้า
ออก

รับสั่งและจำหน่าย : เครื่องโรงสีข้าวของบริษัท เอฟ. เอช. ชูเล (ชูเลเก่า), รถไถนา, เครื่องมือต่าง ๆ สำหรับทำการเพาะปลูก, เครื่องสูบน้ำ, เครื่องไฟฟ้า, เครื่องทำน้ำแข็ง, เครื่องทำน้ำตาล, เครื่องมอเตอร์, เครื่องโรงเลื่อย, เครื่องกลึง, เครื่องมือช่างทอง, เครื่องจักรต่าง ๆ เครื่องวิทยุโทรเลข, โทรศัพท์และเครื่องใช้ประกอบ รถยนต์โปรโตส, รถยนต์อากา, และรถยนต์ยี่ห้ออื่น เครื่องมือเกี่ยวกับเจียรนัย, เครื่องกระเบื้องอย่างดี, และเครื่องใช้ในบ้านต่าง ๆ สีนค้ำผ้า, สีสวรรค์, ครอบ

ด้ายทอผ้า, จักรเย็บผ้า, นาฬิกา, เหล็กเขี้ยว, เครื่องใช้ ในการ แพทย์ ต่าง ๆ, ยาต่าง ๆ เช่นยาของห้างไมสเตอร์ลูเซียมแอนดเบอร์นิง (ผู้ทำยานีโอ ซาลวาร์ซาน), ยาของห้างคะนอลล์

ห้าง อี. เม็ก, ห้างบักกริม, กล้อง จูดทัศน์ และ กล้องส่องของห้างคาร์ลไชซ์, รถจักรยาน, รถจักรยานยนต์, เครื่องเขียน, น้ำหอม, เครื่องแต่งกายต่าง ๆ ฯลฯ

ถนนมหาชัย ประตูสามยอด จังหวัดพระนคร โทรศัพท์ที่ ๑๒๓๓๒

ห้างโบเฮนสกีได้ตั้งแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานตั้งแต่ “การแสดงกลีกรรมแลพานิชการ” ส่วนใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” นี้ได้จัดสร้างอาคารของห้างอยู่ใกล้กับอาคารของกระทรวงเกษตรธิการและสระน้ำเล็ก ทางตอนบนของ “ลำเพ็ญ” เมื่อการแสดงนี้สิ้นสุดลงแล้วห้างโบเฮนสกีจะได้มอบอาคารตั้งแสดงให้เป็นสาธารณสมบัติต่อไป

ภาพที่ ๑๘ ภาพโฆษณาห้างไวท์อะเวและเบงก์สยามกัมมาจล

XXX.

BY APPOINTMENT

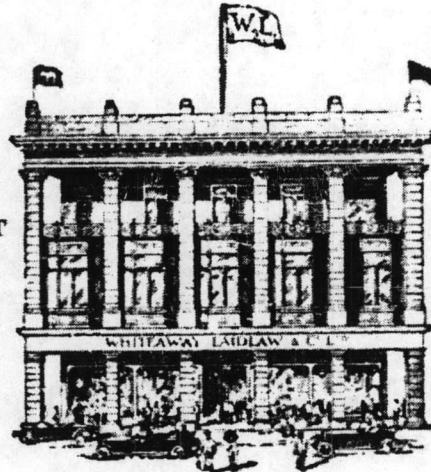
TO H. M. THE KING.

SIAM'S PREMIER STORE

HOUSEHOLD LINENS
DRESS GOODS
SILKS
NOVELTIES.

THE COOLEST & MOST
UP TO DATE
STORE.

THE VISITOR'S
PARADISE.

HOUSEHOLD GOODS
CHINA AND GLASS
MEN'S WEAR
STATIONERY.

LOWEST POSSIBLE
PRICES
BEST QUALITY GOODS.

ALWAYS SOMETHING
NEW.

BANGKOK

WHITEAWAY, LAIDLAW & CO., LTD.

The Siam Commercial Bank, Limited.

(Incorporated in Royal Charter)

Paid-up Capital : Ticals 3,300,000.
Reserve : .. 1,100,000.

Board of Directors :

PHYA ANIRAKS KONA.—Chairman.
PHYA BORIBUN RAJA SOMBAT. PHYA AMARESR SOMBATTI
PHYA BORIBUN KOSAKORN. PHYA BISAL SUBHAPHOL.
G. H. ARDRON, Esq.

Branch : TUNG SONG.

AGENTS

LONDON.—NATIONAL PROVINCIAL BANK, LTD. & SWISS BANK CORPORATION.
NEW YORK AND JAPAN.—INTERNATIONAL BANKING CORPORATION.
FRANCE AND BOMBAY.—COMPTOIR NATIONAL D'ESCOMPTE DE PARIS.
CALCUTTA.—INTERNATIONAL BANKING CORPORATION.
HONGKONG AND SINGAPORE.—INTERNATIONAL BANKING CORPORATION & NETHERLANDS TRADING SOCIETY.
PENANG.—NETHERLANDS TRADING SOCIETY.
JAVA.—NETHERLANDS TRADING SOCIETY, BANK VOOR INDIE & NETHERLANDS INDISCHE HANDELSBANK.

The Institution buys, sells, and collects Bills of Exchange on Europe, America, India, China, Japan, and Java, and transacts every description of Exchange and Banking business.

Current Account Deposits at 4 per cent on daily balances. Rate of interest allowed on fixed deposits may be ascertained on application.
Savings Deposits available to the public at monthly intervals.

Apply for Particulars.

Office hours 9 a.m. to 4 p.m. Saturdays 9 a.m. to 12 noon.

G. H. ARDRON,—Manager.

ห้างไวท์อะเว เป็นห้างสรรพสินค้าของตะวันตกที่ได้รับความนิยมมากจากชาว
พระนคร ส่วนธนาคารไทยพาณิชย์ ซึ่งขณะนั้นเรียกว่าเบงก์สยามกัมมาจลเป็นการดำเนินธุรกิจ
ธนาคารแห่งแรกที่เป็นเงินลงทุนของคนไทย

ภาพที่ ๑๕ ภาพโฆษณา ห้างประดิษฐ์สุคนธา

XLIII

PRADIST-SOOGONDHA

107 to III Yawaraj Road
CORNER WAITUK
BANGKOK, SIAM

ประดิษฐ์สุคนธา

ลำดับห้อง ๑๐๗ ถึง ๑๑๑

ถนนเขาวราชสีห์แยกวัดคึกกรุงเทพ ฯ

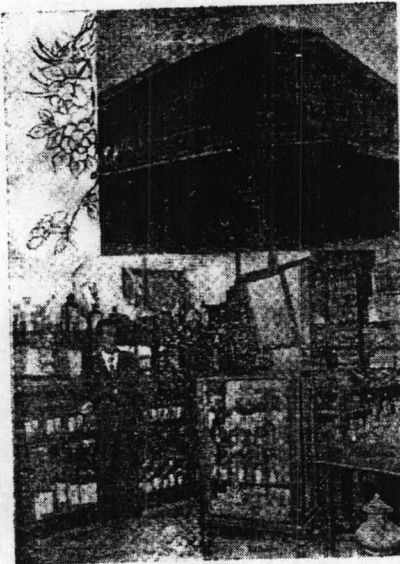
PHITSANULOK 1914 Medal of Progress and
Diploma of Honours; first Prize for distillation of
Siamese Essential Oils.

Dealer in Perfumes, Distiller and Exporter of
Siamese Essential oils; and Importer of Foreign
Essential Oils.

ปีพ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับเหรียญรางวัลชั้นที่ ๑ ใน
ประกาศเกียรติคุณที่พิษณุโลก ปีพ.ศ. ๒๔๕๘ ได้
รับรางวัลชั้นที่ ๑ กับใบประกาศเกียรติคุณและเงิน
๑๐๐ บาทที่กรุงเทพฯ ปีพ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับรางวัล
ชั้นที่ ๑ เหรียญทองคำกับใบประกาศเกียรติคุณที่พิษ
ณุโลก ปีพ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับรางวัลชั้นที่ ๑ เหรียญ
ทองที่พิษณุโลก

นาย ร้อยเอก หลวงพรหมโยธี (อุณหั กัณฑ์) เจ้าของห้าง

เป็นผู้ได้ประดิษฐ์สรรพ
เครื่องหอม และสินค้าต่าง ๆ
ขึ้น จำหน่าย แข่งขัน กับ ต่าง
ประเทศ. เริ่มเปิดห้างชั้นที่
ตำบลวัดคึก (วัดชัยชนะสง
คราม) โรงงานตั้งอยู่ที่ใน
ตรอกท่านเลื่อน ฤทธิ คัด คือ
กับสำหรั่งแห่ง ๑ และที่
สี่แยกคลอง มอญข้าง วัดบาง
เสาธงอีกแห่ง ๑. ตั้งแต่

วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕
ซึ่ง นับว่า ได้เริ่ม ขึ้น เป็น ตัว
อย่าง ก่อน ในประเทศสยาม.
นับ แต่ เวลาเปิดห้าง ทำการ
ค้าขายมาถึง ปี ปัจจุบันนี้ สินค้า
ของห้างได้ ออก จำหน่าย
แพร่ หลาย ทั่วไป ตลอด พระ
ราช อาณาจักร สยาม ทั้งที่
ส่ง ออก ไป จำหน่ายต่าง ประ
เทศก็มี.

ได้รับรางวัลชั้นที่ ๑ เหรียญทองคำและเหรียญเงินในการศิลปหัตถกรรมมาแล้ว ๓ ครั้ง.

ห้างประดิษฐ์สุคนธา เป็นห้างเครื่องหอมของคนไทยที่ทำธุรกิจแข่งขันกับห้างร้านของ
ต่างประเทศ โดยจัดทำเครื่องหอมของไทยเป็นสินค้าใช้ภายในประเทศและส่งออกต่างประเทศ
ที่น่าสนใจก็คือ ห้างประดิษฐ์สุคนธาได้เข้าร่วมใน “เอกซฮิบิเซน” ของสยามที่จัดในเมืองพิษณุโลก
และได้รับรางวัลหลายครั้ง โดยได้รับรางวัลเหรียญทองคำและเหรียญเงินมาแล้ว ๓ ครั้ง อันแสดง
ให้เห็นความสามารถของคนไทยในการผลิตสินค้าจำหน่ายได้คุณภาพไม่แพ้ของจากต่างประเทศ จึง
เป็นตัวอย่างที่ดีในการจัด “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์”

ภาพที่ ๒๐ ภาพโฆษณาห้างบำรุงศิริพันธ์

ห้างบำรุงศิริพันธ์

ถนนบำรุงเมือง ในพระมหานคร
เลขที่ ๓๑๕

เป็นร้านจำหน่ายเครื่องแก้ว
เจียรนัย และ เครื่อง แก้ว ต่าง ๆ,
แจกันทุกอย่าง, เครื่องหอมทุก
ชนิด, กับเครื่องภาชนะและของ
อย่างอื่นอีกมาก เป็นเจ้าของน้ำ
อบไทยตราสมเด็จพระเจ้า ซึ่งปรุงตาม คำ
หรับที่สมเด็จพระพันปีหลวง พอ
พระราชหฤทัย ด้วยวิธีกลั่นน้ำ
จากดอกไม้ และ เครื่องหอมชนิด

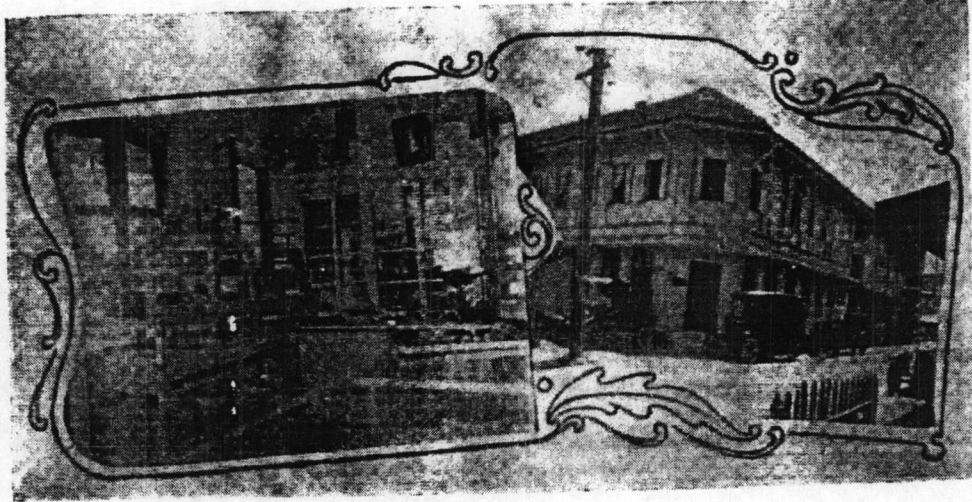
ดีที่สุด โดยเจ้าของเป็นเจ้าของ
ปรุง กลวย เป็น พระสุคนธ์ ประจำ
พระองค์อยู่จนเสด็จสวรรคต ได้
รับพระราชทานเข็ม ส. พ. เป็น
เครื่องหมาย แห่ง ความ พอ พระ
ราชหฤทัย มี กลิ่น หอม เป็นอัน
จัดดีใจ ขายปลีกและขายส่ง
ทั่วไปในประเทศสยาม.

น. ส. ศิริพันธ์ เจ้าของ
และ ผู้ จัด การ

น้ำอบไทยปรุงตามตำรับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ที่อดีตข้าหลวงใน
พระองค์ได้นำมาปรุงจำหน่ายที่ห้างบำรุงศิริพันธ์ ถนนบำรุงเมืองนี้ แสดงให้เห็นความนิยมใช้สินค้า
ตำรับชาววัง และการขยายพื้นที่จัดจำหน่ายสินค้า จากที่เคยมีจำเพาะในเขตพระราชฐานชั้นใน มาตั้ง
จำหน่ายที่ร้านค้าในย่านการค้าของกรุงเทพฯ ซึ่งมหาชนสามารถซื้อใช้ได้ง่าย

ภาพที่ ๒๑ ภาพโฆษณาโอเรียนเต็ล เบเกอรี่

1.1

Oriental Bakery,

โอเรียนเต็ล เบเกอรี่

Established June 1887.

OFFICE AND FACTORY: 2872 ORIENTAL AVENUE. BANGKOK.

Telephone No. 1077.

BRANCH: BAN MUH, BANGKOK.

Supply Daily: White Bread, Brown Bread, Sun-Maid Raisin Bread, Assorted Cakes (large and small), Rusks, Toasts, Assorted Biscuits, etc., etc.

Made to order: Wedding, Christening, Birthday Cakes and Cakes for the festive seasons and for all occasions.

The only Bakery in Siam installed with up-to-date machinery electrically driven.

F. V. DE JESUS,

Manager.

ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ ตำบลถนนโอเรียนเต็ล เป็นห้างทำขนมปังและขนมทุกชนิด แห่งเดียวในประเทศไทย ที่ใช้เครื่องเดินด้วยแรงไฟฟ้าอย่างสมัยใหม่.

มีจำหน่ายทุก ๆ วัน

ขนมปังชนิดต่างๆ คินเนอร์ โรลส์รูปต่างๆ และขนมปังสำหรับทำแซนวิช ขนมปังเหล่านี้ได้ทำจากแป้งสาลีชนิดเดียว แลอย่างทีหนึ่ง ขนมปังดำทำด้วยแป้งร่วยอย่างดีมาจากเมืองเคนหมากโดยทุก ๆ เกี้ยวเรือเมล์ของบริษัทอีสต์เอเชียติก.

ขนมปังลูกอั่งหนันแมต และขนมรูปต่างๆ ชนิดใหญ่ เล็ก มากชนิด.

รับทำขนมประดับลวดลาย สำหรับการวิวาหมงคลและโกนผมไฟ ทำบุญอุบาย การตรุษปีใหม่และการอื่นหนึ่งอันใด ขอโปรดท่านมาตกลงเป็นพิเศษ

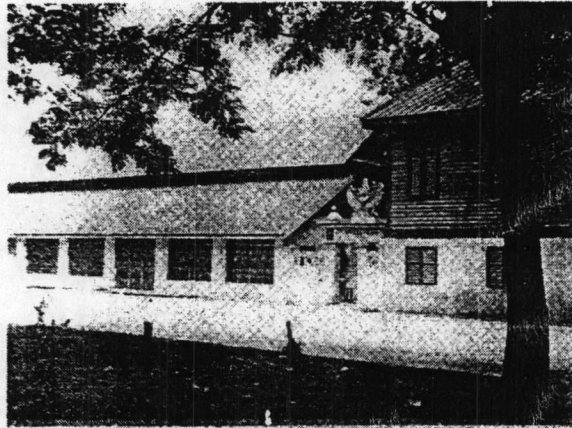
โทรศัพท์ ๑๐๗๗

เลขบ้าน ๒๘๗๒

โอเรียนเต็ล เบเกอรี่ เป็นร้านขนมปังที่ได้ตั้งขึ้นมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สะท้อนให้เห็นการขยายตัวของชุมชนตะวันตกและความนิยมบริโภคสินค้าตะวันตก แม้ในงานพิธีแบบไทย เช่น การโกนผมไฟ ดังที่ปรากฏในโฆษณาด้านบนนี้

ภาพที่ ๒๓ ภาพโฆษณาห้างสุธาฉิลก

LXXVI

SUDDA DILOK.

(Choo Kwang Lee) Boribat Road, Bangkok.

Tile Manufacturers and Marble Moulders, Hardware and Brassware Merchants.

CEMENT WORKS:—Cement tiles, Mosaic tiles, Coloured tiles, Cement Posts, Cement Gutters and pipes.

IRONWARE.—Iron folding chairs, Iron Benches, Iron tables Iron doors.

SANITARY FITTINGS:—Water Closets, Washing Basins, Cocks, Oblong, Baths Oval Tubs; Brass, Iron, Lead and Galvanised Iron pipes and rubber hose of all sizes, tiles for Bathroom, etc.

BEVERAGE:—Fresh Beer (Nurse brand), Yellow Beer, Red Beer, John Robertson's Whisky "Grandeur Champagne."

RICE-MILL REQUISITES:—Camel Belting, Red Belting, White Belting, Emery, buckets, sieves for cargo and white rice pumps, etc.

IMPORT:—Hurricane Lanterns, fence lanterns, lamps of every description; iron wires (round and square) gramophones, kerosine stoves, penknives, razors, swords, bicycles, tricycles, hats, oil paints, wire galvanised wire nails, brass plates, toys, glassware, China ware, etc.

AGENTS:—In London, Birmingham, Hamburg, Berlin, Brussels, Rome, Tokyo, Osaka and Singapore.

Luang Maitri Wanich, (Director)

Nai You Min Choo, B. A. (Manager)

ห้าง สุธา ฉิลก

ถนนบริพัตร จังหวัดพระนคร

พแนกช่างปูน

มีกระเบื้องปูนซีเมนต์

... มูซีเอ็ก (หินปัดอม)

... กายและสีต่างๆ

เสารวมและข้อขึ้นและเครื่องประกอบอีก

พแนกช่างเหล็ก

มีวาล์วเหล็ก, เก้าอี้พับ, เก้าอี้สนาม, โต๊ะ และ

ประตูปูนตัน

พแนกเซรามิคเตอรัว

มีตั้งปัด, ย่างล้างหน้า, ถือก, หม้อชกโครก, ผักบัว, กระเบื้อง, เหย่งน้ำ, เฝือกทองเหลือง-เหล็ก-ยาง-สังกะสี-ตะกั่ว

มีกลิต ทกขนาด

พแนกเครื่องใช้ โรงสี

สายพานขนอูร์, สายพานแครง-ขาว, นากลือ, ซีเมนต์, ถาก-เพ็ชร, กระพ้อ, ตะแกรง, ข้าวกลิ้ง, ข้างขาว, และสับน้ำ

ปูนตัน

พแนกเครื่องตุ้ม

เบียร์สดคานางพอบาต, เบียร์เหลืองตราคิม, เบียร์แครงตราโกเจ, วิกตอรินเหล็ก, ยี่ห้อออนโรเบ็คตัน, แชมเปญู้อ้อ

กรานเคอร์

พแนกขายส่งและอิมพอร์ต

ตะเกียงเจ้าพุด, หมพยุ, แสงเดือน, จันทร์, โคมวู-เวือและสารพัดโคม, เหล็กกลม-แบน-แฉก-๕ เหลี่ยมหกชนิด หีบเสียง, เคฟ, มัดพับ, มัดโกน, คาบ, รถจักรขาน, รถ ๓ ล้อ, เรือหมวก, สันไม้, ตะปู, สังกะสี, ทองเหลืองแผ่น, ศึกกาเครื่องแก้ว, ถ้วย, ขาม, เติง และเครื่องใช้ทุกอย่าง

เอเยนต์ ฝ่ายยุโรปและเอเชียซึ่งทำการติดต่อ

กรุงลอนดอน, เบอร์มิ้งแฮม, แสมบัก, เมอลิน, สกรานว-เฮก, บรัคเซล และโรน โคโลโ, โอซากา และสิงคโปร์

ผู้อำนวยการ

ผู้จัดการ

หลวงไมตรีวานิช

นายยูมินจู บี. เอ.

ห้างสุธาฉิลกเป็น "ห้างสรรพสินค้า" ของสยาม ที่มีสินค้านานาประเภท นับตั้งแต่วัสดุก่อสร้างไปจนถึงข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน เมื่อลงโฆษณาที่ ห้างสุธาฉิลกมีที่ตั้งอยู่บนถนนบริพัตร และในเวลาต่อมาได้ขยายกิจการเป็นตึกฝรั่ง ๓ ชั้น ตรงมุมถนนหลานหลวง (คือ ที่ตั้งกรมโยธาธิการในเวลาต่อมา หรือ พิพิธภัณฑ์พระปกเกล้าฯ ในปัจจุบัน)

๒.๓ เทคโนโลยี

สยามรัฐพิพิธภัณฑ์อาจไม่มีหอแสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เหมือนในต่างประเทศ เพราะเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่สยามได้รับแบบอย่างมาจากต่างประเทศโดยตรง อย่างไรก็ตาม พบได้ว่ามีความพยายามที่จะนำเสนอความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ในการแสดงผลงานของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม กรมรถไฟหลวง การไฟฟ้าวัดเทียบ กรมท่อน้ำใน กระทรวงเกษตรธิการรวมทั้งการเตรียมสาริตการดำเนินงานของเครื่องจักรที่ใช้ในการเกษตร

๓) หนทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของบ้านเมือง

หากวิเคราะห์จากพระราชหัตถเลขาที่ได้พระราชทานให้เป็น “คำนำ” ของหนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ กับ ความเห็นของเจ้าพระยาบรมราชโอรสเกี่ยวกับการจัดสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ สันนิษฐานได้ว่ามหกรรมนี้เป็นความพยายามหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของบ้านเมือง ดังนี้

๓.๑ การกระตุ้นเศรษฐกิจเฉพาะหน้า

การจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดความสนใจให้มีผู้มาเยือน ทำให้มีเงินสดหมุนเวียนอยู่ในพื้นที่นั้น เนื่องจากมีการใช้จ่ายเงินเป็นค่าบริการและสินค้าต่างๆ ได้แก่ ค่าเดินทาง ค่าเข้าชมงาน ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ค่าที่พัก ค่าชมมหรสพและการละเล่น ค่าสินค้าที่ระลึกต่างๆ

๓.๒ การแสวงหารายได้เงินตราต่างประเทศในอนาคต

การตั้งแสดงทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของสยามใน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” อาจนำรายได้เงินตราต่างประเทศเข้ามายังบ้านเมืองได้ ๒ ทาง คือ การลงทุนค้าขายของนักลงทุนจากต่างประเทศที่เห็นทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของสยาม จึงเห็นความเป็นไปได้ในการลงทุนทำการค้าในสยาม กับ รายได้จากการท่องเที่ยวที่เกิดจากบอกล่าแบบปากต่อปาก เมื่อชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวงาน “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” พึงพอใจกับสิ่งที่ได้พบเห็น แล้วกลับมาเยือนกรุงสยามอีก ทำให้เกิดรายได้เงินตราต่างประเทศในสยาม และหากเขาบอกล่าให้ญาติมิตรในบ้านเกิดเมืองนอนได้รับทราบด้วย ก็จะเป็นโอกาสให้ชาวต่างประเทศกลุ่มอื่นเดินทางมาเยือนสยามและนำเอาเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในบ้านเมืองนี้ต่อไป

๓.๓ การสำรวจตนเองเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ

บรรดาข้าราชการระดับสูงเข้าใจตรงกันว่าการพาณิชย์เป็นชีวิตของประเทศ จึงพยายามสนับสนุนให้นักเรียนสนใจการค้าขาย นอกเหนือจากการเรียนหนังสือ ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและช่องทางทำการค้า นับเป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอเรื่องราวของมณฑลต่างๆ เพราะเป็นความพยายามที่ทำให้ราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ สำรวจทรัพยากรและความเป็นไปได้ในการประกอบอาชีพภายในท้องถิ่นเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของตนและบ้านเมืองต่อไป

เหตุที่เข้าใจว่ามหรหรมนี่เป็นส่วนหนึ่งในความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศก็เพราะในเวลานั้นสยามประสบปัญหาเศรษฐกิจเช่นเดียวกับนานาประเทศทั่วโลก แม้ว่าการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของบ้านเมืองอาจจะไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้มากนัก แต่การที่รัฐบาลได้จัดให้มี “งาน” ที่ทำให้คนทั้งประเทศมุ่งที่จะดำเนินการให้สำเร็จ (ในที่นี้ คือ พยายามจัดให้มี “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ให้ได้) ดูเหมือนจะเป็นอุบายหนึ่งที่จะเบี่ยงเบนความสนใจของคนออกจากปัญหาส่วนตัว เพื่อจัดการทำงานสำคัญของประเทศ คือ การเรียนรู้เรื่องประเทศของตน เป็นการสำรวจและทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง นับเป็นความปรารถนาของผู้ปกครองที่มีความหวังและความฝันจะหาทางบรรเทาปัญหาที่กำลังประสบอยู่ อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานนี้ได้จากเอกสารที่มีอยู่เกี่ยวกับการเตรียมการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์เท่านั้น แต่ที่น่าสังเกตคือ วิธีการนี้คล้ายกับการจัดมหรหรมนานาชาติที่สหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งทำให้คนจำนวนมากที่ประสบปัญหาอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำและมีเวลาว่างมากเพราะไม่มีอะไรจะทำ ยอมสละเงินค่าผ่านประตูเข้าไปเที่ยวชมงานและได้รับความรู้จากการเข้าชมการแสดงต่างๆ ในเวลาหลายๆ วัน^{๑๒} เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงเข้าใจสถานการณ์ของโลกเช่นเดียวกับชาวตะวันตก จึงมีวิธีบรรเทาปัญหาในสยามในทำนองเดียวกับชาติตะวันตก

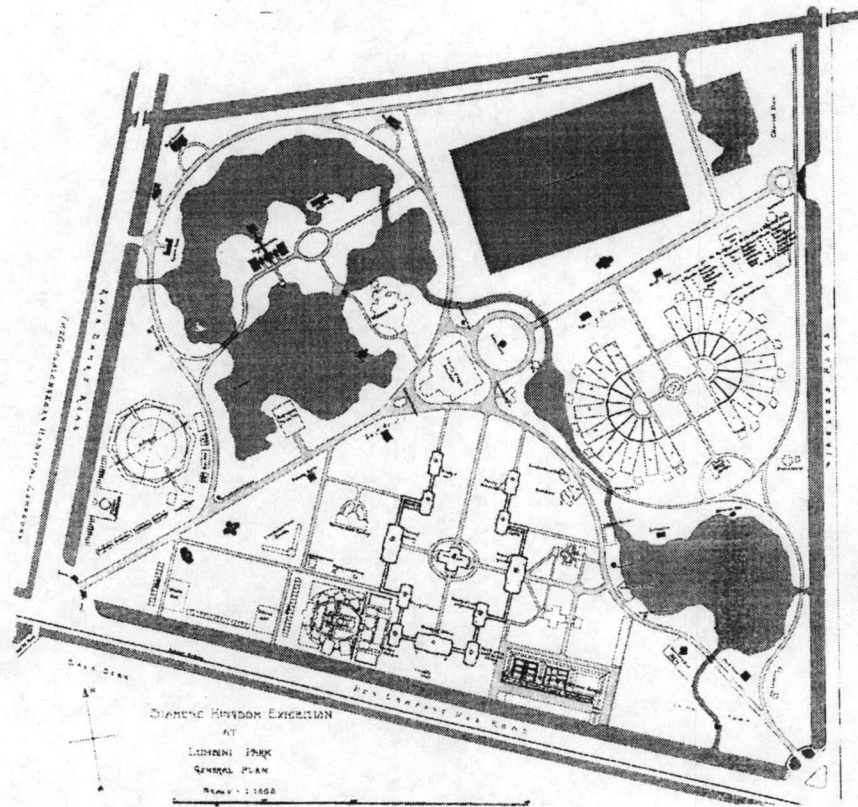
เมื่อ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ถูกยกเลิก การก่อสร้างอาคารทั้งที่เป็นอาคารถาวรและอาคารชั่วคราวตามแผนผังนี้จึงสำเร็จไปเพียงบางส่วน แม้จะมีการสร้างสวนลุมพินีจนสำเร็จตามแบบแปลนที่วางไว้ก็ตาม แผนผังในหน้าต่อไปได้เปรียบเทียบให้เห็นแผนผังของสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ตามที่ได้ออกแบบไว้ กับแผนที่กรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงพื้นที่บริเวณสวนลุมพินี^{๑๓} เห็นได้ว่าอาคารถาวรที่เตรียมจะก่อสร้าง (ระบายสีทึบ) สร้างเสร็จไปเพียงบางส่วนเท่านั้น

แม้ว่าการเตรียมการจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” อันเป็นขั้นตอนแรกในการจัด “เอกซฮิบิเชน” จะได้เริ่มต้นขึ้นและไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จเนื่องจากมีประกาศยกเลิกมหรหรมนี่ แต่ได้มีการก่อสร้างสวนลุมพินีจนสำเร็จและได้ใช้ประโยชน์มาจนถึงปัจจุบัน ทำให้สวนลุมพินีเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำเกี่ยวกับ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

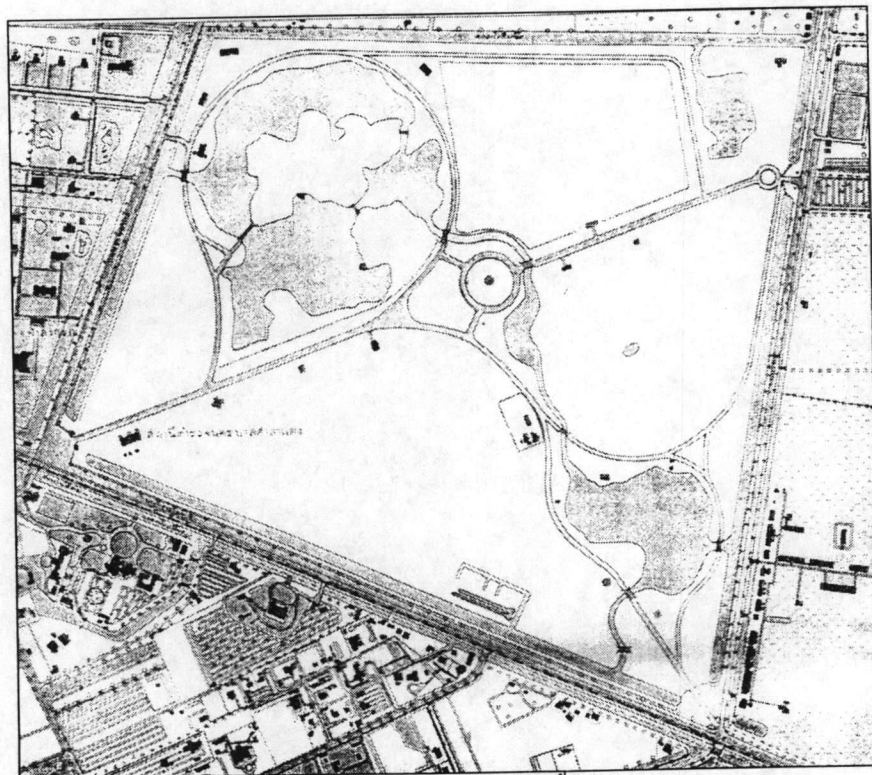
^{๑๒} Robert W. Rydell, “Introduction,” in *World of fairs: The century-of-progress Expositions* (Chicago: The University of Chicago Press, 1993), pp. 1-11.

^{๑๓} กรมแผนที่ทหาร, *แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๗๕* (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๔๗๕).

แผนผังที่ ๑๔ เปรียบเทียบการก่อสร้างถาวรวัตถุในสวนลุมพินี

แผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี

แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๗๕ แสดงพื้นที่สวนลุมพินี

๕.๕ สรุป

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็นการตั้งแสดงทรัพยากรในบ้านเมืองที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้าทันสมัยของสยาม ภายใต้การปกครองของกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี เช่นเดียวกับ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ อันเป็นความพยายามที่จะยกย่องพระมหากษัตริย์แห่งมหจักรีบรมราชวงศ์ ผู้ทรงนำแบบแผนความเจริญก้าวหน้าของตะวันตกมาใช้เพื่อพัฒนาบ้านเมือง โดยทรงมอบหมายให้ข้าราชการเป็นผู้จัดการรวบรวมและตั้งแสดงสิ่งของที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการต่างๆ อันจะเป็นหนทางให้ราษฎรได้เรียนรู้และเห็นแนวทางการประกอบอาชีพเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนเองและบ้านเมืองในอนาคต

แผนการจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ทำให้เห็นว่าทหกรรมนี้ ก็คือ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ดำเนินการได้ใกล้เคียงกับมาตรฐานสากลอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาจากแผนผัง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในสวนลุมพินี อันจะเป็นสถานที่จัดแสดง “เอกซฮิบิเชน” โดยเฉพาะเหมือนกับต่างประเทศ มหกรรมนี้จึงแสดงให้เห็นความก้าวหน้ายิ่งขึ้นกว่าการจัดแสดงครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะผู้จัดไม่ใช่พื้นที่สาธารณะเอนกประสงค์อีกต่อไป หากแต่ได้พัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าผืนใหม่ ณ บริเวณชานพระนครที่อยู่ใกล้ย่านที่พักของชาวต่างประเทศและย่านธุรกิจระหว่างประเทศ ให้เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมการค้าขายทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยจัดหาสาธารณูปโภคที่เชื่อมโยงการเดินทางขนส่งไปยังสวนลุมพินีให้สะดวกยิ่งขึ้น อันสะท้อนให้เห็นการเจริญเติบโตเชิงกายภาพของกรุงเทพฯ ด้วย

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ไม่ได้เป็นเพียง “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น แต่ยังเป็นผลรวมของการแสดง “เอกซฮิบิเชน” ครั้งต่างๆ ที่เคยมีขึ้นในกรุงสยาม นับตั้งแต่ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเชน” เป็นต้นมา ที่ได้พัฒนาขึ้นเมื่อชาวสยามได้รับประสบการณ์ตรงจากการเที่ยวชม “เอกซฮิบิเชน” ต่างๆ ในต่างประเทศ จนสามารถวางแผนจัดให้มีการแสดงขนาดใหญ่ที่มีกิจกรรมทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศได้ ที่สำคัญคือเป็น “เอกซฮิบิเชน” ที่สะท้อนให้เห็นความต้องการของพระเจ้าแผ่นดินสยามที่จะแสดงให้เห็นความก้าวหน้าและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง โดยการรวบรวมทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของสยามมาตั้งแสดงให้ชม เพื่อที่ชาวสยามจะได้ตระหนักถึงความมั่งคั่งและโอกาสทางเศรษฐกิจในบ้านเมืองของตน ขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดประเทศให้นักลงทุนและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้เข้ามาทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชาวสยามด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับ “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เป็น “ความหวัง” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงใช้มาตรการนี้เป็น “เครื่องมือ” ในการบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังเผชิญอยู่ ทั้งยังเป็นหนทางหนึ่งในการหล่อหลอมความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในบ้านเมืองให้ตระหนักถึงลักษณะพิเศษของสถาบันพระมหากษัตริย์สยาม ที่ต่างจากบ้านเมืองอื่น เพราะพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเป็นศูนย์กลางความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง ทรงบำรุงความสุขของราษฎร ทั้งด้วยการปกครองที่ทำให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข การบำรุงการศึกษาและการสาธารณสุขเพื่อให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการเปิดเผยให้เห็นทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์และโอกาสทางการค้า เพื่อให้ราษฎร พ่อค้าและนักลงทุนจากต่างประเทศ ได้ใช้ประโยชน์นั้นทำให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ของบ้านเมืองในอนาคต

“นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” ทั้งสองครั้งได้สะท้อนให้เห็นความสามารถของชาวสยามในการจัด “เอกซฮิบิเซน” ได้ใกล้เคียงมาตรฐานสากลในขณะนั้น สิ่งที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” สะท้อนให้เห็นการสร้างบ้านเมืองให้เจริญเติบโตได้ด้วยความสามัคคีของคนทุกกลุ่มในบ้านเมือง โดยมีข้าราชการเป็นกลไกสำคัญ เพราะกำลังสำคัญในการจัดแสดงนี้คือ ข้าราชการ ขณะที่กำลังสำคัญในการจัด “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” คือ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย เพราะระบบราชการแบบใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการปฏิรูปตามแบบอย่างตะวันตก ตลอดจนนโยบายจัดการศึกษาแบบใหม่ให้แก่ราษฎรทั่วไปของพระองค์ ได้ปรากฏผลชัดเจนขึ้นแล้วในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ได้สะท้อนให้เห็นการเจริญเติบโตของกรุงเทพฯ ในฐานะที่เป็น “เมือง” สมัยใหม่ได้ชัดเจนกว่า “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” ทั้งจากพื้นที่ที่จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ขนาดอันยิ่งใหญ่ที่มีการทำกิจกรรมหลากหลายยิ่งกว่า “นาเซนแนล เอกซฮิบิเซน” การร่วมมือของธุรกิจนานาประเภทที่ได้บริจาคเงินสร้างถาวรวัตถุไว้ในสวนลุมพินีและสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือ ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ณ สวนลุมพินี พ.ศ. ๒๔๖๘ เพื่อเป็นที่ระลึกในการจัดแสดงมหกรรมครั้งสำคัญนี้ ได้แสดงให้เห็นการเติบโตของสังคมผู้บริโภครุ่นใหม่ในกรุงเทพฯ ที่มีปริมาณมากกว่าเมื่อครั้งสมโภชพระนครร้อยปีมา ทั้งยังเห็นความพยายามที่จะอธิบายความเป็นมาของ “สยามรัฐ” ที่มีอารยธรรมสืบทอดยาวนานมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และมีพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงธรรมปกครองบ้านเมืองอย่างสงบสุขสืบเนื่องมา นับตั้งแต่พระร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย มาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื้อหาที่ปรากฏนี้สะท้อนให้เห็นความพยายามของกษัตริย์ราชวงศ์จักรีอย่างน้อย ๓ พระองค์ ที่ทรงพยายามสร้างบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าทันยุคทันสมัย คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงนำแบบแผนของตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในกรุงสยามด้วยวิธีการต่างๆ รวมทั้ง การจัด “เอกซิบิเซน”

“สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้มีขึ้น ณ สวนลุมพินี ในช่วงฤดูหนาว พ.ศ. ๒๔๖๘ ตามที่กำหนด เพราะพระองค์ได้เสด็จสวรรคตก่อนการเปิดงาน จึงเห็นผลการดำเนินงานเฉพาะขั้นแรกจากหลักฐานร่วมสมัยจำนวนมาก คือ การจัดเตรียมพื้นที่ที่ตั้งแสดงสิ่งของ ณ สวนลุมพินี กับ การจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ เพื่อการตั้งแสดงนั้น

การนำสิ่งของที่เตรียมไว้สำหรับจัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” มาตั้งแสดงภายหลังการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ อุทยานสราญรมย์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยเรียกว่า “การไหว้พระ วัดพระแก้ว” เป็นการกลับไปสู่แบบอย่างการจัดงานวัดเบญจมบพิตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้พื้นที่จัดงาน ๒ ส่วน คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กับ อุทยานสราญรมย์

ปัญหาด้านการคลังเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ยกเลิก “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” จึงไม่มีการจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ตามแบบแผนมหกรรมนานาชาติของตะวันตกอย่างที่ได้ตั้งใจไว้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะไม่มีสถานที่จัดแสดงมหกรรมตามมาตรฐานสากลเหมือนกับต่างประเทศ เนื่องจากการสร้างสวนลุมพินีเป็นไปอย่างล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ จึงต้องก่อสร้างอาคารตั้งแสดงต่างๆ ไปพร้อมกับการสร้างสวนลุมพินีให้สำเร็จตามแบบแปลน อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะการจัดงานรื่นเริงขณะที่ยังไม่มีการพระเมรุมาศพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศเป็นสิ่งที่ไม่ต้องด้วยโบราณราชประเพณี ดังนั้น การก่อสร้างสวนลุมพินีจึงหยุดชะงักลง และการประกาศยกเลิก “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ได้ทำให้ความหมายของสวนลุมพินีในฐานะสถานที่จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ต้องเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นสวนสาธารณะที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวโรกาสที่เกี่ยวเนื่องกับการครองราชย์ และไม่เคยมีการใช้ประโยชน์จากสวนลุมพินีเพื่อใช้จัดแสดง “เอกซิบิเซน” ตามวัตถุประสงค์เบื้องต้นอีกเลย เพราะการยกเลิก “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ทำให้สวนลุมพินีได้รับการพิจารณาว่าเป็นสวนสาธารณะของพระนคร ไม่ใช่สถานที่จัดแสดง “เอกซิบิเซน” ตามที่ได้วางแผนไว้

ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทำให้ “เอกซิบิเซน” มีความสำคัญน้อยลงทั้งในโลกและในสยาม เพราะหลังจากที่มีการนำเอาสิ่งของที่เตรียมไว้จัดแสดง “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” มาจัดเป็นงานไหว้พระ วัดพระแก้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ แล้ว ไม่มีการใช้ “เอกซิบิเซน” เพื่อประโยชน์ในบำรุงบ้านเมืองดังเช่นที่เคย เพราะทั้งรัฐบาลและราษฎรต่างขาดสนเงินทุนที่จะจัดแสดงและเที่ยวชมมหกรรมนั้นไปตราบนานครั้งทั้งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ทำให้ “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” มีฐานะเป็น “นาเชนเนล เอกซิบิเซน” ครั้งสุดท้ายของสยามด้วยเช่นกัน